

КОМИЛ

Девон

Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
Тошкент — 1975

Нашрга тайёрловчилар:
АБДУҚОДИР ҲАЙИТМЕТОВ,
ВАСИЛА МҶМИНОВА

Комил.

Девон

(Нашрга тайёрловчилар А. Ҳайитметов, В. Мўминова). Т.,
Адабиёт ва санъат нашриёти, 1975.
224 б.

Комил Хоразмий XIX асрнинг иккинчи ярмида Хевада давом этган илғор адабий ҳаракатчиликда иштирок этиб, унда ўзига хос салмоқли ўрин эгаллаган шоирлардан биридир.

Комил бутун ижодиёти давомда яратган энг нодир шеърий асарларини алифбе тартибда жойлаштириб, девон тузган. Ушбу девонга Комил Хоразмийнинг энг яхши ғазаллари, мурабба, мухаммас, мусабба, мусаддас, рубоий, маснавийлари киритилди.

1975 йили атоқли прогрессив шоир Комил Хоразмийнинг туғилганига 150 йил тўлади. Шу муносабат билан нашрга тайёрланган бу девон шоирнинг юбилей тўйига тўёнамиздир.

Комил. Девон

Ўз1

X $\frac{70403-113}{352(06)-75}$ 98—75

© Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1975 й.

Ўзбек адабиёти тарихида демократик тенденциялар асосидан ижод қилиб, чуқур из қолдирган ажойиб сўз санъаткорларидан бири Паҳлавон Ниёзмұхаммад Комилдир. «Паҳлавон» унинг лақаби, «Комил» эса адабий тахаллусидир. Замондошлари унинг исмини Мұхаммад Ниёз шаклида ҳам қўллаб, уни ихчамлаштириб «Матниёз» деб ҳам юритганлар. У мадраса мударриси Абдулла Охунд онласида 1825 йилда Хевада таваллуд топди.

Комил ўз даврининг йирик шоиригина бўлиб қолмасдан, йирик давлат арбоби, тарихчи олими, йирик таржимони ва санъаткор созандаси, хаттоти ҳам бўлган. У дастлаб мактабда, сўнг мадрасада ўқиб, биринчи навбатда ўз отасидан қунт билан таълим олди, ўз давридаги ижтимоий фанларни, хусусан шарқ адабиётини, араб, форс тилларини чуқур ўзлаштиришга интилди. У жуда эрта шеър ёзишни, музика асбобларини чалишни машқ қила бошлаб, ўзига замондош шоир ва олимлар билан яқиндан алоқада бўлди.

Феодал саройи кўп вақт қобилиятли олимлар, шоирлар ва санъаткорларни ўзига хизматга тортишдан манфаатдор эди. Бу даврда Хоразмда хонлик қилаётган Саид Мұхаммадхон (1856—1864 йиллар) Комилнинг ўткир истеъдодидан хабар топиб, уни саройга котиблик вазифасига олди. Сўнграқ, Мұхаммад Раҳимхон II (1865—1910) Комилни мирзабошилиқ вазифасига кўтарди.

Комилнинг ҳаёти даврида мамлакат тарихида юз берган энг муҳим воқеа Урта Осиёнинг, шу жумладан Хева хонлигининг Россия империясига қўшиб олинishi бўлди. Россия ҳукуматининг армияси 1873 йил май ойларида Хева остоналарига етиб келганда Хоразмни истилочилардан мудофаа этиш ёки урушсиз, қон тўқувсиз, душман томон билан сулҳ тузиш масаласида юрт раҳбарлари ўртасида кескин ихтилофлар туғилган эди. Чунончи, Мұхаммад Раҳимхон II ва Матмурод девонбегини чор қўшинларига қарши мурокасиз курашиш фикрида эдилар. Шу вақт мирзабоши бўлиб турган тадбиркор Комил мамлакатнинг Россияга қўшилиши масаласида

ижобий фикрда эди. Комил бошлиқ илғор кучлар феодал-реакцион кучларга, ислом мутаассибларига қарши кураш олиб бориб, муҳим сиёсий масаланинг нисбатан тинч ҳал этилишига, кўп қон тўқилмаслигига, вайронагарчиликка йўл қўйилмаслигига эришдилар. 1873 йил 12 августда Россия билан Хева хонлиги ўртасида имзоланган сулҳ шартномаси шахсан Комил қўли билан ёзилди. Хонлик эса рус подшо ҳукуматига тобе бўлиб қолди. Шундан кейин хон Комилни девонбеги мансабига тайинлади.

Бу вақтдаги Комилнинг қайноқ ижтимоий-сиёсий фаолияти ҳақида ўша давр рус тадқиқотчиларидан Ф. И. Лобисевичнинг қайдлари алоҳида диққатга сазовордир: «Девонбеги Матниёз (Комил) хон маҳкамасидаги бошқа амалдорлардан ўзининг ақлу фаросати ва оғирлиги билан кескин фарқ қилиб турар эди. Хонни қуршаб олган амалдорлар ичида ягона доно ва ҳушёр одам Матниёз эди. У хонликнинг оғир, кулфатли пайтларида, Хева аҳолиси ҳаёт-мамот кунларини бошларидан кечираётган бир вақтда бутун куч-қувватини сарф этиб, бекорчи ғазаб ва жаҳолатни босишга, англашилмовчиликлар сабабини аниқлашга ва кўтарилган конфликтни ижобий ҳал этишга ҳаракат қилди. Матниёзнинг бу вақтда ўз ватанига кўрсатган хизмати беқиёс катта бўлди. Хева воҳасидаги туркманлар ўртасида тинчлик ўрнатиш, уларда кўтарилган ғазаб ва жаҳолатни тинчлантириш соҳасида ҳам Матниёз кўп ишлар қилди»¹.

Лоҳқал ана шу айтилганларнинг ўзи ҳам Комилнинг йирик прогрессив давлат арбоби бўлганидан далолат беради. Комил девонбеги лавозимида мамлакат ободлиги, маданиятни ривожлантириш бўйича бир қанча ишларни амалга оширади. Мамлакатда биринчи маротаба босмахона ташкил этилиб, 1880—1881 йилларда Комилнинг ҳам девони нашр этилади. Кўп асарлар қўлёзма тарзида ҳам кўчирилади. Таржима ишларига аҳамият берилиб, кўпгина адабий ва тарихий асарлар форс, араб тилларидан ўзбек тилига таржима қилинади.

Саройда фисқ-фужур битмаган, олдинги девонбеги — Матмурод тарафдорлари ҳамон уни ўз вазифасига тиклаш учун курашар эдилар. Улар 1879—1880 йилларда Россиянинг Калуга губернясида

¹ Лобисевич Ф. И. Описание Хивинского похода 1873 г., СПб, 1898, стр. 225.

сурғунда бўлган Матмуродни чақиртириб, ўз мансабига тиклашга муваффақ бўлдилар. Комил эса яна мирзабоши бўлиб ишлай бошладн. Матмурод ўта айёр одам бўлиб, Россияга хайрихоҳ кучларни таъқиб остига ола бошлайди. Комил шундай вазиятларнинг бирида унинг етовидаги хонга мурожаат қилиб дейди:

Қариби шоҳ ўлур кажрав ўйлаким фарзин,
Банд бўлғусидур рост чун рухи шатранж.

Тазйиқларга қарамай, у доим халқ манфаати учун курашди, ўз устида тинмай ишлаб, поэтик ижод билан шуғулланди, форс тилидан таржималар қилди. Саройдаги ўз таъсирдан халқ маданиятини ривожлантириш учун фойдаланди. Бу соҳада унинг айниқса, созандаларга бошчилик қилиши, янги куйлар яратиши, халқ куйларини тўплаб, нотага кўчира бошлаши ўзбек маданияти тарихида алоҳида аҳамиятга эга бўлди. Унинг «Рост» мақомига боғланган «Мураббаи Комил», «Пешрави Феруз» каби куйлари нотага ёзилган ҳолда ҳамон сақланмоқда. Шогирдлари эса бу соҳадаги ишни унинг вафотидан кейин ҳам давом эттирдилар.

Комил дунёқарашининг такомилида хон ва унинг амалдорлари ҳамроҳлигида 1883 йилда ва ундан кейин Москва ва Петербургда, 1892 ва 1896—1897 йилларда Тошкентга қилган сафарлари катта аҳамиятга эга бўлди. У бу сафарларида аввало илғор рус маданияти ютуқлари билан танишиб, улардан қаттиқ таъсирланди. Бунга хусусан Тошкент ҳақидаги мадҳияси яққол мисол бўла олади. Бу асарида шоир Тошкентнинг рус маданияти таъсирида тез ривожланаётганидан хурсанд бўлади. Кечқурунлари шаҳар паркларида эрлар билан хотин-қизлар бирга дам олишларини, бир-бирларидан қочмасликларини шоир шундай таъриф этади:

Рўзу шаб сайр айлар анда ҳуру ғилмон ўрнига,
Сарвқаду гулжабину гулғузори Тошканд.

Йиллар ўтиши билан шоирнинг соғлиғи ёмонлашиб, кўзи хиралаша бошлайди. У даво қидириб, бошини ҳар ёққа уради. Лекин бунинг иложини топа олмайди. Шоирнинг бу даврдаги кайфияти

сининг таъсирида шаклланган. Комил том маънода лирик шоир бўлиб, унинг борлиққа, ҳаётга муносабати унинг нафис лирик кечинмалари орқали ифодаланган. Шунинг учун унинг поэзиясида шеърнинг газал, мухаммас, мусаддас, мураббаъ каби турлари асосий ўрнини эгаллайди.

Хоразмда яшаб ижод қилган ўзбек шоирларининг деярли ҳаммаси Навоийга эргашган. Шу жумладан, Комил ҳам Навоий асарларини жуда синчиклаб ўрганган, унинг руҳига киргач ва поэтик ижодда навоийвор қалам тебратниш билан фахрланган:

Нетонг Комил Навоий ёнглиғ ўлса сўз аро сармаст...

Шунинг учун ҳам Комил девонига кирган мухаммасларнинг катта қисми Навоий газалларига боғланган. Шоир ўз буюк салафининг фикрларини янада чуқурлатишга, ўз замонига тадбиқ этишга, образларини ривожлантиришга ҳаракат қилади. Масалан, Навоийнинг ўз давридаги вафосиз одамлардан шикоят қилиб ёзган «Бўлмангиз» радифли газалига боғланган мухаммас бунга ёрқин намуна бўла олади:

Оҳким, ҳар кимга молу жоними қилдим фидо,
Қилдилар яхшилиғимга минг ёмонлиғ борҳо,
Аҳли оламдин вафо айлаб тамаъ, чекманг жафо:
Эй харобот аҳли, йўқ инсонда имкони вафо,
Мастлиғдин дев ўлунг, зинҳор одам бўлмангиз.

Комил ижодий эволюциясида Хоразмда етишган Мунис, Огаҳий каби улкан қалам соҳибларининг ҳам таъсири катта бўлди. Маълумки, Шермуҳаммад Мунис (1778—1829) маълум маънода Хоразм адабий ҳаракатчилигининг асосчисидир. Мунисдан кейин ўтган деярли ҳамма хоразмлик қаламқашлар унинг устозлик мавқеини тан оладилар. Шу жумладан, Комил ҳам. Айни вақтда Комил Муниснинг бевосита шогирди Муҳаммад Ризо Огаҳий (1809—1874) нинг шогирди ва мухлисидир. У ўзининг бир ғазалида:

Комил, нетонг, гар огаҳ эса сўз камолидин:
Донм аниси Рожий ила Огаҳий эрур —

деб, ўзининг Огаҳий ва Рожий каби илғор фикрли ижодкорларга яқинлигини ифодалайди. Бу яқинлик ҳар қадамда шоир шеъриятида аниқ кўзга ташланади. Айни вақтда Комил Шарқ шеъриятининг йирик намоёндаларидан Муҳаммад Фузулий ижодининг самимий мухлиси эди. Унинг Фузулий ғазалларига ҳам боғланган мухаммаслари бор.

Комил поэзиясининг илғорлиги, халқчиллиги шундаки, у ўз ижодининг ҳамма даврларида адабиётимизнинг прогрессив анъаналарига амал қилиб, адолатни, тараққиётни ёқлади, халқнинг эзгу умидларини куйлаб, зулми, жаҳолатни қоралади. Шунинг учун ҳам унинг ижоди ўзбек классик адабиётининг илғор вакиллари ижодига ҳамоҳангдир. Хоразмдаги адабий ҳаракатчиликка янги ғоявий йўналиш берган Мунис ўз шеърларидан бирида ўзининг, ўз даврида яшаган бошқа илғор қаламкашларнинг аҳволини тасвирлаб, ҳам ачиниш, ҳам ғазабнафрат билан:

Ютубон бу замонда қон шуаро,
Назм этар гавҳарн фиғон шуаро...
Давлат асроридин эрур ғофил,
Ҳар неча эрса нуктадон шуаро...
Дардманду жафокаш элга қилур
Назм ила дардини баён шуаро —

деб ёзган бўлса, Комил бу тематикани, бу ғояларни янада ривожлантириб, янада чуқурлаштирди. У, масалан, худди шу йўсинда ўз замонидаги шоир-фозилларнинг жоҳил амалдорлар зулмидан қон ютаётганлигини ёзади:

Ютубон бу замонда қон фузало,
Кулфат ўқиғадур нишон фузало.
Жухало зумраси келиб ғолиб,
Бўлди мағлуби нотавон фузало.
Қатнабон сифлалар эшикниға,
Топмас ўлтургали мақон фузало...

«Жуҳало» («Жоҳиллар») деган радифли газалида эса Комил амалдорларнинг порахўрлик (ришва) майи билан маст бўлиб, адолатни бутунлай унутганлигини, ёмонликка ривож бериб, кўп мол-давлат тўнлаганлигини, олимларнинг обрўсини тўкиб, жоҳил ва нодонларни ҳимоя қилганлигини айтадики, бу хил газаллар публицистик шеърнинг энг яхши намуналари ҳисобланиши мумкин:

Нўш этиб ришва майин, етмай улус додиға,
Билмадилар даме ойини адолат жуҳало...
Бўлубон ҳомийи арбоби фасоду сирқат,
Жамъ қилдилар ўқуш давлату сарват жуҳало.
Уламоға бериб ижройи шариятда шикаст,
Бердилар жоҳилу нодонға ҳимоят жуҳало.

Шоир ижодига хос бош хусусият ўзбекча ва форсча шеърларининг ҳаёт ва халқ турмушига яқинлигидир. Комил ҳаётга бўлган ўз қарашларини шу давр ва унда ҳукм сурган ижтимоий, маънавий аҳволдан келиб чиқиб ифодалайди. Зулм ва заҳмат авжига чиққан, хоннинг қиличидан қон томган кунларни ўз кўзи билан кўрган Комил расмий хизматда ишлаган даврида ҳам, кейинги даврда ҳам доим халқ манфаатини ўйлади. Халққа хон томонидан кўрсатилган сиёсий ҳуқуқсизлик ва моддий қийинчиликлар ой сайин орта боришидан ўз норозилигини шоир бадий образлар воситасида тасвирлаб дейди:

Ҳилол эгманг хаёл, эй дўстлар, бу гунбази гардон,
Ясар эл қатлиға ҳар ой боши бир ханжари буррон.

Бу ўринда Комил ҳар ой бошида ярқираб чиқадиған янги ой-ҳилолни халқни ўлдириш учун ясалган ўткир бир ханжарга ўхшатади. Бу нақадар ўринли ва оригинал ўхшатишдир! Бу даврда агар бир киши, мабодо бахтини, иқболини топса, бу давр ҳукмронлари дарҳол уни ўлдиришларини шоир фош қилиб ёзади:

Қушдек кимни иқбол авжи узра гар чиқарса субҳ,
Қилур шом ўдмайин идбор туфроғи аро пинҳон.

Бундай кескин адолатсизлик ва зиддиятларнинг сабабчиси ким?
Бунга Комил шундай жавоб беради:

Не кўрсанг бил они ҳақдин, гила кўп қилма
гардундин,
Ки билсанг бордур ул ҳам сен киби бир
бандан фармон.

Бу мисраларда шоир халққа зулм ва даҳшатни чексиз ёғдирувчи гардун эмас,— деб традицион қарашлар доирасидан чиқади, бунинг илдизи чуқурлигига ишора қилади ва шу асосда хондан адолатли бўлишни талаб этади:

Гар олтун қаср эса жоҳинг, улус ҳолига раҳм эткил,
Сенингдек неча шоҳаншоҳни ўткарди бу айвон...

Мамлакатдаги ижтимоий зулм ва тенгсизликни йўқотадиган, жамият қиёфасини халқ манфаатига ўзгартира оладиган кучнинг йўқлиги, илғор кучларнинг ҳали заифлиги, мамлакатни бошқаришда «яхши подшоҳ»ни орзу этиш идеологиясининг устунлиги шоирни адолагни хондан кутишга, хондан талаб қилишга олиб келдики, бу Комил дуёёқарашининг тарихан чекланган томонидир.

Хон атрофидаги амалдорларнинг чексиз худбин ва хушомадгўй бўлганларини ҳисобга олганда ҳукмдордан адолат талаб қилишнинг ўзи ҳам ўша вақтда Комилнинг катта жасорати эди, албатта.

Халқ манфаатини ўйлайдиган, ақлли, фозил кишилар давлат ишларидан четлатилиб, таъқиб остига олинганидан чуқур норози бўлган Комил ўз ҳасратларини шундай баён қилади:

Бўлмаса гар дуну сифла дўсту гардун, эй кўнгул,
Нега дунни шод этар, донони маҳзун, эй кўнгул,
Чун фалак нодоннавозу, хасми донодур, не суд,
Донини иқлимда бўлсанг гар Фалотун, эй кўнгул.

Комил ижтимоий тузум ва унинг ҳукмронлигини фош қилишда «гардун», «фалак» сўзларини кенг маънода қўллаб, доноларни оёқ ости қиладиган замонасини фош қилди.

Халқ ҳаётига, ижтимоий ҳаётга яқинлик туфайли Комил ижодида ижтимоий мазмундаги шеърлар кўпая борди. Комил меҳнаткаш омманинг Хоразм Россияга қўшилгандан кейин ҳам ҳар томонлама эзилиши соат сайин ортиб бораётганига ачинади. Бу унинг шеърларида кўп ҳолларда бевосита эмас, бавосита, шоир шахсияти, шоирнинг шахсий туйғулари тасвири орқали ифодаланган:

Менга зулмин кам этмас гунбази даввор бир соат,
Тўкар ғам хирманин бошимга юз харвор бир соат...

У бундай ҳақсизликлар туфайли ҳар бир дақиқанинг ўтиши қийиндир, дейди:

...Бўлар ҳар соатим бир кун, куним юз йил, йилим
минг ой...

Комил адабий меросида мулла-имомларни, шайх-зоҳидларни, уларнинг кирдикорларини фош этишга ҳам маълум ўрин берилган. Жамиятнинг ахлоқий софлиги учун курашган шоир бу тоифа кишиларининг фирибгарликларини, иккиюзламачликларини аямай савалайди. Унинг бу хил байту ғазаллари ўзбек классик адабиётининг антиклерикал мавзудаги энг яхши асарларига оҳангдошдир. У ўз шеърларида масжидда бекорга жар солиб, одамларни лақиллатган риёкор шайхларни кечаси бекорга увиллаган итга ўхшатишгача журъат этади:

Тортар риёи шайхлар масжидда жаҳр айлаб фиғон,
Ё кўкка боқиб кўчада ҳар кеча ит увлармудур.

Комил жоҳил амалдорлар, риёкор шайхлар ҳукмрон бўлган замонда ҳақиқатни тушунтириш, ёзиш қийин эканини, ҳақиқатгўй шоирларнинг сўзи қадрсизланганини афсус билан таъкидлайди. У бир шеърда ўзига ўхшаган қаламкашларга мурожаат қилиб, шундай дейди:

Бухл элита демагил, эй зубдан даврон, сўзунг,
Ҳайф этар, қадрини билмай, сифлаи нодон сўзунг.

Гарчи сўзунг гавҳари қиймат баҳо, йўқ даҳр аро,
Бор аларнинг қошида хармуҳрадан арон сўзунг.
Улки қилмайдур маони баҳрига гаввослиқ,
Кўрмагай минчоқча гар бўлса дури ғалтон сўзунг.

Комил бу ғазалида шу давр ҳукмдорлари уларнинг манфаати учун фойда келтирадиган шоирларнинг сўзигагина аҳамият берганларини қайд этади. Агар шоир ғазалида энг яхши маъноли, дурри ғалтондек қимматбаҳо сўз айтилса ҳам, бундан уларга бир нарса унмаса, улар бундай сўзни бир маржонча қадр қилмасликларини таъкидлайди. Комил бой-феодалларнинг пасткашликларини реал деталларда кўрсатиб, бойларнинг кўнглини занг босган темирга қийслайди. Маъноли сўз фақат дониш аҳли қошида «лаъли хўшоб»дек қадрланиши мумкинлигини айтиб, дониш аҳли халқ учун сўзлаши, ёзиши керак, деган ғояни илгари суради.

Комил ижодида унинг ишқий лирик асарлари ҳам оптимистик руҳга, ижтимоий мазмунга эга бўлганлиги билан алоҳида аҳамиятга моликдир.

Ҳақиқий инсоний муҳаббатни куйлаш, ҳаёт ва инсонни улуғлаш Комилнинг ҳар турдаги асарлари — ғазал, мураббаъ, мухаммас, мусаддас, мусамман, маснавий, қитъа, муаммоларида ўзига хос хусусиятлар касб этган.

Комил инсонни муҳаббатсиз тасаввур қила олмайди. У садаф ёнида «дурри ғалтон» бўлмаса, унинг қиммати бўлмаганидек, муҳаббатсиз инсоннинг ҳам қиммати бўлмайди деб, бу фикрни ўз ишқий лирикасига асос қилиб олади:

Кўнгул вайрон бўлур бир лаҳза айрилса хаёлингдин:
Хароб ўлғай баче, ҳар мулкким, гар бўлса султонсиз.
Замиринг айлагил ишқу муҳаббат маъдани, Комил,
Не қадр у эътибор ўлғай садафга дурри ғалтонсиз.

Комил муҳаббатни инсон қалбидаги энг қимматли маъдан деб таърифлайди. У самимий муҳаббат орқали инсонпарварлик ғояларини, дўстлик, вафодорлик, садоқат каби инсоний фазилатларни тарғиб қилади.

Комил ғазалларида ошиқнинг қалб тўлқинлари жуда содда, ҳаяжонли тасвирланади. Традицион маъшуқа образи эса, Комил ғазалларида юсак бадий ҳаётийлик қозонади.

Лабнинг жон бахш этиши ва холнинг қоралигини ҳиндуга ўхшатиш анъанавийдир. Лекин Комил гўзалнинг холи, кўзи, сочи, киприкларини ҳар байтда икки хил ўхшатиш орқали тасвирлаб, ўзининг лирик тасвирдаги маҳоратини бунда яққол намоиш этади. Гўзал маъшуқанинг лабини «чашмаи ҳайвон» — яъни ҳаёт чашмасига ўхшатса, лаб устидаги холни ҳаёт чашмасидан сув ичкани келган қора зағчаларга қиёслайди. Унинг жамолини кўркам боққа ўхшатса, кўзларини боғдаги кишиларга ўхшатади. Яна юзини Хўтан гулзорига ўхшатса, кўзини бу гулзорда сайр этган оҳуларга ўхшатади. Комил гўзалнинг қоматини сарвга ўхшатиб, сочини бу сарв дарахтига чирмашиб ўсган сумбулга ўхшатган. Гўзалнинг шахло кўзи атрофидаги киприкларини оҳуларни тутиш учун қурилган панжарали қафас — мўндига ўхшатади.

Комил ғазалларида кўзга ташланадиган хусусиятлардан яна бири ўқувчига етказмоқчи бўлган фикрнинг эмоционаллиги, тасвирнинг ёрқин бўёқларга бойлигидир. Бу жараёнда у янги-янги ўхшатишлар, сўз ўйинлари билан традицион тасвирдан юқори турадиган оригинал мисралар яратган. Масалан, гулга тонг вақтида тушган шабнамни дурга, марваридга ўхшатиш классик адабиётда бор. Комил эса бу традицион ўхшатиш воситаси билан янги мазмунни ифодалайди ва ниҳоятда гўзал мисралар яратади:

Гул узра жола эмас, мақдаминг нисори учун —
Қизил табаққа терар дурри шаҳвори баҳор.

Бу ерда баҳор гўзал ёрнинг қадамига сочиш учун қизил табаққа дурри шаҳвор термоқда дейилиши, яъни гулни қизил табаққа, шабнамни табақдаги дурри шаҳворга ўхшатиш жуда ўринли ва янги.

Маъшуқанинг ишқида изтироб чекаётган ошиқнинг кўнглини Комил ёрнинг сочига ўхшатган. Чунки гўзал бошидаги соч гоҳ бошда жам қилинса, яъни чамбарак қилинса, гоҳида ёйиқ ҳолда бўлади:

Кўнглум гаҳи жам бўлса, гаҳ бўлса паришон, не ажаб,
Гаҳ бошда жам бўлса, гаҳи юзда паришон кокилинг.

Мана шундай жонли ва эҳтиросли тасвирлар Комил шеърларининг бадий юксаклигидан далолат беради.

Умуман, Комил Хоразмдаги хонлик шароитида яшаб, ўзбек прогрессив адабиётининг ривожланишига катта ҳисса қўшган шоирдир. Унинг халқ ва мамлакат манфаатлари йўлидаги хизматлари ва олижаноб интилишлари бизнинг замонамизда ўз қадрини топди, Комилнинг бадий-тарихий, таржима асарлари, санъат тарихига доир асарлари совет олимлари томонидан чуқур қизиқиш билан ўрганилмоқда, нашр этилмоқда.¹

Биз шоир девонининг оммавий нашрини асосан ЎзССР Фанлар академияси, Абу Райҳон Беруний номи Шарқшунослик институтининг қўлёзмалар фондида сақланувчи 1849 ва 1025 рақамли қўлёзма девонлари асосида тайёрладик. Бунда ўз маслаҳатлари билан бизга яқиндан ёрдам берган шу институтнинг собиқ катта илмий ходими, филология фанлари кандидати, марҳум Абдуқодир Муродовга самимий миннатдорчилигимизни изҳор қиламиз. Комил асарларининг илмий нашрларини тайёрлаш эса адабиётшунослигимизнинг яқин келажакдаги муҳим вазифаларидан биридир.

Комил Хоразмий шеърларидаги эски ўзбек сўзларини таҳлил қилишда муҳтарам ўқувчига яқинда нашр этилган «Навоий асарлари луғати»дан фойдаланишни тавсия этамиз. Биз шунга эътиборан шеър мазмунига доир изоҳлар билан чекландик.

А. ҲАЙИТМЕТОВ
филология фанлари доктори

В. МУМИНОВА
филология фанлари кандидати.

¹ Қаранг: Қ. Муниров. Мунис, Огаҳий ва Баёнийнинг тарихий асарлари. ЎзФАН, Т., 1960.

Ғазаллар

Қадинг нахли боғи назокат манго,
Қошинг шакли тиғи шаҳодат манго.
Жабининг маҳи анвари шоми қадр,
Юзунг меҳри субҳи саодат манго.
Матофим менинг остонинг дурур,
Қопунг келди боби зиёрат манго.
Беҳишти бариндин кўб алво дурур,
Ҳузурингда бир лаҳза суҳбат манго.
Руқуъи сужудим эрур қаддиға,
Муаззин дема қадду қомат манго.
Кўторман бошим жодаи ишқдин,
Ки будур тариқи саломат манго.
Бу йўлдин аюрмон юзим, учраса —
Агар ҳар қадамда юз офат манго,
Ичиб заҳри қаҳрингни хушнудмен,
Керакмастурур шаҳду-шарбат манго.
Кўнгул хўй қил меҳнату ғам била,
Ки матлуб эмас айшу роҳат манго.

* *
*

То итoб oғoз қилди ул қуёш сиймо манго,
Тийра зиндондин батардур бу ёруқ дунё манго,
Суҳбатида бoдан лутфиға махмур ўлмишам,
Ҳожат эрмас гулшан ичра соғару саҳбо манго.
Кеча-кундуз хўрду хобим ранжу бехудлиқ эрур,
Тарки меҳр этди нигори тундхўйим то манго.
Даҳрни берса нетонг ашким фано селoбиға,
Кўзларим чун чашмасор ўлмиш, кўнгул дарё манго.
Юрмаку ўлтирмоқимға боқибон айб айламанг,
Ҳамнишин ҳайронлиғ ўлмиш, ҳаминон савдо манго.
Ҳажрида сўзи ниҳоним ўлтурур бир кун мани,
Қилмаса қаҳру малоли боисин ифшо манго.
Қилма, ёраб, ҳеч киши меърожи иқболини паст,
Раҳм этарлар борча аҳли шаҳр ила саҳро манго,
Улки доим кўрсатурди садри мажлисда ўрун,
Эмди борсам кафшининг ўрнида бермас жо манго.
Қайси бир кулфатға тоқат айласун маҳзун кўнгул,
Чархи дундин ҳар нафас юз ҳодиса пайдо манго.
Не қотиг ҳолимни дер аҳбoб дилдор оллида,
Не ўзим ойтурға бордур қудрату ёро манго.
Бу жаҳони пучдин кечмакка ор этсам нетонг,
Ҳимматинг шулдурму деб таън айлар истиғно манго.
Дил шикасту юз қарo қилди нигин ёнглиғ мени,
Қилмангиз эмди аморат ҳарфини иншо манго.
Топмасам шаҳ илтифотин бир нафас Қомил киби,
Биллаҳ, йўқтур хас киби дунёву мофиҳo манго.

Илоҳи, печа кўб жиноят манго,
Карам айла афву иноят манго,
Залолат тариқида саргаштамен,
Раҳи ростға қил ҳидоят манго.
Майи илмдин масти ирфон этиб,
Насиб этма жоми жаҳолат манго.
Туну кун сияҳ масти тавфиқ этиб,
Карам айла жоми диёнат манго.
Солиб борча қилмишларим ёдима,
Ичур эмди роҳи надомат манго.
Ҳабибинг шафиъ айла явмал ҳисоб,
Бўлур йўқса ул кун қиёмат манго.
Тамаъ доманини қўлимдин ойир,
Бер ўрниға жайби қааноат манго.
Чиқар ҳар кун оллимға юз навъ ғам,
Карам айлагил сабру тоқат манго,
Не бир якдилу якжиҳат роздор,
Не мунглашгудек ёру улфат манго.
Не шаҳ ҳазратида манга эътибор,
Не бор халқ қошида ҳурмат манго.
Не ҳолимни дер шоҳға бир киши,
Не бордур ўзум дерга журъаг манго.
Ҳадим йўқ сўз айтурға эл қошида,
Муяссар эмас лаҳза хилват манго.
Берурлар шабу рўз Комил киби,
Кўнгул дўсту душман хижолат манго.

* *

*

Ул пари пайкар кийибму эгнига чакман қаро,
Ё либосин тундин айлабму маҳи анвар қаро.
Дилбарим доим кияр шабранг тўн, ул ваҳҳдин,—
Ким кўрунмиш элга барча рангдин аҳсан қаро,
Дур тишинг ҳажрида бўлдум ашкрес ул навъким,
Тўлдирибдурман гуҳардин жайб ила доман қаро.
Айлаган бахтим қаро улким санга чун айлади,
Қош қароу, хат қароу чашми фитна фан қаро.
Ул гули раъно жамолин кўрмасам гар боғ аро,
Бордурур гулшан кўзумга ўйлаким гулхан қаро.
Тушмагунча новаки кўнглумни равшан айлади,
Бўлғуси ҳар уйки, анда бўлмаса равзан қаро.
Софдиллик истасанг, доим тавозеъ пеша бўл,
Ким қилур они такабур бирла моу-ман қаро.
Қил яқин ҳосил кўнгулга истасанг дийдори ёр,
Йўқса ул кўзгуни айлар ваҳм бирла зан қаро.
Ёна бир оқшом келиб, шамъи шабистон бўл анго,
Ким узоринг ҳажрида Комилгадур маскан қаро.

* *
*

Лабингга биҳишт ичра кавсар фидо,
Сўзунгга садаф ичра гавҳар фидо.
Юзу зулфунга сунбулу гул асир,
Хати холинга мушки анбар фидо.
Узору лабу қомату чашмингга,
Гулу ғунчау сарву абҳар фидо.
Лабу қадду себи занахдонинга —
Кўнгул садқа, жон волау сар фидо.
Қудумингга ҳам тахт эрур таҳти по,
Онингдекки бошингга афсар фидо,
Бошингдин нега айланур субҳу шом,
Ою кун санго бўлмаса гар фидо.
Кўзумдек недин бўлди лабрес ашк,
Лабингга эмас бўлса соғар фидо.
Ҳамиша кўтармас бошин сафҳадин,
Хатингга магар бўлди мистар фидо.
Қўёр бош оёқингга невчун санго,—
Эмас бўлса зулфи муанбар фидо.
Йўлунгга очуқ чашми ҳайрон киби,
Санго бўлғали меҳри анвар фидо.
Фидо бўлса Қомил анго хўблар,
Нетонг, шаҳға бўлғуси лашкар фидо.

Айну шину қофинга то бўлди кўнглум мубтало,
Долу роу долу ҳажрингдин дами эрман жудо.
Миму жиму нуну вову нун киби кўнглум мудом,
Ҳажр аро саргаштадур, эй лому ёу лому ё.
Хоу алифу лому зулфунг кўргали кўнглум қуши —
Бўлди банди ғайну миму бастан дому бало.
Истарам лайливашимдин мажлис ичра лому бо,
Деди: эй Мажнун, магар ичмишдурурсан миму ё,
Кофу вову золаримдин то юзунг бўлди ниҳон,
То-у ёу роу ҳо бўлмиш манга субҳу масо.
Айну роу зодима солғил қулоқ, эй сангдил,
Токай айларсан манга ҳижронда жиму вову ро.
Вову алифу лому ҳо бўлди кўнгул рухсоринго,
Боу лому боу ломосо қилур доим наво,
Хар киши бўлса санго гар айн алифу шину қоф,
Ҳажр аро иш онга оҳу нуну алфу лому ҳо.
Қофу алфу нун ютар кўб кофу алфу миму лом,
Роу ҳоу мим қил ҳолига эй ширини лиқо.

* * *

Не суд очилса гул, ўлса баҳор ғурбат аро,
Мангоки бўлмаса ёру диёр ғурбат аро.
Очилмади чаманистон ҳавосидин кўнглум,
Кўзумга гул эрур андоқки хор ғурбат аро.
Фироқ даштида бир мушкбў физол истаб,
Кўзумни қилди чу дом нитизор ғурбат аро..
Иироқ тушкали аҳбоб суҳбати майдин,
Нишот жомига бўлдум хумор ғурбат аро.
Чаманда гулдек аҳиббо ватан аро хандон,
Чу лола бағрим эрур доғдор ғурбат аро.
Ватанда кўзима чангалистонча йўқ Маҳмуд,
Аёз боғида тутдим қарор ғурбат аро.
Чиқай Ватан садафидин дема гуҳар ёнглиғ,
Агарчи бўлса сенго эътибор ғурбат аро.
Ниҳон эт ўзни ватан Қофи ичра анқодек,
Санга йўқ ўлса мурод иштиҳор ғурбат аро.
Ватанда сокин ўлуб, сайр эт олами боло,
Сафарни айламагил ихтиёр ғурбат аро...
Топ эмди Хевақ ила Паҳлавонни, Комил эсонг,
Дема Бухори шарифу Мазор ғурбат аро.

* *
*

Ҳар неча айлабон изҳори фасоҳат шуаро,
Сочар элга дурри дарёйи балоғат шуаро.
Очибон лутфу малоҳат гулин ашъоридин,
Рангу бўйи чаман фазлу фатонат шуаро.
Қилсалар ҳар неча изҳори садоқат шабу рӯз,
Кўрар ўтрусида ҳар дамда сад офат шуаро.
Қилмас умид, қилур шукр шарорат элиннинг —
Тилу илгидин агар қолса саломат шуаро.
Ҳақ сўзин шоҳу гадо қошида китмон этмас,
Бу жиҳатдин ҳадафи тири маломат шуаро.
Яхшидур қониъу қашшоқу ғани томеъдин,
Тутти бу важҳдин ойини қаноат шуаро.
Қилмас ўлганда тамаъ сифла тавонгарлардин,—
Бордурур жавҳари ойинаи ҳиммат шуаро.
Қилмағай жоҳилу нодонға итоат ҳаргиз,
Кўрмаса бир кишидин ҳукми сиёсат шуаро...
Кеча-кундуз қилодурлар суфаҳоға хизмат,
Гарчи шойистаи авранги садорат шуаро.
Бор алардин неча бекорлар иззатда зиёд,
Тилу илги била ҳам айласа хизмат шуаро.
Эмди соч сўз дурри Комил садафи табъингдин
Топти шаҳ ҳазратида қадр ила қиймат шуаро.

Муқаввас қошинг ҳасрати жон аро,
Эрур ўйлаким қавси қурбон аро.
Ҳижоб олма юздинки ўртанмасун,
Жаҳон ўт тушиб, инс ила жон аро.
Малакдурмусен ҳур ёхуд пари,
Ки маъдум монандинг инсон аро.
Дегай: «Хорлар ичра бир тоза гул!»—
Биров гар сени кўрса хўбон аро.
Юзунг кўрмаса боғ аро гул недин —
Буёлмиш юзин йиртибон қон аро.
Эрур чашмаи замзам ичра ҳилол,
Ва ё холи мушкин занахдон аро.
Рақиб ўлди васлинг майи бирла маст,
Мани ҳаста махмур ҳижрон аро.
Хатинг ичра гулфом лаълингмудур,
Ва ё барги гул тушди райҳон аро.
Ва ё қайди ҳиндуда мушкин физол,
Эрурму кўзинг йўқса мужгон аро,
Алифдек қадингни хиромон этиб,
Ватан қил келиб гулшани жон аро.
Жанобингда васлинг тиларман мудом,
Гадодекки даргоҳи султон аро.
Ҳужум эткан ушшоқму давринга,
Ва ё мўр гирди Сулаймон аро...

* *
*

Меҳри рухингга бандау ҳам чокар офтоб,
Бу важҳдин қўяр қадамингга сар офтоб,
Хуршид оразинг қошида бўлмаса хижил,
Нечун бўлур гаҳ аҳмар, гаҳ асфар офтоб.
Аҳли жаҳон жамолига муштоқдур недин,—
Гар бўлмас эрса дилбари сийминбар офтоб.
Рўйи замин мусаххаридур бу сипоҳ ила,
Ҳар тун нужумдин йиғодур лашкар офтоб.
Адл эткали қарибу байд элга субҳу шом,
Маснаднишини бохтару ховар офтоб.
Мумкин эмас сенинг каби фарзанд туғмоғи,
Гар бўлса ҳам ото қамару модар офтоб.
Эй шоҳ, ғарра бўлма жаҳон тахту жоҳиға,
Гар бўлса афсаринг қамару гавҳар офтоб.
Мумкин эмас қутулмоқ ажалнинг хадангин,
Бўлса бошингда ой сипару миғфар офтоб.
Бадмаст бўлма давр аро гар бўлса ҳам санго —
Соқи масиҳу май шафиқу соғар офтоб.
Ризқ ондин истаким карами матбахи аро,
Бир тўда кулдурур фалаку аҳгар офтоб.
Комилға ёраб эт карам абрини соябон,
Келгонда найза бўйи киби маҳшар офтоб.

Чун насибам этдинг кўб ранж ила алам, ёраб,
Чеккали аларни бер манга сабр ҳам, ёраб.
Самъ бирла ибсорим тийрау кару по-ланг,
Бу балолар остида қаддим ўлди ҳам, ёраб.
Ёғдириб фалак дарду гусса санги боронин,
Сабру тоқатим қасрин қилди мунҳадам, ёраб.
Бовужуд амрози мухталиф аро тун-кун,
Айладинг сафар ранжин ҳам аларға зам, ёраб,
Ҳар балият ичра қил шукринга тилим одат,
Келмасун анга ҳарфе ло била ннам, ёраб.
Қутқариб мени эмди шоми тори зулматдин,
Субҳ нурина кўрсат кўзима бу дам, ёраб.
То оёқима қувват, кўзларимга етсун нур,
Сихҳати шифо жомин қил манга карам, ёраб.
Айла маҳв номамдин журм ила хато ҳарфин,
Маҳзи фазлдин ҳаққи лавҳ ила қалам, ёраб.
Қилмайин амал мунда чора йўқ манго неким,
Сафҳан жабинимға айладинг рақам, ёраб.
Ҳар наким санго мақбул ўлмаса манга мардуд,
Қил вужудим ўлмасдин илгари адам, ёраб.
Қойтариб инонин бу вартаи залолатдин,
Озим айла Қомилни жониби ҳарам, ёраб.

Тутунглар бир-бировнинг суҳбатини муғтанам, аҳбоб,
Ки борча бўлгумиз навбат билан бир-бир адам, аҳбоб.
Тирикликда билинглар яхши ёру ошно қадрин,
Йўқ эрса қилғосиз, ўлгач, пушаймону надам, аҳбоб.
Етушса дўстдин юз ғам, они айшу нишот онгланг,
Билинглар шахддин ширин они, гар берса сам, аҳбоб.
Басе ортуғдурур агёрнинг лутфу вафосидин,—
Жаҳонда ҳар неча жавру жафо гар қилса ҳам аҳбоб.
Ҳамеша якдилу якранглик бирла тузунг улфат—
Ҳузурида қилиб мадҳ айтмангиз ғайбида дам, аҳбоб.
Бўлинг не етса қассоми азалдин шокиру қонё,
Еманг дунёву мофиҳо учун бир зарра ғам, аҳбоб.
Мусибат етса, бетоқатлиғ айлаб қилмангиз нола,
Ризоу сабр йўлида бўлунг собит қадам, аҳбоб.
Қўюб мозию мустақбални, айланг тангрига тоат,
Ғанимат дам бу дамдур, дам бу дамдур дам бу дам, аҳбоб...
Борурда даҳри фонидин баробардур гадову шоҳ,
Қани Искандару Доро, қани Баҳрому Жам, аҳбоб.
Билиб не етса ҳақдин, гар ғаму гар айш, Комилдек,
Бўлуб розию собир, демангиз ло-у ниам, аҳбоб.

Насибам ўлди ғаминг фурқатида то хуноб,
Эрур гар ўлса майи лолагун манго хуноб.
Равому буки, бўлуб ғайр бода нўши висол,
Мудом ичиб мани бекас фироқ аро хуноб.
Буким ҳамиша лабинг фурқатида қон ютарам,
Насибам этти магар соқийи қазо, хуноб.
Бу навъ қоним этар нўш чашми беморинг,
Онинг бу заъфиға гўё эрур даво хуноб.
Лабу кўзунг ғамидин хўрду хобим андоқдур,
Ки уйқудур манга бехудлиғу ғизо-хуноб.
Не зулм эди бу ки бегоналар висол майин —
Ичиб, фироқинг аро хайли ошино хуноб.
Сипехр сифланавоз ўлмаса, недин қўлидин,
Майи мурод ичибон дунлар, азкиё-хуноб?
Дема сипехру қазодин не келса оллингга,
Анго ичурмакидин бор не муддао хуноб.
Лабинг майи била бергил ҳаёт Комилға,
Ҳалок қилгусидур йўқса дилбаро хуноб.

Манго қилма, эй моҳи олижаноб, •
Итобу итобу итобу итоб.
Эрур ишқинг ўтиға кўнглум мудом
Кабобу кабобу кабобу кабоб.
Чу келдинг, кетарман дебон қилма кўб
Шитобу шитобу шитобу шитоб.
Жамолингга боқғонда солма анго
Ниқобу ниқобу ниқобу ниқоб.
Юзунг мусҳафи шарҳи ўлғай неча —
Қитобу китобу китобу китоб.
Муғанний чолиб айла кўнглумни шод
Рубобу рубобу рубобу рубоб.
Бинойи жаҳон бордурур сув уза —
Ҳубобу ҳубобу ҳубобу ҳубоб.
Анго кўб кўнгул қўймаким, бўлғай-ўқ —
Харобу харобу харобу хароб.
Санго бўлса ҳам ою кун — қилма фахр,
Рикобу рикобу рикобу рикоб.
Эрур жийфа дунё, онинг толиби —
Қилобу килобу килобу килоб.
Лабинг ҳажрида ичмагай Коминг
Шаробу шаробу шаробу шароб.

Токай юрай йўлингда кўзум ёшин оқтуруб,
Тиндур ёшим, кўзумни жамолингга боқтуруб.
Жону дил ўлдилар талаби васлинг ичраким,
Ҳижронда қўймағил бу иковни улоқтуруб.
Аввораман ҳавоу ҳавас даштида мудом,
Судра таноби ишқни бўйнуғга тоқтуруб.
Миръоти хотирингга жило еткурай десанг,
Кул айла шавқ ўтига вужудини ёқтуруб.
Ич бодаи ҳақиқату тарк эт мажозни,
Оқил киши қарони писанд этмас, оқ туруб.
Гар қўймасанг бу олам аро неку нэмлиғ,
Олтунга суд топмоғунг отингни қоқтуруб.
Комимга қуй карам майи, ёраб, чу ҳавли ҳашр...
Пилтиқ тилимни айласа оғзим қуроқтуруб.
Фазлингни қил муҳофизим, валеқ қўймоғил
Жисмимни мўру морга қабр ичра чоқтуруб...

* *

*

Эй лаъли лабинг чашмаи ҳайвони малоҳат,
Вей нахли қадинг сарви хиромони малоҳат.
Қул бўлди солуб бўйнига гул қаддинга қумри,
Сарв узра қилур нағмаи илҳони малоҳат.
Жонбахш каломинг дури дарёи фасоҳат,
Тўтгий мақолинг шакарафшони малоҳат.
Рангин сўзингга кўзгу ҳадиси ано афсаҳ,
Санжида сўзунг гавҳари найсони малоҳат.
Гисўйи мусалсал юз уза сунбули печон,
Зулфи сияҳинг анбари райҳони малоҳат.
Луълуйи тишингнинг садафи дуржи даҳонинг,
Ҳам вақти такаллумда намакдони малоҳат.
Ваш-шамс юзинг шаънида бир сураи мунзал,
Вал-лайл сочинг шарҳида тибёни малоҳат.
Муштоқ қаро наргисинго сурмаи мозоғ,
Муҳтож балинг шарбатига жони малоҳат.
Ширин ила Лайли санга Фарҳод ила Мажнун,
Узроу Зулайхо санго қурбони малоҳат.
Хушбўй хатинг ройиҳасидин гулу райҳон,
Хушранг юзингдин чаманистони малоҳат.
Тонг йўқ шуаро Комилиёга бўлса таломиз,
Шогирд санго аҳли дабистони малоҳат.

*: *'

*

Тафоул айлар эдинг, эй кўнгул, қилиб ният,
Ки рафъ бўлғуси деб тоза йилда наҳсият.
Чу қилмас ахтари бахтим сафар манозилга,
Иқомат этти магар буржи наҳсада ният,
Муҳаррам ўлди ҳаром ўлди элга кулфату гам,
Валек бир манго юзланмади рафоҳият.
Жаҳони буқаламун ҳодисоти фикридин,
Етушмади бу паришон кўнгулга жамъият.
Онингдек ўлмишам ушбу диёрда бекас,
Ки қатл қилсалар олмоқга йўқ кишим дият.
Пироқ тут жуҳало ихтилотидин ўзни
Ки ўтга ёқмоқ ўлубдур яқин не хосият.
Тамаъни гарк эт, чиқ гўшаи қаноат аро,
Санго йўқ ўзга жаҳон жойи ичра амният,
Тамом қилдинг, этиб банда хизматин умрунг,—
Ҳам айлагил гаҳи маъбудинга убудият.
Тут ўзни пасту кичик барча халқдин, Комил,
Азим офат эрур нахвату аноният.

Эй хисрави кишвари малоҳат,
Айлар санга хўблар итоат.
Кофир кўзунг ўлди қосиди жон,
Имонима куфри зулфинг офат.
Ишқингда кўнгулни, эй париваш,
Чок айлади ханжари маломат.
Кўз чеҳрае асфаримға солсун,
Ким истаса ишқдин аломат.
Сенсиз ғаму дарддур рафиқим,
Қилсанг не бўлур манго рафоқат.
Васл истама, ҳажр ранжи чекмай,
Ким комини топти бе риёзат,
Ёрнинг юзи гулдурур, қади — сарв,
Комил, санго сарву гул не ҳожат.

Менга зулмин кам этмас гунбази даввор бир соат,
Тўқар ғам хирманин бошимга юз харвор бир соат.
Не ул ойдин келур йиллар аро бир васл пайғоми,
Не онинг мажлисидин айрилур ағёр бир соат.
Не аҳволимни арз айларга ҳомию муиним бор,
Не шаҳ йилларда ҳолим айлар истифсор бир соат.
Кима бир хизмат этсам айлағай ўрнига юз тухмаг,
Асалға заҳру, гул ўрнига сончар хор бир соат.
Бўлуб бегонаваш йиллар ямонлиғ ошкор этти,
Кимаким ошнолиғ айладим изҳор бир соат.
Етар афғонки нодон дўстларнинг ихтилотидин,
Кўнгул ойинасиға юз тумон зангор бир соат.
Жаҳон пасту баланди, соқиё кўнглумни қон қилди,
Мени масти мудом эт, қўймағил ҳушёр бир соат.
Бўлур ҳар соатим бир кун, куним юз йил, йилим минг ой,
Манго лутф этмаса шоҳи фалакмиқдор бир соат.
Ҳамеша уз тамаъ шоҳи жаҳондин ўзгадин Комил,
Десаиғ бўлмай жаҳон ичра залилу хор бир соат.

Кел, эй гул юзли мутриб, бу кеча мажлис аро соз эт,
Бурун бошлаб «Ироқ»у сўнг мақоми «Рост» оғоз эт.
Гаҳи «Бузрук», гаҳи «Дугоҳ», гоҳ «Сегоҳ» соз айлаб,
Суруди руҳбахшинг бирла базм аҳлин сарафроз эт.
«Наво»у, «Панжгоҳ» оҳанг эт, ондин сўнг «Тарона»лар,
Чолиб мавзун ғазаллар бирла ўзни нақшпардоз эт,
Баҳор айёми бўлмиш бошлабон сайри гули гулшан,
Гаҳи «Насри ажам», гоҳи «Хижоз»у гоҳ «Шаҳноз» эт.
«Сувори» бирла «Нақши наср» фарёд айла «Талқин»лар,
Уқуб ҳар дам мақом оҳангида анжом оғоз эт.
Қилурда нақш ила таснифларнинг «Мушкилот»ин ҳал,
Балабону дафу ғижжакни танбуригга анбоз эт.
Қўшуб танбуру ғижжак дафни овозини бир-бирга,
Усулдин чиқмайин бирдам аларга лойиқ овоз эт.
Чу топди «Мушкилот»у нақшларнинг барчаси итмом,
«Уфори»ни чолур бўлғонда мизробинг сабукбор эт...

То лаби лаълидин этти ёр изҳори ҳадис,
Бўлди рангин ўйлаким ёқут — рухсори ҳадис.
Ул баҳори ҳуснпарвар нуқтаи рангинидин
Хулд боғидек мулавван бўлди гулзори ҳадис.
Нофиъ эрмасдур Масиҳ анфоси кўнглум ранжиға,
Лаъли жонбахшидин ойру бўлди бемори ҳадис.
Суд йўқ ишқу жунуним дафъиға тафвизнинг,
Тоқмаса лайливашим бўйнуғға туммори ҳадис.
Хорсиз гул, доғсиз лолани топмассен, магар —
Сайр қилсанг боғи маъни бирла кўҳсори ҳадис.
Мугтанамдур суҳбати аҳбоб, бас ул зумрадин,
Гулдин ортуқ бил санго сончилса гар хори ҳадис.
Бош қотиғ хомушлиғ муҳрин огиз дўкконийға,
Жинси маъни бас касоду суст бозори ҳадис.
Гарчи дерлар жийфадур дунё, анго толиб килоб,
Сидқи дилдан ҳеч киши бўлмаслар иқрори ҳадис.
Ҳубби дунё баски Комил кар қилибдур халқни,
Ҳеч киши олмас қулоқға дурри шаҳвори ҳадис.

Кўзум гирёнлиқиға ул лаби хандон эрур боис,
Кўнгул маҳзунлиқиға кулфати ҳижрон эрур боис.
Ғами ишқим улусға фош ўлурға, эй гули раъно,
Сориғ рухсор уза оқғон кўзумдин қон эрур боис.
Дили тангим очилмас жуз насими илтифотингдин;
Дами субҳ ўлмоқиға ғунчаннинг хандон эрур боис.
Нетонг ул ойға таъсир этмас эрса ашксиз оҳим,
Ҳадафға етмакиға тийрнинг пайкон эрур боис.
Етурса кўнглунга захм эл тили марзун сўзингдиндур,
Садаф чокиға йўқ ханжар, дурри ғалтон эрур боис.
Десанг озод бўлай ғамдин сухансанж ўлма булбулнинг —
Қафасбанд ўлмоқиға шаккарин илҳон эрур боис.
Мусаффордур кўнгул кошонаси доим хаёлингдин,
Безарга кулбасини мезбон меҳмон эрур боис.
Малул ўлма мазаллат тийра чоҳи ичра қолдим деб,
Азиз ўлмоқға Юсуф, Миср аро зиндон эрур боис...

Алғиёс, аз ҳодисоти даври даврон алғиёс,
Валғиёс аз сонихоти чархи гардон, алғиёс,
Оҳ сарду, чеҳра зарду нола дарду жисм гард,
Ашк хуну, қад нигуну, қалб сўзон, алғиёс.
Ёр ғофил, ҳажр қотил, ҳол мушкил, хаста дил.
Марг толиб, ранж ғолиб, ман ҳаросон, алғиёс.
Дўст бераҳму фалак бемехр, дунпарвар сипеҳр,
Пур бепарво ақориб, душмани жон алғиёс.
Бахт номасъуду, ақлу ҳуш мафқуду, хирад-
Нопадиду, фикр ҳайрон, дил паршон, алғиёс,
Умр ожил, мавт мустаъжил, хирад зойил шуда,
Даҳр нофаржом, дил ноком, нолон алғиёс.
Сохта нозил чу анайни маро оби кабуд,
Рўзҳои равшани ман шуд шабистон, алғиёс...
Не мажоли рафтани, не чашм дидан шуд маро,
Сийна пурғам, чашм пурнам, по ба домон, алғиёс.
Жон расида умрҳо з-амрози гуногун ба лаб,
Дарди Комилро расан, ёраб, ба дармон, алғиёс.

(Мазмуни)

Доимо айланиб турувчи давр ҳодисаларидан фарёд,
Бу айланувчи чарх туфайли юз берган воқеалардан ҳам дод.
Оҳим совуқ, чеҳрам сариқ, нолам дардли, вужудим гарддек;
Кўз ёшим қон, қаддим нигун, қалбим сўзон, дод.
Ёр эса ғофил, ҳижрон қотил, аҳвол қийин, дил хаста.
Мени ўлим чорлайди, касалим мени енгиб, алаҳлаганим,
алаҳлаган. Дод.
Дўстлар бераҳм, фалак меҳрсиз, осмон эса пасткашларни қўллайди;
Яқинларим бепарво ҳолда жонимга душманлик қилмоқдалар. Дод..
Бахтим кулиб боқмаган, ақлу ҳушим йўқолган,
Фикру хаёлим тарқоқ, дилим паршон, дод!

Умр тез ўтиб, ўлим яқин, ақл тугашда
Дунё бекфойда, дил орзуларига етмаган, йиғлайди, дод.
Менинг ёруғ кунларим кечага айланиб,
Икки кўзим каби кўк сувини пастга тўккани тўккан.
Менда не юришга қувват, не кўришга мажол;
Сийнам ғамли, кўзим намли, оёғим этагимга ўралашган, фарёд!
Умр давомида турли касалликлар туфайли жон оғизга келди,
Эй худо, Комилнинг дардини олиб, дармон бер, фарёд!

* *

*

Зи бедоди гардуни дун алғиёс,
Зи авзон чархи нигун, алғиёс.
Забон лолу қад-лолу тан помол,
Жигар хуну оташ дарун алғиёс.
Хирад бешууру ҳашо бе шикеб,
Ҳису ақл нораҳнамун, алғиёс.
Суруру тараб ҳар нафас гашта гум,
Ғаму ғусса хардам фузун, алғиёс.
Мақоми кажон бар сари иззу ноз,
Сарафроз чун айни нун, алғиёс.
Дили ростон зери кохи бало,
Алифвор гашта сутун, алғиёс.
Касе, к-у бувад, Комил, зуфунун,
Зи осибу офат масун, алғиёс.

(Мазмуни)

Пасткаш фалакнинг зулмидан фарёд!
Қадди букилган осмоннинг авзойидан ҳам дод!
Тил лолу, қаддим долу тан поймол;
Жигар хун бўлиб, нчимда ўт ёнмоқда, фарёд.
Ақл идроксиз, нчим тоқатсиз,
Ҳис ва ақл менга йўл бошлашдан ожиз, дод.
Бир лаҳза шодлик деган нарса йўқ;
Ғам-ғусса эса ҳардам ортиб бормоқда. Дод!
Қалби эгрилар иззат-ҳурматнинг бошида;
Яхшилар эса «айн»нинг нунидек қадди букилган. Дод!
Дили тўғрилар бало саройининг остида,
Унга алифдек устун бўлиб тургани турган. Дод!
Кимки Комилдек, етук олим бўлсагина
Бало ва офатлардан ўзини сақлай олади. Фарёд!

* *
*

Бузуқ кўнгулни гар обод истасанг чек ранж,
Ки бу харобада беранж ҳосил ўлмас ганж.
Десанги гамдин ўлай фард, бўлма ҳаргиз жуфт,
Жаҳон арусиға ким кўргазур далол ила ганж.
Ҳазини нақбату, хушнуди давлат ўлма агар,
Мусоҳиб ўлса сенго ақлу донишу фарҳанж...
Кўнгулга етмаса асноми ваҳми зан, не бок,
Гар ўлса Каъба еринг ё калисон афранж.
Ҳамиша тарбият айлаб, улусдин ўл огоҳ,
Сени чу қилди ҳақ аҳли сипоҳиға сарҳанж.
Қариби шоҳ ўлур кажрав ўйлаким фарзин,
Баид бўлғусидур рост чун рухи шатранж.
Қия эмди боғлабон ихроми Макка азмин жазм,
Малул қилди мени кўб мадинаи Урганж.
Самоъи жазб киму сен ким ўқусанг Комил,
Кифоя масжиди жомеъ аро салоти панж.

* *
*

Кишики мунда ер остида дафн айлар ганж,
Бу ганжини биров олур, ул онда чеккай ранж.
Гул ўлди боғ аро сочиб заррин қизил юзлик,
Чу йиғди олтунин, ўлди юзи сориг норанж.
Малул бўлма кўруб куфр эли зару ганжин,
Ки сижни мўмин эрур, билки, бу саройи сипанж.
Замиринг этса мукаддар ўкуш гами айём,
Май ички то кўторулсин бу кўзгудин ул ранж.
Мажолис ичра ҳамиша бўлай десанг хушфаҳм,
Ич онда шарбати хашхош, лек чекма банж.
Иўқ эътибор бу бозор аро ҳазаф ёнглиғ,
Киши эса сўзи мавзуну табъи гавҳарсанж.
Кўнгулни айлама шайхи риейнга мафтун,
Қўлида субҳасидур дому донан найранж.
Уғурлама киши молиники халқдин пинҳон,
Тегар кунда тегирмон ёлағон итка суранж.
Савоби нақдин ўзингдин бурун юбор, Комил,
Ки нафъ бермагуси мунда жамъи нақдулфанж.

Эй, лаъли лабингга оби ҳайвон муҳтож,
Вей, бадри рухингга моҳи тобон муҳтож.
Абрўйн муқаввасинггадур банди ҳилол,
Зулфи сняхингга сунбулистон муҳтож.
Гулгун юзинга лолаи кўҳсор асир,
Майгун лабинга лаъли Бадахшон муҳтож.
Мавзун қадинг сарв ила шамшод ошиқ,
Мушкин хатинга сабзаи райҳон муҳтож.
Байзойи жабинингга қамардур ҳайрон.
Хуршид рухинга меҳри рахшон муҳтож.
Холу хатинга мушк ила анбар вола,
Зулфу юзинга куфр ила имон муҳтож.
Не охтарур ою кун бўлуб саргардон,
Эрмас санга гар бу икки ҳайрон муҳтож.
Елғуз мен эмон висолингга ҳожатманд.
Дайр ичра санга гадоу султон муҳтож.
Комил нечук ўлмасун каломингга асир,
Рангин сўзунга гавҳари галтон муҳтож.

* *
*

Ийд ўлди олам аҳлига, юзланди ибтиҳож,
Шаҳи горак муборакидин қадр топти тож.
Май тарки бирла ринд эли гирёну зор эди,
Атфолдекки йиғлар анга кессалар сажож.
Жоми собуҳидин топибон қуввати тамом,
Рўза риёзати била ҳар заъфлиғ мизож.
Уткарди рўзани, ебон аҳли ғино шакар,
Бечоралар саҳарлиғу ифтори бир кулож.
Атфоли ағниё олиб ийдонаға тилло,
Қашшоқлар боласи дирам топмай, олди кож.
Аҳли карам сахосидин уммид айлабон,
Ийдонадур баҳонаи арбоби эҳтиёж.
Шоҳи либослар кийибон борча хослар,
Маълум бўлса ким синуқу, ким эрур ривож...
Комилча бўлмағай шуаро мадҳинга фасиҳ,
Булбул каби наво қила олурму сору сож.

Эй кўнгул, қилиб доим тарки хоби роҳати субҳ,
Айлагил хушуъ ила тангриға ибодат субҳ.
Сарбаланд ўлай десанг офтоби тобондех,
Етма хок аро, чеккил кўкға қаду қомаг субҳ.
Истасанг фузун бўлмоқ кунда ризқу рўзингни,
Қилма уйқуни ҳаргиз кўзларингга одат субҳ.
Бордуруп савоби кўб юз кеча намозидин,
Қилсанг ажз ила ҳардам оҳ ила надомат субҳ.
Субҳдин ғараз етмай, ҳақға тоат этмоқдур.
Масти хоб ўлуб ётсонг, бор санго қиёмат субҳ.
Ҳар не пешаким қилсанг субҳ чоғида қилғил,
Тур ерингдину май ич, демон айла тоат субҳ.
Субҳу шом қадрини билмасанг санго айтай,
Маъдани шарофати шом манбаиъ саодати субҳ.
Софдилга бок эрмас суҳбати сияҳдилдин,
Умрлар эрур бордур ҳамнишини зулмат субҳ.
Субҳ ила саҳар, Комил, боби файз эрур мафтўҳ,
Айла мултамас ҳақдин ҳарна бўлса ҳожат субҳ.

* *
*

Бўлма гар эсанг оқил масти хоби гафлат субҳ,
Бандаман десанг ёт тун, айла ҳақға хизмат субҳ.
Ҳар ҳунарни касб этсанг, вақтини билиб қилғил,
Уйқу чоғидур оқшом, вақти зуҳду тоат субҳ.
Сийна софлар бирла тийра диллар ўлмас жамъ,
Тутмагон киби ҳаргиз шом бирла улфат субҳ.
Соф тут замирингни то санго қуёш ёнглиғ,
Авжи кибриё сори айлагай қидоят субҳ.
Чарх арсасидин кам бўлди лашкари анжум,
Нурдин шаҳи ховар чунки чекти роят субҳ.
Эй хуш улки, гулшанда бор гули рухи бирла,
Нўш этуб сабуҳи май, қилса айшу ишрат субҳ.
Ваҳки, қилмайин қўймас они шом захрошом,
Соқийи фалак тутса кимга шаҳду шарбат субҳ.
Ондин айларам тун-кун зулф ила юзи фикрин,
Қаҳридин нишона шом, лутфидин аломат субҳ.
Ғарра бўлмағил, Комил, иззу жоҳинггакил; чарх —
Чолса нойи давлат шом қоқти кўси риҳлат субҳ.

* *
*

Умидинг ўлса бу меҳмонсарода ризқи фарох,
Карамдин очни қил сер, чун самардин шох.
Бўлуб мақоми риёзатда айла укулу шароб,
Ерингни матбах этиб, бўлма ҳамдами таббох.
Насибанг айлади қассоми сунъ чун бир қурс,
Чу ҳола очма оғиз, қонёъ ўлмайин густох.
Қусуру кўшкка кўнглунгни айлама мафтун,
Ки анқариб бўлур паст ушбу олий кох.
Бинойи кохи иморатға бўлуб машгул,
Кўнгулни айламагил ғурфалар киби суроҳ.
Шиоринг айлама хунрезликни беҳуда,
Шужоъ бўлмади ҳар неча қон тўкуб саллоҳ.
Жазаъи фазаъ қатлима мотаму мусибатда,
Ки кож бўлгуси маййит юзига оҳу воҳ.
Еринг маобид этиб, айла тарки майхона,
Муқими гулшан ўлу, бўлма сокини гўлоҳ,
Сафар ёроғини, Комил, кўб айла омода,
Сен ожизу йўл узоқ, сен пиёда йўл санглоҳ.

* *
*

Қўйма гулзор аро қадим густох,
Ётмиш онда неча санам густох.
Хоки ажзосида эрур мадфун —
Неча Дороу неча Жам густох.
Балки бор ҳар губорида неча —
Соҳибуссайфу валқалам густох.
Қилма онларни уйқудан бодор,
Чолибон нағма зеру бам густох.
Ҳам шаҳаншоҳлар жанобида
Урмагил лоф бирла дам густох.
Ожизона муродинг эт маъруз,
Бўл такаллум қилурда кам густох.
Арзи ҳолнингни сабт айлар эсонг,
Сафҳаға битмагил рақам густох.
Ҳар нечук амр қилса маъмур ўл,
Демагил ло била наам густох.
Ҳар неча маҳраму муқарраб эсонг,
Ҳам сени билса муҳтарам густох.
Вақти ҳазл мутояба аро ҳам,
Феълу хулқингни қилма ҳам густох.
Бўлма, Комил, ҳузурн ашрафда —
Бил вужудингни чун адам густох.

Қилиб фироқида субҳимни шом ул гулрух,
Маконим этмади бир тун мақом ул гулрух.
Кўз учидин манго қилмай нигоҳ бир дам, оҳ
Қилур улусга ўкуш эҳтиром ул гулрух.
Ҳамиша айлабон ағёр бирла суҳбату базм,
Юбормади манга ҳаргиз паём ул гулрух.
Етушдим ўлгали, бир сўрмади магар билмиш —
Ҳалол қониму уйқум ҳаром, ул гулрух.
Дилимга доғ солиб лоладек рақиб била,
Ичар чаманда майи лолафом ул гулрух.
Майи висол ила дунларни шодком айлаб,
Ҳамиша қилди мени талхком ул гулрух.
Фироқ даштида доим мени қўюб махмур,
Улусни айлади масти мудом ул гулрух.
Айирмади ситамин мандин, айламиш гўё —
Жафоси тиғиға кўксум ниём ул гулрух.
Мени ҳам эткаму, ёраб, шамими зулфидин,
Жаҳонни қилди муаттар машом ул гулрух.
Кўнгул қуши нечик ўлди халоским, қилди —
Чу дона холини, зулфини дом ул гулрух.
Агарчи олам элидур ғуломи Комилдек,—
Валек топмағуси бир ғулом ул гулрух.

Ҳамиша қатлима айлаб баҳона ул ики шўх,
Гам ўқиға мани қилди нишона ул ики шўх,
Ики гул ўйлаки бир шохдин очилмишдур,
Фигоним айладилар булбулона ул ики шўх.
Агарчи ҳусн аро маъшуқ аҳли оламдур,
Валек базм тузар ошиқона ул ики шўх.
Чу кўрса бандаси бўлғуси Зуҳрае Баҳром,
Рубобу чанг ила чолса тарона ул ики шўх.
Қизиб ўюнда арақдин, юзи бўлуб гулфом,
Кўзумдин айлади қон ёш равона ул ики шўх.
Деманг ўюнчи алар чархдин нузул этган,
Балову фитнаву аҳли замона ул ики шўх.
Итоб бирла қилур қошларин кўзига яқин,
Солурда новаки мужгон камона ул ики шўх.
Гар ўлса базм аро найранжбозу шўьбадасоз.
Сочар ҳунар дуррини дона-дона ул ики шўх.
Парилар эрдимуқим, кўздин учтилар ёхуд,
Малақлар эрди фалак ошёна ул ики шўх.
Мани гадо нечук истай алар тамошосин,
Ҳарифи базмгаҳи хисравона ул ики шўх.
Мудом Комили маҳзунгадур пари матлуб,
Агарчи хўблар ичра ягона ул ики шўх.

* *

*

Жамолнинг то сипеҳри ҳусн уза чун меҳри анвар шуд.
Бўла олмой муқобил гулрухон аз зарра камтар шуд.
Гулу сунбул шамими бар машоми ман намисозад,
Юзу зулфинг исидин то димоги ман муаттар шуд.
Юзунг наззораси аз сайри гул мустағниям дорад,
Висолинг базмида чун завқи дийдорат муяссар шуд.
Ниҳон бўлди менго то аз назар хуршиди рухсорат,
Қўзумға ул қуёш ҳажрида рўзу шаб баробар шуд,
Лабинг ёдида андоқ хунфишон гардид чашии ман,
Ки қон ёшдин манга доман пур аз ёқути аҳмар шуд.
Ажал пайконидин касро халоси нест чун Исо,
Чиқиб гардунға бошингға агар хуршид мигфар шуд.
Илоҳи Комил ашъорин бикун мақбули султонаш,
Фалотун ҳикмати янглиғки мақбули Скандар шуд.

Меҳри оразинг, жоно, аз назар чу пинҳон шуд,
Қўзларимга ҳажридин субҳу шом яксон шуд.
Истабон гули ҳуснунг сайри гулистон кардам,
Сенсизин манга гулшан ҳамчу байтул-аҳзон шуд.
Лабларинг фироқидин чашми хунфишонийман,
Қатраларки томдурди рашки лаълу маржон шуд.
Гўйиё хиромингдин ёфта хабар гулшан,
Кечаларда наргисдин дар чаман чарогон шуд.
Жисми нотавонимни сўхт сташи ишқат,
То кўзумга дийдоринг як назар намоён шуд.
Бодан висолингдин ноқаршида як қатра,
Оҳким, дилу жоним мубталойи ҳижрон шуд.
Токи кўз уйин қилди манзил он баҳори ҳусн,
Қирпиким чекиб сафлар, дийдаам хиёбон шуд.
Демади не ҳолинг бор он ниғори гулрухсор,
Инғлатиб мени доим, бо рақиб хандон шуд.
Хисраво, агар Комил нест лойиқи лутфат,
Мўрға карам қилмоқ одати Сулаймон шуд.

* *
*

Нўш айламакка жоми сабуҳи баҳона ийд,
Айшу нишот нақдиға бордур хазона ийд.
Гулчеҳра шўхлар кийибон лолагун либос,
Ушшоқ ноласини қилур булбулона ийд.
Маҳфиллар ичра Зуҳра жабин нағмасанжлар —
Дилкаш наво чекиб, чолатурлар тарона ийд.
Ҳайрон этиб улусни санамлар жамолиға,
Кўй ила кўчани қилурлар оинахона ийд.
Айёми ийд бўлмаса ҳангоми шодлиғ,
Кўси тараб недин чолинур шодиёна ийд.
Ҳар йилда икки ийд. кўрар даҳр эли, вале —
Бу навъ кўрмамишдурур аҳли замона ийд..

* *
*

Дод аз дасти чархи дун, сад дод,
Ки жафояш банолааш мадд дод.
Фузалоро ғаму алам жовид,
Сифлаҳоро суруру сар мад дод.
Олимонро ба тан нақуши ҳақир,
Жоҳилонро сарири маснад дод.
Қанд табъони нохирадмандон,
Олиму фозилу саромад дод.
Дурри гавҳар нишаст жойи шабех,
Гашт хармуҳраҳо забаржад дод.
Ҳар дуру кард чун ду кушта чароғ,
Буд ду чашми ман ду фарқад дод...
Аз фалак тарки шиква кун, Комил,
Гар куни, кун зи толеи бад дод.

(Мазмуни)

Пасткаш чархнинг дастидан дод, юз дод,
Жафолари нолаларимни яна ҳам чўзиб юборди.
Фозилларга у доим ғам-алам,
Пастларга эса шодлик-хурсандчилик берди.
Олимларнинг баданида ҳақорат белгилари,
Жоҳилларга эса, тахту тож берди.
Ақлсизларнинг табълари захм билан тўла ҳолда,
Олиму фозилларнингидан устунлик қиламан дейди.
Гавҳарнинг дурри қоронғуда,
Эшакмунчоқлар эса забаржад ўрнида.
Ҳар иккисини иккита чирроғдек ўчириб,
Икки кўзим (Шимолий қутбдаги) икки юлдузга ўхшаб қолди,
Фалакдан шикоятнинг ўрни йўқ, Комил;
Шикоят қилмоқ истасанг. бахтсизлигингдан дегил дод!

Саводи хатнига гар истамас бўлмоқ макон қоғаз.
Баёз ичра недин дафтар бўлуб очмиш дўкон қоғаз.
Кўзу қадду хату лаълинг сифотин қилғоли таҳрир,
Мидодим — кўз, мижам-хомам, сиёҳи ашки жон қоғаз,
Сориғ чехрамдурур ишқини қилгон фош оламга,
Нечукким лафз рухсориғадур ойинасон қоғаз.
Кўнгулнинг доғи бўлса, не ажаб зоҳир жабинимдин,
Назарларга саводи нуқтани айлар аён қоғаз,
Замирим лавҳида нақши хаёлинг ўйладур маҳфуз,
Ки маъни шоҳидиға бордурур доруламон қоғаз.
Фалак меҳри жамолинг васфини таҳрир қилмоқға,
Шаҳобин хомаи анжумдин айлар зарфишон қоғаз.
Жамолин васфи таҳририн тамом этмак эмас мумкин;
Қалам ашжор эса, дарё сиёҳи, осмон қоғаз.
Оғир имсолидундур даҳр аро ул навъким Юсуф,
Чу бўлди ул азизи ҳусн васфиға макон қоғаз.
Ёзибму ул пари Комилға гулгун сафҳаға нома,
Уқурда ё кўзи хунобидин бўлмишму қон қоғаз.

* *
*

Бани шайдо эдан ул маҳваши таннозлардурлар,
Ниёзим қилмайин манзури масти нозлардурлар,
Ҳамиша қон эдан кўнглумни ҳам булбул киби нолон,
Лаби чун ғунчаву ҳусни чаман пардозлардурлар.
Туну кун тор янглиғ ёр эдум танбуру қонуна,
Наво қилсам, наво бандан жудо ул созлардурлар,
Тузуб дугор, сетор ила гоҳи «Рост»у «Ушшоқ»,
Гоҳи «Сегоҳ», «Насрулло»у, «Чапандоз»лардурлар.
Самоъиндин топорди ўзгача лаззат дилу жоним,
Асиру зор эдан ул сози хуш овозлардурлар.
Дегил беҳуда ул ёри мувофиқ бандин ўлса дур,
Бани ул дилрабодин ойирон ғаммозлардурлар.
Қолиб аҳбобдин ўз кулбам ўлмиш манзили ғурбат,
Тилим лолу қадимни дол эдан дамсозлардурлар.
Аларким бу жаҳон лаззотидин қўл юдию кўз юмди,
Қаноат болила парвоз эдан шаҳбозлардурлар.
Ниҳон дут зинҳор асрорингни Комил мунофиқдан,
Ки зоҳир бўст, ботин душмани ҳамрозлардурлар.

* *
*

Қоматим ҳам айлаган ул сарви сарфрозлар,
Кўзларим нам айлаган ул чашми афсунсозлар.
Оташин руҳсори узра холу зулфи ўйлаким,
Ут юзида ўйнаган ҳиндуйи оташбозлар.
Жон берур ўлгон баданларга Масиҳ анфосидек,
Зоҳир этса лаъли руҳафзосидин эъжозлар.
Раҳм қилмас ҳеч манго ул кони истиғно кўруб,
Фош этар ажзу ниёзим ўтрусида нозлар.
Мутрибо, бир кеча турлик соз ила шод эт мени,
Гаҳ «Ироқу», гаҳ «Ажам», гаҳ «Насру», гаҳ «Шаҳноз»лар.
«Мушкилот» аввалдаву охир «Уфори»да ўюн,
Кўрса ким дегай на хуш анжом ила оғозлар.
Базм ўлур гулшан майи гулранг нўшонушидин,
Андалиби нола анда айласа парвозлар.
Давлати азмедурур, гулчеҳра соқий май тутуб,
Қўшса байтин созга маъшуқи хушовозлар.
Комило, «алҳирсу маҳрумун» демиш хайрул-башар,
Дунявий амволига тарк айла ҳирсу озлар.

* *

*

Эй нақди ишқинга дилу жоним хазиналар;
Дарду гаминг хадангининг омови сийналар.
Етмас кўнгул фиғони муалло жанобинга,
Ҳар неча оқбдин ясаса анга зиналар.
Ишқ аҳли бўлса гар манга тобеъ-ажаб эмас,
Ҳусн аҳли келди санго гуломи каминалар.
Мингдин бириси мумкин эмас сабт бўлмоқи,
Ҳуснунг баёнида неча ёздим сафиналар.
Ушшоқ бахтини қаро ёзғонга килки сунъ,
Холу хат ила қошу кўзунгдур қариналар.
Кўнглум муҳаббатинг на ажаб қилса хоксор,
Ободлиғ харобаға бермас дафиналар.
Боқ сўзга, боқма қойили яхши-ямониға;
Май зарфи гоҳ кўза, гахи обгиналар.
Гар бермас анга каъбаи қурбинг тавофи даст,
Не суд бўлса мавлиди Шому Мадиналар.
Кўюнг гадоси хирқаи пашминаси уза,
Товус парлариға қилур нозбиналар.
Улким замири софдур ойнадек мудом,
Етмас анга кудурати арбоби киналар.
Нетсун бу баҳри кони дурру лаълини Комилинг,
Эй нақди ишқинга дилу жоним хазиналар.

Жонбахш лаълинг устида ул холи ҳиндулармудур,
Ё чашман ҳайвон уза зоғи сияҳмўлармудур.
Боғи жамолинг саҳнида ўйнар кўзунг мардумлари,
Ёхуд Хўтан гулзорида сайр эткан оҳулармудур.
Сунбул эрурму сарвға чирмошиб ўсган боғ аро,
Ёхуд чулашғон қадинга шабранг гисулармудур.
Хатти муанбарму эрур чоҳи занаҳдон даврида,
Ё салсабил атрофида райҳони хушбўлармудур.
Шаҳло кўзунг атрофида кирпикларингму, йўқ эса —
Қурғон кийиклар сайдиға сайёд мўндулармудур.
Ғамзанг мижанг новакларин отмоқғадур икки камон.
Ё кўзларингнинг устида пайваста абрўлармудур.
Зоҳир арақларму эрур гул барги хандонинг уза,
Ё лаъли хотам даврида сероб лўълулармудур.
Ғамзанг хадангин ҳар тараф отсанг тегар ман зоринга,
Жон ила кўнглум ёхуд ул ўқларға қобулармудур.
Ҳайрони дийдоринг бўлуб гурмиш қошингда хўблар,
Йўқ эрса қўйғон ўтруда машшота кўзгулармудур.
Тортар риёи шайхлар масжидда, жаҳр айлаб фиғон,
Ё кўкка боқиб кўчада, ҳар кеча ит улармудур.
Комил, қошингға келдиму, барча рақибу ҳийлабоз,
Ё шери ғаррон оллида бир неча тулкулармудур.

* * *

*

Ваҳки, кўзларим гирён қилди лаъли хандонлар,
Жамъ қўймади кўнглум кокили паришонлар.
Боғи ғунча сайридин бўлдим эмди мустағни,
Очти гул хадангингдин кўнглум ичра пайконлар.
Орази арақнокинг кўрди бу чаман ичра,
Гуллар ўлди шабнамдек барча чашии ҳайронлар.
Токи ғамзау нозинг кўз уйин мақом этти,
Ташқорида мужгонлар бордурур ниғаҳбонлар.
Ишқ сўзу дардидин нола қилма кўб, эй дил,
Бўлмасунлар озурда бу азиз меҳмонлар.
Қайси холи оразнинг доғидур чаманларким,
Лола доғу, гулларга чок эрур гирибонлар.
Чини остинингдур мавжи жавҳари шамшир,
Йиғнама бу зорингни қатл этарга домонлар.
Бу шаҳодат иқболин ким топар экан, ёраб,
Нози олди мужгондин қўлга тиғи урёнлар.
Кимки ҳусни шоҳиға бегунаҳ гунаҳқор ул,
Анга зулф эрур занжир, чоҳ эрур занахдонлар.
Ҳусни кўзгуси бордур мазҳари жамолиллоҳ,
Манъи ишқим этмонлар, эй гуруҳи нодонлар...

Юзунг сипехри малоҳат узра қуёшдин аҳсан, қачардин анвар,
Сўзунг буҳори балоғат ичра гуҳардин ашраф, дурардин ақдар.
Чаманда қумри қадинга ошиқ, Хўтанда оҳу кўзунга Вомиқ,
Яманда ёқут лабинга чокар, сўзунга банда Аданда гавҳар,
Ҳамеша тўби қадинга вола, ҳамеша ошиқ юзунга ҳола,
Ҳамеша ҳайрон кўзунга абҳар, ҳамеша гашна лабинга кавсар.
Қуёш шиоёи юзунда зоҳир, саводи анбар хатинга боҳир,
Дами Масиҳо лабинга музман, ҳадиси қудси сўзунда музмар.
Мудом Лайли йўлингга Мажнун, мудоми Юсуф ғаминга масжун,
Масиҳи лаълинг каломи гавҳар, замиринг ойини Скандар,
Гули узоринг ҳамеша хандон, баҳори лутфунг ҳамеша райён,
Бинойи ваъданг ҳама мушайяд, ниҳоли хулқинг бори мусаммар.
Мақоми ифғат санго нишиман, каломи ҳикмат санго муайян,
Рамузи диққат санго мубайян, билоди дониш санго мусаххар.
Сарири иззат санго мусаллам, нигини давлат санго муфавваз,
Заволи бидъат санго муваззаф, ривожии миллат санго муқаррар.
Дари муаллонг улусга маржаъ, руҳи мусаффонг адабга манбаъ,
Жабини покинг ҳаёга мазҳар, замири софинг вафога масдар.
Ажал ўқидин қутулмағунгдур, агар Масиҳо сифат мақоминг,
Сипехри робеъ бўлуб бошингга, сипар қуёшу ой ўлса мигфар...

Хушнуд бўлгил, эй кўнгул, гул юзли жоннинг келур,
Ширин лабу писта даҳан, гулбарги хандонинг келур.
Байзо жабини гул узор, хуршид рух, меҳр иқтидор,
Қотилвашу ширин шиор, ошуби давронинг келур.
Шамшод қаду лаб шакар, бедод фан, ораз қамар,
Гулгун қабо, заррин камар, сарви хиромонинг келур.
Маҳ пайкару сиймин бадан, фаррух руху гул пийраҳан,
Айлаб юзин партав фикан, шамъи шабистонинг келур.
Лайливашу Узро макон, Ширин лабу Юсуф нишон,
Жаллод кўз, абрў камон, мужғони пайконинг келур.
Рухсори чун бадри мунир, рафтори хўбу дилпазир,
Бемисл монанду назир ул шоҳи хўбонинг келур.
Лаъли лаби ёқути ноб, рухсори рашки офтоб,
Гуфтори чун дурри хушоб ёри сухандонинг келур.
Пайваста қошу гулжабин, мушкин хату лаъл ангубин,
Холи сиёҳу анбарин, зулфи паришонинг келур.
Фархундафолу боҳасаб, соҳиб камолу боадаб,
Ҳам маҳваши олий насаб, ҳам чашми фаттонинг келур.
Зийнат фазойи тожгоҳ, ферузбахту маҳ кулоҳ,
Ҳам соҳиби иқболи жоҳ, давлатли султонинг келур.
Буржи малоҳат ахтари, дуржи латофат гавҳари,
Маҳбубларнинг сарвари Қомил фалон жонинг келур.

* *

*

Лоладек ишқингда кўнглум, эй нигор
Доғдору доғдору доғдор.
Тиғи ҳажрингдин эрурман борҳо —
Дилфигору дилфигору дилфигор.
Кўзларим ойнадек дийдоринга
Интизору интизору интизор.
Берди сирри ишқинга қонли ёшим,
Иштиҳору иштиҳору иштиҳор.
Меҳру рухсорингдин ойру жону дил —
Беқарору беқарору беқарор.
Қуллуғингдин шоҳларга бордурур —
Ифтихору ифтихору ифтихор.
Фурқатинг қиш, субҳи васлингдур манго
Навбаҳору навбаҳору навбаҳор.
Сунбулу гул зулфу юзунгдин эрур,
Шармисору шармисору шармисор.
Ой юзунг ҳажрида чашмим абрдек
Ашкбору ашкбору ашкбор.
Топғуси даҳр ичра шаҳликдин магар,
Эътибору эътибору эъгчбор.
Бўлса Комил қуллуғинг доғи била
Номдору номдору номдор.

* *
*

Нечук шахло кўзу не навъ рухсори мусаффо дур,
Ки кўргач дилраболар зарра ёнглиғ ношикебодур.
Сабоҳат гулшанида оразингдур лолаи аҳмар,
Фасоҳат баҳрида рангин каломинг дурри яктодур.
Раводурму буким, маҳрум этиб бечора булбулни,
Висолинг гулшани зогу заған хайлиға маъводур.
Алифдек туз қаду нундек қошинг меҳробидин ҳар дам,
Тафаккур бирла гаҳ нундур қадим, гаҳ ўйлаким ёдур.
Лаби жонларвару жоми висолинг ҳажридин ўлдим,
Ҳаётим боиси не оби ҳайвон, не Масиҳодур.
Десам ҳуснунгни гар хуршиддин аҳсан, тонг эрмастур,
Не онда лаъли жонбахшу, не қогил чашм пайдодур.
Яна бир қатла кўргузгил бу маҳжурингга дийдоринг,
Ки ул ой ҳажридин ҳар кеча нолам чарҳфарсодур.
Жамолинг партавидин зарраи гар етмаса, эй маҳ,
Мунаввар қилгучи кулбамни не моҳу, не байзодур.
Илоҳи тут они доим жаҳон осибидин маҳфуз,
Қади нахлики, кўнглум гулшанида сарви раънодур.
Нисори роҳинг айларга хиром этсанг мақомимга,
Сиришким баҳри ичра дур била гавҳар муҳайё дур.
Нечук рашк ўтига ўртанмасун Комил жанобингда,
Бори ноқислар ондин ругбаи иззатда аъло дур.

* *
*

Гар олса илгига ул моҳ танбур,
Чекар ўтлиг кўнгулдек оҳ танбур.
Қилур мутрибвашимнинг фурқатида,
Дамодам нолаи жонкоҳ танбур.
Ғамингдин нола айларда туну кун,
Мангодур ҳамдаму ҳамроҳ танбур.
Бўлурман ғам сақилидин сабукбор,
Аён қилса гар ишқил-лоҳ танбур.
Жаҳонда сознинг анвои кўпдур.
Вале истар гадову шоҳ танбур.
Бўлур ушшоқ, эй мутриб, асиринг,
Олиб соз айласанг, «Дугоҳ» танбур.
Қилур сайри мақомат, ул жиҳатдин,
Эрур Комилға хотирхоҳ танбур.

Ерим узори авжи саодат маҳи эрур,
Бу важҳ бирла ҳусн эли шаҳаншаҳи эрур.
Бордур чу хўблар аро мумтоз гўйё,
Ҳусн авжининг нужуми алар, бу маҳи эрур.
Беҳроқ кўрар чу мандин ул ой ғайрни, нетонг,
Гар чехра сорғориб манго, рашки беҳи эрур.
Не навъ оҳу нола била ҳамраҳ ўлмайин,
Доим рақиб онинг ёнида ҳамраҳи эрур.
Йўқ булҳавас онинг киби қадинг ҳузурида,
Ҳар одамики мойили сарви сеҳи эрур.
Мақсад юзин ҳамиша анго кўргузур жаҳон,
Ҳар кимки, чашми нури хираддин тиҳи эрур.
Комил, нетонг, гар оғаҳ эса сўз камолидин,
Доим аниси Рожий ила Оғаҳий эрур.

* *
*

Баҳору боғ сайрин найлайин бир лаҳза жононсиз,
Борурму булбул ул гушанғаки гулбарги хандонсиз.
Эрурман бир гули хандон ғамидин ул сифат гирён,
Ки бир дам кўзларим ҳам ашксиз эрмас, кўнгул қонсиз.
Эмасман гарчи ул ороми жонсиз бир замон хушнуд,
Ва лекин ул ҳамиша шод эрур ман зору ҳайронсиз.
Менинг ишқим фузун булбулдин ўлса не ажаб сенсиз,
Эмасман гар баҳору, гар хазон бир лаҳза афғонсиз.
Кўнгул вайрон бўлур бир лаҳза айрилса хаёлингдин,
Хароб ўлғай, бале, ҳар мулкким, гар бўлса султонсиз.
Юзу қаддингдин айру гунгу лол ўлсам тонг эрмаским,
Қилурму қумрию булбул фиғон сарви гулистонсиз.
Эмас нолам хароши бесабаб ҳижрон аро доим,
Кўнгул кўзгусидин ғам занги кетмас ушбу суҳонсиз.
Таку пў йиллар этсам ҳам фироқинг дашти қатъ ўлмас,
Не ёнглиғ водийи муҳлик эди ул ҳадду поёнсиз.
Кўнгулға дардсиз оҳинг муассир эрмас, эй зоҳид,
Нечук омочға киргай агар ўқ бўлса пайконсиз.
Замиринг айлагил ишқу муҳаббат маъдани, Комил,
Не қадру эътибор ўлғай садафға дурри ғалтонсиз.

* * .

*

Жоним эрур низор, таним ҳам мадорсиз,
Ошuftадуp замиpимy кўнглум қарорсиз.
Келгилки интизоринг ўлумдин батардуpур,
Сенсиз кўзум замони эмас интизорсиз.
Ҳамсуҳбат ўл менинг била, гар истасанг камол,
Афсурда бўлғуси гул агар бўлса хорсиз.
Ишқ аҳли ичра асру сўзум мўътабардуpур,
Билмонки, сенинг ёнингда недин эъгиборсиз?
Жон бўл онинг фидоси, агар келса, кўзларим,
Иўлиға дурри ашкингиз айланг нисор сиз!
Бир келдингу фиpоқ ўтиға юз кун ўртадинг;
Май ичмадим бу майкада ичра ҳуморсиз.
Сенсиз манга не эрканич билмасдуp ул киши,
Ким йиллар ичра бўлмади бир лаҳза ёрсиз.
Арз этма сарв ила гули наsrинни, боғбон,
Ким найлай ул сиҳи қаду наsrин узорсиз.
Комилға заҳри ҳажр, дами васл сизгадуp,
Эй ким, ҳамеша ёр висолида борсиз.

* *
*

Меҳри оразинг кўрсат, эй нигори фаттон кўз,
Ул қуёш гамидин дил беқарору гирён кўз.
Хусн аро шабиҳинг йўқ, эй нигори беҳамто,
Олами сабоҳатда солдим асру ҳарён кўз.
Дам-бадам фузун ўлди ишқим, эй пари талъат,
Гаҳ-гаҳ эл аро солдинг сен манго чу пинҳон кўз.
Меҳр ила қилиб зоҳир кел, русуми мардумлиғ —
Этгали, сени истар ўз уйида меҳмон кўз.
Илтифот қилмасман сарву гул сори, эй гул,
Юзу қадинга бўлмиш вола ақлу ҳайрон кўз.
Масти ноз ўлуб чиқсанг рашк ўтига ёнғумдур,
Негаким жамолингга солур аҳли даврон кўз.
Едидин кўнгул олмоқ бордурур баче мушқил,
Йўқ эса узорингга солмоқ асру осон кўз.
Нетти бир кулуб келсанг, эй нигори гулрухсер,
Сенсизин кеча-кундуз йиғлабон тўкар қон кўз.
Жонфизодурур лаълинг жисмима такаллумдин,
Ғамза тигидин бордур гарчи қосиди жон кўз.
Ой юзунгни кўрмакка сайри моҳтоб этсанг,
Кечалар дема: анжум очти чархи гардон кўз.
Ноз ила хиром этсанг Комили ҳазин сори,
Бўлғуси нисорингга дурру гавҳарафшон кўз.

* *

*

Қаноат айла улусдин, бўлай десанг мумтоз,
Бу кун тўюб ема эртанг гамин нечукким боз.
Жаҳонда асру сариъуз-заволдур бу иков,
Манол меҳнатиға, жоҳ давлатиға маноз.
Мусоҳиб ўлма бу меҳмонсарода дунлар ила,
Қи сижн келди мулоқоти ҳамдаму дамсоз.
Бировни ёқса киши ёнғай ўзи ул ўтға,
Қи шамъ ўртади парвоналарни, топти гудоз.
Маҳофил ичра сўз оғоз қилмали ҳангом,
Бошиға тиг тегар бемаҳал чоқирса хўроз.
Муқобил ўлмағил, эй сифлаи ғализуттабъ,
Баробар ўлмағуси ҳеч ерда қорғаву қоз.
Жаҳон хазинасиға молик ўлса розиман,
Ва лек бўлмасун авбош шаҳға маҳрам роз.
Туз ул тараб нағамин, эй муғаннийи маккий,
Писанди табъим эмас нағман «Ироқ»у «Ҳижоз».
Муфассал айлама, воиз, сўзунгни мажлис аро,
Қи хушдурур манго атнобидин ўкуш ижоз...
Нечук умиди низом ўлғай ул вилоятдин,
Қи онда бўлса кенгашдор косибу баззоз...

* *
*

Эй юзунг кўзгусига волау ҳайрон наргис,
Кўзунг оллидадурур сурати бежон наргис.
Гўйиё тонди чаман сори хироминг хабарин,
Фош этар ҳар кеча гулшанда чароғон наргис.
Бордурур борча тамошойи жамолингдин дур,
Гарчи бор ҳар бири бир дидаи ҳайрон наргис.
Гарчи гулзорга бордур сабаби зийнати зайн,
Сен киби бўлмоди бир шамъи шабистон наргис.
Тийрадурур кўзу кўнгул шамъи рухингдин ойру,
Пардаи нурдин ўлгон киби урён наргис.
Ҳар кеча гулшан эрур уйлаки фонуси хаёл,
Лек онда ёқадур шамъи фурузон наргис.
Ташла шаҳло кўз уза зулфни сунбул янглиғ,
Кўрубон бўлсун они зору паришон наргис.
Наргисистони жаҳон бўлди тамошогоҳим,
Кўрмадим наргиси монандида фаттон наргис.
Лаъли жонбахшинг эрур руҳи равон Комилға,
Нигаҳи қотил ила гарчи олур жон наргис.

* *

*

Субҳи висол фурқати шомига арзимас,
Кундуз қуёши кеча заломига арзимас.
Иллао ҳабиб бўлса мусоҳиб санго даме,
Пинҳон рақиб сори хиромига арзимас.
Ҳар неча ҳажр ўтига куюб, истасанг висол,
Тил учи бирла ваъдан хомига арзимас.
Давлати рубоб отинга чолинса субҳу шом,
Гаҳ зери соз этиб, гаҳи бомига арзимас.
Мансуб юз йил ўлса киши иззу жоҳга,
Бир лаҳза азл ор ила номига арзимас.
Аҳли нифоқ нарму мулойим хушомали,
Дўнгач замона саҳт, камолига арзимас.
Иқбол вақти қилгон улуснинг игоати,
Идбор чоғи тарки саломига арзимас.
Бедорлиғ кеча бўлубон маст жоми айш,
Ғафлат билла саҳарда маномига арзимас.
Комил ҳабиб базмида мағрур бўлмаким,
Субҳи висол фурқати шомига арзимас.

* *
*

Эгнига токи кийди нигорим қизил либос,
Кўрганда олди сабру қарорим қизил либос.
Рангимни заъфарон киби қилди сариғ камар,
Қон этди ашкиму дили зорим қизил либос.
Кўрсатма оташин гулинг, эй боғбон манго,
Ул сарв устида гули норим қизил либос.
Гулгун булут киби кўрунуб меҳр устида,
Чун зарра олди сабру қарорим қизил либос.
Бўрки қароси қилди қаро рўзгорими,
Қон этди чашми лаъл нисорим қизил либос.
Чеҳрамни асфар этди, тўкуб қон ёшим мудом,
Табдил этор хазонға баҳорим қизил либос.
Хуршид уза шафақ киби жилва қилур аён,
Кийган замонда меҳри узорим қизил либос.
Дедимки: «Кимни қатл қилурсен қизил кийиб?»
«Киймоқ,— деди,— ҳамиша шиорим қизил либос».
Қабримдин этди қон ёшим андоқ тарашшуҳи,
Кўргон дегай кийибму мазорим қизил либос.
Гулранг бода нашъаси ёқмас димоғима,
Комил киби чу ёзди хуморим қизил либос.

Тарабгоҳи висолингдек биҳишти жовидон эрмас,
Жамолинг гулшанидек зийнатафзо гулситон эрмас.
Фараҳафзолиқ ичра гулшан эрмастур мақомингдек,
Хиромон қоматинг ёнглиғ онинг сарви равон эрмас.
Масиҳ эрмас агарчи жонфизиолиқда лабинг ёнглиғ,
Ажал жаллоди ҳам қотил кўзунгдек жонситон эрмас.
Не тил бирла лабингга ғунчани ташбеҳ этай, ваҳким,
Онингдек руҳпарвар нуктадин муъжизбаён эрмас.
Башар демак сени худ мумкин эрмас гар пари эрсанг,
Недин ағёрға жилванг халойиқдин ниҳон эрмас.
Не ёнглиғ ер юзи маҳбуби бўлғай ҳусн аро сендек,
Юзингдек оламороликда меҳри осмон эрмас.
Менингдек юз ўлар чун бир нигоҳи қаҳрнокингдин,
Сенго ким айтаолғай: ғамзанг ўқ, қошинг камон эрмас.
Топарман дарду ғамдин кўйинга киргон замон махлас,
Не тил бирла дейин, Комил, они «дорул-амон эрмас».

* . *

*

Кўзларинг устида то қилмиш макон ул икки қош,
Новаки мужгонинга бўлмиш камон ул икки қош.
Икки раҳмат оятидур мусҳафи рухсордин,
Икки юз устида мадлардин нишон ул икки қош.
Ё қалам ёзмиш жамол авжида жисмин нотамом,
Ё Хўтан шоҳи бошида соябон ул икки қош.
Ё юз узра мунфасил, ё мисли хуршид узра хол,—
Ё юз узра шакли айн этма гумон ул икки қош.
Расмдур кўрмак улус ҳар ой бошида бир ҳилол,
Икки юз узра нетонг бўлса аён ул икки қош.
Чинн гизолида юзунг, гулзорида наргисларинг,
Бошлари устида чархи парфишон ул икки қош.
Эй мусаввир, қошларин пайваста сизма лавҳ уза;
Бош қўшар гоҳи қилурда қасди жон ул икки қош.
Бас, оғир бўлмиш аларға чашми бодоминг юки,
Хам бўлубтурлар чу шоҳи аргувон ул икки қош.
Бир қиё боқмас манго, қаддин хам айлаб ҳар неча,
Чашми мастига қилур арзим баён ул икки қош.
Топмаса қавсайн ташбеҳотидин бу рутбани,
Кўзу юздин негадур олий макон ул икки қош.
Тийра зиндондур кўзумга бу жаҳон Комил киби,
Бўлгали кўздин ҳилолосо ниҳон ул икки қош.

* * *

*

Хилъатин айлабмудур ул шўхи сийминбар бинафш,
Еки киймиш чархи атласдин маҳи анвар бинафш.
Бир бинафшаранг хат ишқида шайдолур кўнгул,
Жамъ эта олмас паришон хотиримни ҳар бинафш.
Юзига хатти бинафшафоми зийнатбахш эрур,
Сафҳаи гулгун уза бўлгон киби зевар бинафш.
Гўйё бир лолагун рухсоридин топмиш хабар,
Кўҳсор узра тикибдур сабзалар чодар бинафш.
Холи юк узра кўрунса гаҳ қарову, гаҳ қизил,
Йўқ ажабким гаҳ бўлур асвад, гаҳи аҳмар бинафш.
Хушдимоғ этти мени холи бинафшарангидин,
Ким кўрубдур олам ичра бу сифат анбар бинафш.
Лолагун май тут бинафшазор аро, соқи, манго,
Сабзалар бўлди кийиб чун хизру пайгамбар бинафш.
Юзи хатти жилвагардур кўнглум ичра, тонг эмас,
Ким бу кўзгу аксини кўрсанг гар аҳмар, гар бинафш.
То гули райҳонға бор бу боғ аро нашъу намо,
То бу гулзор ичра бордур сабза ёнглиғ тар Синафш...

То сайри гулшан ноз ила ул сарви озод айламиш,
Сарвни айлаб банда, гул баргини барбод айламиш.
Гулзор аро рухсорини чун кўрди шайдо андалиб,
Гул инфиолига боқиб афғону фарёд айламиш.
Жоним халос ўлгай нечук онинг кўзу мужгонидин,
Бу бирни ханжар айлабон, ул бирни жаллод айламиш.
Мен не сифат тарк айлай ул Ширин шамойил ишқини,
Гам Бесутунин қозғоли кўнглумни Фарҳод айламиш.
Қошу кўзининг шаклидин қатлимға нас зоҳир бўлур,
Чекконда гўё суратин бу нақши Беҳзод айламиш.
Мендин қочинглар бахтдек, эй айшу ишрат шоҳиди,
Бир шўх кўнглум меҳнату кулфатға муътод айламиш.
Жавру жафоларким, манго етмиш онинг ҳижронида,
Билмас ҳисобини онинг ақл аҳли теъдод айламиш.
Таъсир қилмас нолишим бир заррача гўё қазо,
Хилқатда бағрин тош этиб, кўнглини фулод айламиш.
Эрмас пари, гар не учун ҳам йиғлатиб, ҳам кулдурур,
Бу навъ афсунни қачон бир одамизод айламиш.
Гамзангға тақлид айлабон эл қатлини айлар ажал,
Оре, қилур шогирди ҳам ҳар ишки устод айламиш.
Гулрух санамлар не ажаб қилса итоат амринго,
Ким ҳақ азалда шоҳға лашкарни мунқод айламиш.
Ким сифла эрса шод этар бу чархи душманком они,
Ваҳким, ҳамиша имтиёз аҳлиға бедод айламиш.
Ноқислар иззу жоҳини ҳар кун баланд айлаб фалак,
Комиллар ўрнин паст этиб, маҳзуну ношод айламиш.

Келди, шоми ҳажрингда ҳолатим хароб ўлмиш,
Оразинг бу шомимға мисли офтоб ўлмиш.
Келмагинг ҳамон базмим ичра кетмагинг доғи
Умрдек недин, жоно, одатинг шитоб ўлмиш.
Токи ғайрни қилдинг боданўшлиқдин шод,
Дил манго кабоб ўлмиш, кўз манга пур об ўлмиш,
Ишқинг ичра Мажнундек субҳу шом, эй Лайли,
Йиғлағучи ҳолимға борча шайху шоб ўлмиш.
Нақди суҳбати хосинг кимсага насиб ўлса.
Давлат ичра оламда соҳиби нисоб ўлмиш.
Партави жамолнингға шамъ агар эмас ешиқ,
Ашкрез ўлуб ҳар тун, нега дил кабоб ўлмиш?
Маҳфилинг аро ҳар тун жамъ ўлур бори ноаҳл,
Дониш аҳлидин ишинг нега ижтиноб ўлмиш.
Соқие маю нуқлинг миннатин манго қўйма,
Қатра ашку хуни дил нуқл ила шароб ўлмиш.
Элга юз қилиб хизмат, бирин айласанг таъхир,
Ул юзини ёд этмай, бу бири ҳисоб ўлмиш.
Ғарра бўлма давлатғаким, каминадур накбат,
Чарх одату расми доим инқилоб ўлмиш...

* *

*

Ул ойни ҳийлаву афсун ила то ғайр оздурмиш,
Мани бечорадин билқулл онинг кўнглини тиндурмиш.
Мақомим айлабон ҳажрида бекаслик биёбони,
Висоли шаҳрида агёр тун-кун анжуман қурмиш.
Манго айлаб жафоу жаврини андозадин беруи,
Рақибу муддаиға илтифотин ҳаддин ошурмиш.
Хаданги марҳаматга айлабон душманларин омоч,
Ғаму бедод ўқини дўстларнинг жонига урмиш.
Ичиб жоми висолин ўзгалар гулдек бўлуб хандон,
Бериб заҳри фироқин, рўзу шаб рангимин сўлдирмиш.
Кўнгул хилватсаройн розига маҳрам қилиб ҳасмин,
Менга тил учидин сўз айтиб асрорини ёшурмиш.
Менга бир ерда не ором бор, не юрголи қувват,
Белимни дарду меҳнат юклари юз қатла синдурмиш.
Нечук қуймай бу чархи сифлапарвар илгидин аҳбоб,
Ҳамиша ростларни куйдуриб, кажларни кулдурмиш.
Утуб кўб ою йиллар ҳажрида, бир сўрмади ҳолин,
Магар ул ҳусн шоҳи Комили зорини ёзғурмиш.

* *

*

Бўлмадим, ваҳким, даме андуҳи даврондин халос.
Ондин истарман танимнинг бўлғонин жондин халос.
Ҳар нафас бошимга бир ғам санги борони ёғар,
Топмадим ҳеч ҳодисоти чархи гардондин халос.
Ул лаби хандон, рухи гулнинг ғамидин оҳким,
Бўлмади ҳаргиз кўзум ашку, кўнгул қондин халос.
Хаста кўнглум ноласи ондин фалакпаймодурур,
Бир асиредурки, ногаҳ бўлди зиндондин халос.
Етмаса ғамхонам ичра субҳи васлидин зиё,
Бўлмоқим мумкин эмасгур шоми ҳижрондин халос.
Шум рақибинг рашк тиғи бирла бир кун чобгоман,
Мушрик ўлмас зулфиқори шоҳи мардондин халос.
Жоҳилеким дониш аҳли суҳбагидин қочғуси,
Кофиредурким, топор аҳли мусулмондин халос.
Гоҳ зулфи ёди бирла, гаҳ юзининг фикрида,
Бўлмади жоним замоне куфру имондин халос.
Комиле, ким топса дунлар ихтилотидин раҳо,
Бир мусулмондекки, топғай кофиристондин халос.

Эй сабо, ҳоли дилимни айла дилдоримға арз.
Қомати хамгаштим эт ул сарвқад ёримға арз.
Субҳ ила шомим баробар эрконин ҳижронида,
Ул саёдат буржида хуршид рухсоримға арз.
Белу оғзи фикри бирла жону кўнглум ҳолини,
Бонс ўлғон ҳажрида ул йўқ ила боримға арз.
Истаб они ҳар чаманда булбули дил ноласин,
Гулбадан, гулпийраҳан, рухсори гулноримға арз.
Қоматим долу тилим лолу паришон ҳолим айт,
Қадди мавзун, лаъли майгун, кабкрафторимға арз.
Жону кўнглум жусғужўй ичра маъдум ўлғонин —
Ул Масиҳ анфоси бор Исо атворимға арз.
Ғунча ёнглиғ таҳ-батаҳ қон ўлғонин маҳзун кўнгул,
Шаккарин лаб, себ ғабғаб, шаҳд гуфторимға арз.
Булбуло, борсанг гулистонларға қил ҳоли дилим,
Орази гулнору холи мушки тоторимға арз.
Бандан безътиборе, яъни Комил ҳолини —
Ул жалолат тахтида султони хунхоримға арз.

Йўқ юзунг меҳрига хуршиди жаҳон оро аваз,
Қоматинг сарвиға ҳам шамшод ила тубо аваз.
Холи рухсоринг ғамидин бағридур доғ узра доғ,
Не сифат бўлғай рухингга лолаи хумро аваз.
Холи мушкинингга эрмас нофани чиний халаф,
Зулфи пурчинингга эрмас анбари соро аваз.
Қадди мавзунингга сарви гулшани ўлмас жонишин,
Лаъли майгунингга ҳам йўқ соғару саҳбо аваз.
Эгма қошингга ҳилоли чарх эмас қойим-мақом,
Жабҳанг анвориға андоққим маҳи байзо аваз.
Исо анфоси сўзунг хосиятин қилмас аён,
Лабларингга бўлмағой оби ҳаёт асло аваз.
Сухбатинг файзи топилмас гулшани даврон аро,
Бўлмағой кўйунгга ҳаргиз жаннатул-маъво аваз.
Чашми мастингнинг нигоҳи нашъасин топғон киши,
Айта олмаским анга бордур майи мийно аваз.
Мутрибо, чертиб рубобу барбату танбуру най,
Созни тарк этма ўйинин қўймоғунча то Аваз.
Олам ичра шўҳи шаҳрошублар кўптур, вале —
Ҳеч бири Қомил кўзига ҳўб эмас илло Аваз.

* *
*

Жонфизо лабингга то чиқди, эй сумаибар, хат,
Машқу муҳр учун бўлди ҳусн элига ул сархат.
Акси оразинг қилди сабз хатларинг гулранг,
Рўйиё ёздилар гулгун когаз узра аҳмар хат.
Хат, нетонг, зиёд этса гар малоҳати ҳуснинг,
Негаким эрур мазмун шоҳидига мазҳар хат.
Лаъла ила зумуррадму бир нигинда ер тутгон,
Ё огиздаму гулгун лаълинг ила ахзар хат.
Ҳуснунг айлаиш афзун хол ила хати мушкин,
Сафҳага берур зийнат гар нуқат эрур, гар хат.
Бор китоби ҳуснунгда қошларинг чу бисмилло,
Неми ҳақ била бўлғай ўйлаким мусаддар хат.
Учти ранги дилкашлик гулшани жамолингдин,
Ким қилурга парвоз ул қушга келди шаҳпар хат.
Котиби қазо ҳар кун онда машқ этар гўё,
Сафҳан жамолингким, бордурур саросар хат.
Қилса не ажаб охир ҳусни кишварин тасхир,
Мўрдин фузун чекмиш юзи узра лашкар хат.
Гар кўрай десанг ҳар дам Хизр ила Маснҳонн,
Юзида тамошо қил лаб била муанбар хат.
Хат аён этиб тонг йўқ қилса ҳусн элин тобеъ,
Тигдин қилур осон даҳрни мусаххар хат.
Ётма гар тиларсен оқ тонгла номаи аъмол,
Ёзгучи уфуқ лавҳи узра меҳри ховар хат.
Бўлгусидурур озод даҳр умиду бичидин,
Гар йиборса Комилга бандаликка дилбар хат.

Ер ила ҳамдамсиз ичган оби ҳайвондин не ҳаз,
Бўлмаса аъзо саломат, бир қуруғ жоҳдин не ҳаз.
Қолмаса бошдош мувофиқ таъби холис дўстлар,
Мулку молу иззу жоҳу боғу бўстондин не ҳаз.
Қомати ҳам борча аъзоси алам дил хастаға,
Бодаи гулгун била сайри гулстондин не ҳаз.
Иллату амроздин бўлғон думоғ ошуфтаға,
Накҳати мушки тотору бўйи райҳондин не ҳаз.
Субҳ бирла шомни фарқ этмаган бечораға,
Партави хуршид бирла моҳи тобондан не ҳаз.
Чунки ҳар ишда эшиткөн тенг эмас кўргон била,
Беҳуда тўю тамошо ичра борғондин не ҳаз.
Бош оқарғон, тиш тўкилғон бир қари фартутға,
Сухбати барпо жувони шўх жавлондин не ҳаз.
Йўқ санго жононае то қилғосен зийнат анга,
Бирлиёну дурри галтон, лаълу маржондин не ҳаз...

Бу кеча кўргузубон бир каромат, эй ҳофиз,
Келиб мақомим аро тут иқомат, эй ҳофиз.
Кўнгулни айласанг андуҳу дарддин солим,
Ики жаҳон аро бўлғил саломат, эй ҳофиз.
Мудом айшу тарабдин нишонадур лаълинг,
Юзунг баҳори фарахдин аломат эй ҳофиз.
Навойи дилкашинг ушшоқи бенаволарнинг
Бинойи ишратига истидомат, эй ҳофиз.
Чаманда боқмас улус сарву гулға сан бўлсанг,
Жамоли рашки гулу сарвқомат, эй ҳофиз.
Кеторга умрдек этма шитоб базмимдин,
Қил онда бир неча кун истиқомат, эй ҳофиз.
Чу ваъда қилдинг анису жалсим ўлмоққа.
Бу ваъдадин яна қилма надомат, эй ҳофиз.
Тузуб «Ҳажоз»у, «Ироқ», гаҳе «Наво», «Ушшоқ»,
Етур кўнгулға нишоти давомат, эй ҳофиз.
Нишони гирия шоди эрур не ғам Комил.
Қошингда йиғласа қилма маломат, эй ҳофиз.

* * *

*

Ул ой юзига бўлмиш мушкин ниқоб монень,
Хуршидга исчуқким бўлгой саҳоб монень.
Боқғоч кўзум қамашти рухсоринга, нигоро,
Тонг йўқ назарға бўлса гар офтоб монень.
Гар монень ўлса қаҳринг тонг йўқ демакка ҳолим,
Журм айламакка бордур хавфи азоб монень.
Ишқинг ниҳон тутай деб жаҳд айларам ва лекин,
Бу ранги асфар ила чашми пуроб монень.
Тадбир бирла топмас тақдир ҳукми тағйир,
Ишқиға ҳаргиз ўлманг, эй шайху шоб монень.
Кундуз чекиб риёзат, оқшом тут ўзни бедор,
Мақсад ҳусулигадур хўрд ила хоб монень.
Унсурдин ул мужаррад дийдорин истар эрсанг,
Миръоти руҳингадур жисми туроб монень.
Ваҳдат саянжилиға етмас губори касрат,
Дарё юзига эрмас мавжи ҳубоб монень.
Комил юзига боқғоч, қўлга олур китобян,
Қасди будурки анго бўлғай китоб монень.

* * *

*

Эй кўнгул, зинҳор қилма аҳли даврондин тамаъ,
Бор эса бу хаста жисмингга агар жондин тамаъ.
Чунки йўқ эрмиш жаҳон аҳлида холис дўстлиғ,
Кимки ондин яхшироқ йўқ айлама ондин тамаъ.
Даҳри дундин кўрмоғунг жуз ҳасрату нокомлиғ,
Гавҳари мақсудни қилма бу уммондин тамаъ.
Солим ўлмоқнинг сипеҳр осебидин имкони йўқ,
Қилма ҳаргиз офият ганжин бу вайрондин тамаъ.
Кўзлари жаллодидин қилмоқ мурувват орзу,
Аҳли ислом айлагандек кофиристондин тамаъ.
Истайин не навъ жоним роҳатин мужгонидин,
Қилғому мажруҳ марҳам тийги урёндин тамаъ.
Шарбати лаълийи хосин истамаклик бодадин —
Айламак жонбахшлиғ жуз оби ҳайвондин тамаъ.
Хони васлиға рақибидин ионат истамак,
Айлаган ёнглиғ гадо илгидаги нондин тамаъ.
Олам ичра гар бўлай десонг азизу аржуманд,
Айлама Комил киби жуз зилли субҳондин тамаъ.

* *

*

Бўлмаса гар бир парининг ишқидин девона шамъ,
Нега ҳар тун ўртанур то субҳ ёна-ёна шамъ.
Баски ишқ ичра эрур собит қадамким, бошини —
Кессалар ҳар неча тебранмой турар мардона шамъ.
Кўрса ҳар маҳфил аро кўнглум жамоли шуъласин.
Айланур парвоз этиб кўргон киби парвона шамъ.
Кўзу кўнглум тийра эрдилар узоринг ҳажрида,
Шукрким топти бир оқшом бу ики қошона шамъ.
Келса гар мажлисга, бошига нисор этмак учун,
Оқизур ҳар тун дури ашкини дона-дона шамъ.
Шомим андоқ тийра бўлмиштур узоринг ҳажрида,
Равшан эткучи шабистоним юзинг жонона шамъ.
Равшан этмас машъали хуршид Комил кулбасин,
Топмаса гар оразингдин бу қаро вайрона шамъ.

* *

*

Айлагунча сан киби Исо нишон бирла видоъ,
Қилгой эрдим кош ман дилхаста жон бирла видоъ.
Бошима филҳол даҳр ошуби солур рустихез,
Ногаҳон қилсам ул ошуби жаҳон бирла видоъ.
Тийрадур чун соя гардун субҳ ила шоми манго,
Зарра ёнглиғ қилсам ул хуршидсон бирла видоъ.
Не ажаб саҳроға юз қўйсам эрур байтул-ҳазан,
Қилголи шаҳр ул маҳи канъониён бирла видоъ.
Бор менинг ишқим фузун булбулнинг ул гул ҳажрида,
Ҳаргиз этмас нола ман қилгон фиғон бирла видоъ.
Мақдамидин бўлди кўнглум ғам ҳужумидин халос,
Боғ қилгондек баҳор ўлғоч хазон бирла видоъ.
Васл иъжозин кўрунг, кўргач юзин бўлди аён,
Кўзга ёш, кўнглумга ғам, бағримга қон бирла видоъ.
Оташин рухсоридин хат дуди падруд этмади,
Қилса ҳам аҳгар туташғонда духон бирла видоъ.
Қилди бир ой фурқати Комилни ҳайрон ўйлаким,
Йўқ тили демакка ҳам қилдим фалон бирла видоъ.

* *

*

Муждаким, келди баҳор айёми райён бўлди боғ,
Рангу бўдин зийнат афзойи гулистон бўлди боғ.
Сабзау гулларга ортиб дамба-дам нашъу намо,
Гўйиё лаълу зумуррад нақдига кон бўлди боғ.
Лолаву гулдин қилиб мамлу улуснинг доманин,
Борчага соҳиб атойи лаълу маржон бўлди боғ.
Ҳавзлар лабриз ўлуб, чун чашмаи айнул-ҳаёт,
Жонфизо элдин набот ажсомига жон бўлди боғ.
Дилраболар ҳуру гилмон ёнглиғ айлаб ижтимоъ,
Файз аро ул навъким фирдавсу ризвон бўлди боғ.
Гулжабинлар бир тарафдин, сарвқадлар бир тараф,
Саф чекиб турғонда сар то сар хиёбон бўлди боғ.
Сайр этарда дема гулбарги уза шабнам хаёл,
Минг кўз ила гулшани ҳуснунгга ҳайрон бўлди боғ.
Ул кўзи фаттон йўли узра чароғонлиғ қилур,
Ҳар кеча деманг саросар наргисистон бўлди боғ.
Чунки ташрифи қудумингга мушарраф бўлмади,
Лолау гуллар эмас, бошдин-аёқ қон бўлди боғ...
Чунки дохил бўлмади ул ҳусн шоҳи базмига,
Комили бечорага андоқки зиндон бўлди боғ.

* * *

*

Эй гавҳари хаёлингга кўнглум эрур садаф,
Гар ул муяссар ўлмаса, йўқтур мунго шараф.
Шоми уруж наъли буроқинг нишонидур,
Эрмас қамар узори уза доғ ё калаф.
Мўъжиз каломинг этти араб афсаҳини лол,
Ҳар неча билса шеър аро тартиби нашру лафф,
Чунким ҳадиси покинг эрур лобати баъд.
Тахти нубувват узра не мумкин санга халаф,
Ҳар ким танур ўзин — тонияғай кирдикорини;
Бу сўз далили келди ҳадисинг фақад араф.
Ким кирмади мутобаатнинг шоҳроҳига,
Умрини қилди дашти залолат уза талаф...
Текканда журм элига нигоҳи мноят
Комилни ҳам бу новакига айлагил ҳадаф.

Ичурди соқийи даврон яна мудоми фироқ,
Менингдек ўлмоди бир кимса талхкоми фироқ,
Висол номаси манзуриим ўлмайин, ваҳким,
Кетурди қосиди даврон манго паёми фироқ.
Агар юзунг қуёши партави аён эгмас,
Мунаввар ўлмоусидур кўзумға шоми фироқ.
Кўнгулга чора йўқ ўзга хароб ўлмоқдин,
Мудом агар будур ул мулк аро низоми фироқ.
Юз узра донаи холинг ҳавоси боисдур,
Кўнгул қушики эрур мубталойи доми фироқ.
Ажаб эмас манга нокомлиғ даме сенсиз,
Нединки бўлмади ҳар кимса шодкоми фироқ.
Висоли соғаридин масти айш ўлунг, аҳбоб,
Насиб Комили маҳзунға бўлди жоми фироқ.

Жамолингга гадоу шоҳ ошиқ,
Гадо, шаҳ йўқки, меҳру моҳ ошиқ.
Эрур ул тобеъу матбуъдур бу,
Гадо маъшуқ эса, гар шоҳ ошиқ.
Нечук бу хоксор ўлғай чу соя,
Санго, эй моҳи олийжоҳ ошиқ.
Бошига келса минг ранжу балият,
Балодин айламас икроҳ ошиқ.
Агар маъшуқдин юз ғам етушса,
Ёмон кўрмас, билур дилҳоҳ ошиқ.
Билур кавнайн иззу жоҳидин хуш,
Агар руъятға топса роҳ ошиқ.
Ғами маҳбубнинг озори бонс,
Чекарга нолаи жонкоҳ ошиқ.
Кўб этма зулм, эй маҳваш, вужудинг
Еқар гар чекса ўтлиғ оҳ ошиқ.
Ҳазар қил оҳи оташнокидинким,
Ҳамиша дард ила ҳамроҳ ошиқ.
Тутуб ишқ амрини парвонау шамъ,
Куяр маъшуқ, гоҳи, гоҳ ошиқ.
Инонмас ҳаргиз ул бемехр, Комил,
Десам ҳам ман санго биллоҳ ошиқ.

* * .

*

Қилма арш ұлса еринг, отинг буроқ,
Тумтароқу тумтароқу тумтароқ.
Фахр қилма бұлса ҳам ул отинга
Ой жаноқу ой жаноқу ой жаноқ.
Истасанг уқбо бу дунё аҳлидин,
Чиқ қироқу чиқ қироқу чиқ қироқ.
Мард эсанг, дунё арусин айлагил —
Уч талоқу уч талоқу уч талоқ.
Бир кун охир дегамиз бу дахрға —
Ал-фироқу ал-фироқу ал-фироқ.
Яхшилиқ кўз тугма ондин ким, эса
Бад сиёқу бад сиёқу бад сиёқ.
Дўст бұлма они гар, бұлмай санга —
Бенифоқу бенифоқу бенифоқ.
Сирри пинҳонинг билурга айласа
Иттифоқу иттифоқу иттифоқ.
Қошларинг бош қўшди Комил қатлиға —
Истироқу истироқу истироқ.

* *

*

Кулмадинг бир, то мани юз қатла гирён қилмадинг,
Тутмадинг бир жом, то кўнглум тўла қон қилмадинг.
Хотирим даврон ғамидин қилмадинг бир лаҳза жамъ,
То мани бир йилгача зору паришон қилмадинг.
Хаста кўнглум таҳ-батаҳ қон қилмоғунча гунчадек,
Очилиб мажлисда рухсоринг гулафшон қилмадинг.
Мен тарафга қилмадинг ҳаргиз хатодин бир нигоҳ,
То рақибимга боқиб юз лутфу эҳсон қилмадинг.
Айладинг меҳру вафо бобида қайси ваъдалар,
Ким яна ул аҳду паймондин пушаймон қилмадинг.
Отмадинг қаҳру итобинг новакин агёрга,
То маломат ўқиға кўксумни қалқон қилмадинг.
Қилмагунча хоки васлингдин бу зориғ бенасиб,
Узгани бу хони эҳсон узра меҳмон қилмадинг.
Эгнима кийдирмадинг лутфу иноят хилъатин,
То либоси офиятдин жисмим урён қилмадинг.
Қайси бир уммидким, лутфингдин этдим оқибат,
Ул умидим ҳосилини яъсу хирмон қилмадинг.
Эй ситамгар, қайси бедилға бериб васлингда жой,
Сўнгра они мубталойи доғи ҳижрон қилмадинг?
Қилмагунча хону монимни қаро ҳижрон аро,
Кулбам ичра оразинг шамъи шабистон қилмадинг.
Дониш аҳлига қою қилмишларинг дей, эй фалак,
Қай бирин ул зумранинг мағлуби нодон қилмадинг.
Сирри ишқинг неча пинҳон тутди элдин, эй пари,
Қўймадинг Комилни, то расвойи даврон қилмадинг.

* * *

*

Қоматим айлади хам сарв киби тик турушинг,
Олди ороми дилим кабки даридек юрушинг.
Бўлубон шотир, этар нола чу зангула аён,
Кўрсалар ҳусн эли майдонда самандинг суришинг.
Берди торожға ақлу хираду ҳушимни,
Жилвау нозу адолар била бўйнунг бурушинг.
Қўймағай ер юзида ҳеч бир одам тухмин,
Ғамза тиғи била гар элни будур ўлтурушинг.
Айласам сажда-нетонгким, ики меҳробдурур —
Манго икки қошингу, икки қўлунг қовшурушинг.
Қилди маст ўйлаки ойилмоғомен сурғача,
Жомни бодаға гар мундоқ эса тўлдурушинг.
Эй ниёз аҳли, гар эшитмаса ул соҳиби ноа,
Арзингизни қотиғ овоз била қичқурушинг.
Кўрдингиз, лабларини чунки такаллум чоғи,
Очмайин оғзингиз, эй ғунча даҳанлар бурушинг.
Қўюбон ҳажр аро Комилни, худо хуш кўрмас,
Езу қиш васлда оғёр ила мажлис қурушинг.

Кўрди гул тахти зумуррад уза чун ўлтурушинг,
Билди баргини паришон этибон сўлдурушинг.
Муждаи васл башорат билурман лутфунгдин,
Кўзларинг ноз ила қиймоч қилиб қиймурушинг.
Одамизод иши эрмас бу пари сен гўё —
Ииғлатиб ишқ элини гоҳ, гаҳе кулдурушинг.
Сўзунг оллида баса талхи калому ширин,
Не ажабким, туну кун шаҳду шакардур хурушинг.
Дил шикасту тили лол этди жаҳон шўхларин,
Қаж қўюб бош уза заррин кулаҳинг синдурушинг.
Ҳар қачон васлига йўл топсангиз, эй аҳли жамол,
Расми одоб тутуб, қўл учи бирла кўрушинг.
Ул назокат шаҳи бас тундмизож, арз этманг,
Бориб оллида ўкуш ажз била телмурушинг.
Жоми васли бир улушдур манга тангри берган,
Эй ҳасадпеша рақиб, эмди манго қўй урушинг.
Гул яқо чок бўлур, дийдаи Комил ғамнок,
Кўрди гул тахти зумуррад уза чун ўлтурушинг.

* *

•

Мужда эй, булбули жон, ул гули раъно келажак;
Эшит, эй қумрийи руҳ, ул қади зебо келажак.
Юзланиб эрди фироқида манго ғам уза ғам,
Қилди падруд, алар бўлдимۇ оё келажак.
Кетинг, эй дард ила ғам кулбайи эҳзонимдин,
Бу кеча лутф этибон ул тараф афзо келажак.
Ҳажр теги мени ҳар лаҳзада юз қатл этсун,
Ғам эмас кулбама жонбахш Масиҳо келажак.
Интизори мени ўлтургусидир, эй қосид,
Келмаса ҳам, дегил, ул кўзлари шаҳло келажак.
Кўрса ҳам бўлмади қон йиғлагонимни тун-қун,
Байтул-эҳзонима юсуфвашим асло келажак.
Лола жомин қўлиға олди магар гулшанға,
Боданўшим яна нўш этгали саҳбо келажак.
Воқиф ўлсун денгиз аҳли вараъу зуҳд олиға,
Горати дин учун ул дилбари тарсо келажак.
Чиқғил ўтрисиға, эй Комили маҳзунки, ул ой
Бу кеча кулбайи эҳзонима танҳо келажак.

Гулшани базмим аро зулфи сумансо келажак,
Оғзи ғунча, юзи гул, қомати зебо келажак.

Фош этиб зулфини, ола[†]мни қилиб анбарфом,
Хушдумоғ этгали ишқ аҳлини барно келажак.

Соқиё, базмим аро бодайи гулфом кетур,
Масти лояъқл ўлурға кўзи шаҳло келажак.

Ғамзайи шамшир шаҳид айлаган ушшоқ, келинг,
Марҳамат этгали жонбахш Масиҳо келажак.

Дайр аро киргилу руст айла қопунгни, эй муг,
Ваъз айларга бу дам зоҳиди расво келажак.

Ақлимни олди бир боқиб, эй дилбари раъно, кўзунг,
Солди бошимга ҳар замон юз минг туман савдо кўзунг.
Бу уч балодин не сифат бир жонни сақларман омон,
Ким қасдима мужгонинг ўқ қилмиш, қошингни ё кўзунг.
Дод айласам кофир кўзунг бедодидин эрмас ажаб,
Ким бир назарда айлади дин мулкини яғмо кўзунг.
Илкинга олиб созни, чексанг наво ҳар ён боқиб,
Ушшоқ аро ўт солғуси гоҳи юзунг, гоҳо кўзунг.
Лаълинг дамодам жон берур ўлғон танимга, эй Масиҳ,
Лек ўлтурур ҳардам мени бир ғамзада шаҳло кўзунг.
Лойиқмудурким олғуси кўнглум, қилиб меҳру вафо,
Сўнгра замоне ҳолима боқмас қиё асло кўзунг.
Ҳушим олиб бир боқишинг девона қилди даҳр аро.
Не офат эрди, эй пари-пайкар, малаксиймо кўзунг.
Жонимга ҳар дам сончилур кирпичларинг новакларини,
Қатлимга гўё айламиш мужгонига имо кўзунг.
Олур қарору тоқатим, еткоч нигоҳинг, эй пари,
Охир мени қилғусидур ушшоқ аро расво кўзунг.
Ноз этмагил бу бевафо ҳуснинггаким, ҳар гомда,
Юз чашми фитна кўргасен бўлса агар бийно кўзунг.
Комил ул ой ҳижронида буқим сиришкафшон бўлур,
Ишқингни охир қилғуси ушшоқ аро ифшо кўзунг.

* * *

»

Жон офати эркандур, эй махваш санам, қошу кўзунг,
Солди бошимга юз туман ранжу алам қошу кўзунг.

Минг нозу жилва айлабон агёрга, фарёдким,
Айлар манго юз минг туман жавру ситам қошу кўзунг.

Айб айлама кўргач сени бўлсам ҳазину беқарор,
Ким ақлу хушу тоқатим айлар адам қошу кўзунг.

Ҳар дам солурсен ноз ила бўйнунгга агёр илгини,
Недур манго бир бўсани қилса карам қошу кўзунг.

Жоним нечук бўлғай халос ул уч балодин, эй пари,
Бедод эгар ширин лабинг жонимга ҳам қошу кўзунг

Ондин бири дийдоринга ошиқмен, эй зебо нигор,
Чун сафҳайи иждоға ёзди қалам қошу кўзунг...

* *

*

Солсанг юз узра ҳар қачон, эй моҳи тобон, кокилинг,
Олам кўзига айлагай тун-кунни яксон кокилинг.
Аҳли жаҳон ошуфтаву ҳайрони бўлса, не ажаб,
Гар кўрса бўлғай бандаси ҳур ила филмон кокилинг.
Кўнглум гаҳи жамъ ўлса, гаҳ бўлса паришон не ажаб,
Гаҳ бошда жамъ ўлса, гаҳе юзда паришон кокилинг.
Еқмас думоғимға менинг гул бирла сунбул накҳати,
Рухсоринг узра кўргали бу анбарафшон кокилинг.
Йўқ ошкоро дегали ҳаддим қулоғингға, магар,
Гар демаса ҳоли дилим шарҳини пинҳон кокилинг.
Зулфи сиёҳинг домидин бўлмоқ ҳалос имкони йўқ,
Чунким азалда айламиш ҳақ ишқи печон кокилинг.
Васфи тамом ўлмоқ эмас мумкин жаҳонда, неча йил,
Тавсиф қилса рўзу шаб аҳли суҳандон кокилинг.
Улким тутар ҳақ лутфидин, иқболу давлат ёр анга,
Йўқса муяссар бўлмоқи тутмоқ не имкон кокилинг?
Боғу гулистон сайридин мустағний этдилар мени,
Сарви хиромон қоматинг ҳам сунбулистон кокилинг.
Боғ ичра сайр айлар чоғи кўрсам муайян, оҳким,
Бир заррача қолмас эди кўнглумда армон кокилинг.
Комил қилур субҳу масо ҳақ дарғаҳидин бу дуо,
Кўрмак насиб ўлғай дебон бу чашми ҳайрон кокилинг,

* *
*

Юзда паришон айласанг, жоно, мусалсал кокилинг.
Айлар қарору тоқатим яғмо мусалсал кокилинг.
Зулфу юзинг кўргон киши нетсун жаҳон бўстонини,
Ким гул юзингдур анбари соро мусалсал кокилинг.
Қошу кўзунг наззораси бирла туну кун шод эдим;
Солди бошимға юз туман савдо мусалсал кокилинг.
Қаддимча йўқ деб ғам ема, бўлғай баробар анқариб,
Ҳеч истамас машшотадин оро мусалсал кокилинг.
Зулфинг тамошоси солур аҳли жаҳонға рустахез,
Йўқ бўлмоғон кўрган ҳамон пайдо мусалсал кокилинг.
Боқсам юзингға бир замон, зулфинг бўлур монё манго,
Ул ганж уза аждардурур гўё мусалсал кокилинг.
Қилсанг агар ноз айлабон, Комил бўлур ошуфтаҳол,
Бир дам кулоҳинг остида ихфо мусалсал кокилинг.

Хат сабзаси кўкармиш рухсор аро, муборак,
Боғи латофатингга нашъу намо, муборак.
Гулчеҳраларни қилдинг ойинадори ҳайрат,
Миръоти оразингга нуру сафо муборак.
Кўзларни равшан айлар, жоно, ғубори роҳинг.
Ушшоқлар кўзига бу тўтиё муборак.
Меҳри вафо сипеҳри хуршидидур узоринг,
Ҳажр оқшомига ондин нуру зиё муборак.
Сен ҳусн шоҳидурсен, мен камтарин ғулومинг,
Гар зулм, в-ар карам қил, бордур манго муборак.
Улсам доғи йўлунгдин бош олмоғум, нигоро,
Мендин вафо муносиб, сендин жафо муборак.
Ишқинг шаҳиди қони қилди қўлунгни рангин,
Бўлсун қўлунгга, жоно, ушбу ҳино муборак.
Кўрма юзин, эшитма сўзин рақибнингким,
Гуфтори номуносиб, рухсори номуборак.
Мен бандаи дуогў, сен хисрави карамжў,
Мендин дуо муносиб, сендин сахо муборак.
Қаҳру иноятингдин кўбгур умиду бимим,
Хавфу ражо муносиб, авфу ато муборак.
Шукр айлаю бил они ҳар неку бадки ёзмиш —
Лавҳи жабининг узра килки қазо муборак.
Раҳм насимидин жўш урғонда баҳри ғуфрон,
Комилга айла, ёраб, нуқсу хато муборак.

Агарчи мумкин эмасдур манго висоли онинг,
Ҳазин кўнгулға берур шодлиғ хаёли онинг.
Бу хаста ёлғуз эрур ҳажр даштида маҳрум,
Фигонки, борча эрур маҳрами висоли онинг.
Рам этса қумри агар сарвдин, ажаб эрмас,
Чаманда жилвагар ўлса қадди ниҳоли онинг.
Агар кўзи мени қатл этса йўқтурур қайғум,
Нединки тиргузодур жонфизо мақоли онинг.
Ҳалоким онглағой улким бир ой фироқида —
Ғаму алам била гар кечса моҳу соли онинг.
Юзу қадингки гулу сарви гулшани жондур,
Мудом вирдиму зикрим эрур камоли онинг.
Мунири ахтар эрур меҳрға қирон этган,
Узори теграсида жилвасоз холи онинг.
Жаҳон кўзумға қаронғу эса — не тонг ғамдин,
Кўрунмади неча кундин бери жамоли онинг.
Ул ойки, исми бу абётдин бўлур мафҳум,
Кўнгул висолин истар, йўқ эҳтимоли онинг.
Не навъ Комил ўлур кўюнг истабон озим,
Ки йўқ фироқинг аро тебранур мажоли онинг?

* *
*

Не нахли мавзун эрди, эй маҳбуби зебо, қоматинг,
Қолди оёқдин сарв, чун қилди тамошо қоматинг.
Бу иккисининг жавридин бўлмоқ халос имкони йўқ.
Ултургусидурлар мени ё оразинг, ё қоматинг.
Инсонга ташбеҳ айламак айни хатодур, эй пари,
Руҳи мужассам суратинг, сарви дилоро, қоматинг.
Ширину Лайли васфидин ҳаргиз дам урмаслар эди,
Кўрса хиром айлар чоғи Фарҳоди шайдо қоматинг.
Ваҳ, қай бирининг шарҳини бир тил била айлай баён,
Юз жилваи рангин қилур ҳардамда пайдо қоматинг.
Гар телба бўлсам тонг эмас ишқи жунун водисида,
Ҳар дам солур бошим уза юз навъ савдо қоматинг.
Мавзун қадингнинг ёдидан ўлгунча хам бўлмас қадим,
Тутмишдур андоқким алиф жоним аро жо қоматинг.
Шавқи жамолинг боғ аро гуллар ёқосин чок этиб,
Сарву санувбар шавкати синдурди раъно қоматинг.
Шамъи жамолинг нуридин базмимни равшан айласанг,
Парвонадек жон айланиб айлар тамошо қоматинг,
Жаннат аро, эй сиймбар, тубиға солмасман назар,
Оллимда бўлса жилвагар мавзуну барно қоматинг.
Хоки жанобингга эрур Комил ҳамиша жабҳасо,
Умр ўтди солмай соясин бошимга асло қоматинг.

* *

»

Бухл элига демагил, эй зубдаи даврон, сўзунг, •
Ҳайф этар қадрини билмай, сифлаи нодон сўзунг,
Гарчи сўзунг гавҳари қиймат баҳо, йўқ даҳр аро,
Бор аларнинг қошида хармуҳрадин арзон сўзунг.
Улки қилмайдур маони баҳрига ғаввослиқ,
Кўрмагай минчоқча гар бўлса дурри ғалтон сўзунг.
Паст фитратларга дунё моли учун тутма кўз,
Бир қаро пул бобида мушкул қилур осон сўзунг.
Бухл зангини қира олмас темурдек кўнглидин,
Гар итиклик ичра бўлса ўйлаким сўҳон, сўзунг.
Гар сўзунгдин бир нимарса унмаса бу дунёда,
Тингламаслар охиратда, берса ҳам имон сўзунг.
Илтимос этма алардин бир кўнакни зинҳор,
Синдурур гар берса ҳам ўлгон баданга жон сўзунг.
Дониш аҳли қошида ҳар бири бир лаъли хўшоб,
Лек аларга бордурур лаъл ўлса ҳам пайкон сўзунг.
Топмасанг сўз лаззатидин Огоҳу Комил киши —
Соқлагил бўлғунча кўнглунг пардасида қон сўзунг.

Бу боғ аро тиласанг неча моҳу сол камол —
 Дуойи бад ўзунга, эй неку хисол, камол.
 Қадамни айлама жуз бир мақомда собит,
 Ки турса топғуси бир ерда ҳар ниҳол камол,
 Жаҳонда истар эсанг сарбаландлиғ — паст ўл,
 Топар боши ошоқ ўлғон сойи зулол камол.
 Тафаввуқ истамагил, эй йигит қариларға.
 Топай десанг еринг ўлсун сафи ниҳол камол.
 Ҳамиша тарки такаббур қилу, ўзунг тут кам,
 Ки қилғуси санго бу камлик иштимол камол.
 Бузургзодаға солма назар ҳақорат ила,
 Ки бадр бўлғусидур топса ҳар ҳилол камол.
 Чу мунтақилдурур аҳбобу давлату дунё,
 Камол ҳосил этинг, қилмас интиқол камол.
 Камолсиз киши ҳар ердадур хижолатманд,
 Етурмагай кишига ҳаргиз инфийол камол.
 Агарчи сурат аро одамидурур жуҳало,
 Ва лек маънида ул жамъ бекамол камол.
 Хазон йилин чаман умрин нега ҳаром этсун,
 Онга баҳор насимин қилиб ҳалол камол.
 Каломе ўлса паришон ҳам ўлғуси Комил,
 Бу сўзга истар эсанг бордурур мисол камол.

* *

*

Магар бир сарв гулрухсордин топмиш хабар булбул,
Навои дилкаш айлар боғ аро шому сахар булбул.
Фиғон қилмай бўлур ойинадек ҳайрат мақомида,
Жамолинг чулки миръоти замирида кўрар булбул.
Хазон фаслида гунгу лол ўлуб, маъюс бўлур, аммо —
Баҳор ўлғоч, билур нахли муродин борвар булбул.
Нечукким нола айлар гул қулоғига етушмайдур,
Гар этмиш касрати афғон ила они магар булбул.
Юзунг совутма бу мажлис аро, сендин қочар аҳбоб,
Очар қиш бу гулистондин учарға болу пар булбул.
Ҳамиша тут жамолинг гулшанин райёну хандонким,
Десаг бўлғай санго гулшан уйидек бому дар булбул.
Ситам ўтиға, эй гул, ёқма булбулнинг пару болин,
Сени ёқғай чиқарса ўтлиг оҳидин шарар булбул.
Нишиман айлабон зоғу-зағон гулшан аро, ваҳким,
Бўлуб маъюс тутмиш, чангалистонда мақар булбул.
Очарлар мадҳинга тил шеър эли ашъор аро, лекин —
Қилолмас Комилосо бу чаманда нола ҳар булбул.

Менингдек гар эмас бир гул ғамидин бағри қон булбул,
Недин айлар чаманда кечаву кундуз фиғон булбул?
Нишиман айлади боғи жамолинг кўрмайин онда,
Йўқ эрса қилмас эрди ҳеч гулшанда макон булбул.
Баҳору гар хазон ишратгаҳим хоки жанобингда,
Вафо боғида мендек айламайдур ошиён булбул.
Нечук қилмай бу чархи сифлапарвардин шикоятким,
Заған гулшан нишиман айлади, чангалистон-булбул.
Эмас беҳуда булбул ноласи васфи жамолингдин,
Уқур ҳар бир гул авроқи уза минг дoston булбул.
Ҳамиша то жаҳон гулзорида бордур юз алвси гул,
Чу ҳар гул шохи узра бор дурур минг нағмаҳон булбул.
Илоҳо, шоҳи даврон боғи адлин айла, қил райён,
Ки ул боғ ичра бўлсунлар салотини замон булбул.
Гули ҳуснунг сифотин ҳеч бир тил шарҳ эта олмас,—
Магар бу боғ рангу бўйини қилгай баён булбул.
Эмас ҳеч бири Комилдек санохону ниғаҳбонинг,
Жанобинг гулшанида гарчи бор беҳадду сон булбул.

Эй пари, ниҳон жилванг гаҳ-гаҳи аён эткил,
Кўз уйида мардумдек бир замон макон эткил.
Орзу қилур бўлмоқ жону дил шаҳиди ишқ,
Кирпикинг қилиб новак, қошларинг камон эткил.
Гамза тири боронин ёғдиурда ушшоқа,
Соғу сўлинга боқмай, бир мени нишон эткил.
Токи бу камин қулни хавф ила ражодин ҳам,
Мунда айлабон озод, онда комрон эткил.
Истасанг шаҳид этмак мен ҳазинни, эй қотил,
Қошларингни шамширу, кирпикинг синон эткил.
Лутфинг ом ўлуб элга, хос эрур манго қаҳринг,
Недурур менинг журмим, кел манго баён эткил,
Қаҳр ила итобинг кўб, лутфинг оз эрур доим,
Ул икковни мен сори гоҳи ҳаминон эткил.
Гаҳ такаллуму, гоҳи айласун табассумлар,
Лабларингга нутқунгнинг ҳукмини равон эткил.
Тобакай қилурсан рам дийдадин ниғаҳ ёнглиғ,
Кўзларимда мардумдек манзилу макон эткил.
Бир кун ўлғосен охир қабр хокида сокин,—
Ғар қуёш каби ҳар кун сайри осмон эткил...

Гулшани жамолингда кокулнинг паришон қил,
Лола бирла сунбулни доғи чини печон қил.
Бутратиб юзунг узра сунбули сумансойнинг,
Бўйи анбаромизин рашки мушку райҳон қил.
Токи хуш думоғ ўлсун барча шоҳиди гулшан,
Оразинг уза хатту холинг анбарафшон қил.
Хат аён этиб лаълинг устида зумурраднинг,
Қадру қийматин синдур, лаъл нархин арзон қил.
Жонфизо такаллумдин айлабон ўкуш рангин,
Бирни ғайрати ёқут, бирни рашки маржон қил.
Ашҳабинг ғуборидин, эй Азизи мулки Миср,
Кўзларим қилиб бийно, мисли пири Қанъон қил.
Нуктасанжлар оғзин чун садаф қилиб хомуш,
Тишларинг такаллумдин рашки дурри ғалтон қил.
Бу кеча чаман сори чиқмиш ул маҳи шабгард,
Йўли узра, эй гулшан, наргисинг чароғон қил...

* *
*

Эй узоринг гул, ики зулфи паришон сунбул,
Ким кўрубдур бу чаманда гулу, ҳар ён сунбул.
Зулфи мушкининг аро ёлма юзунг, эй гулким,
Гул юзин гулшан аро қилмади пинҳон сунбул.
Кокулинг айлади жавлон юз уза оҳимдин,
Елдин ўлғон киби гул узра паришон сунбул.
Сол юзунг узра ики зулфи абиромизинг,
Токи бўлсун гул уза ройиҳа афшон сунбул.
Ҳеч бир сунбул эмас анго мушобиҳким эрур,
Бўй аро мушк, вале ранг аро райҳон сунбул.
Қил тамошо юзу зулфини бу гулзор ичра,
Кўрмасанг остида биткан гули хандон сунбул.
Бу чаман кўрмоғуси зулфи гириҳгирингдек,
Очса ҳар субҳда юз наргиси фаттон сунбул.
Сунбулистон кўб эрур даҳр гулистонида,
Бу сифат кўрмади ҳеч бир чаманистон сунбул.
Не ажаб боқмаса Комил гул ила сунбуғга,
Эй узоринг гул, ики зулфи паришон сунбул.

Кўргач юзунгни, эй гули раъно, кўзу кўнгул,
Булбулдек ўлдилар анга шайдо кўзу кўнгул.
Мустағний ўлдилар чаману боғ сайридин,
То қилдилар юзунгни томошо кўзу кўнгул.
Қаддингки, сарви гулшани жондур мудом анго,
Айларлар ашку оҳ ила парво кўзу кўнгул.
Гар будур ашкпошлиғу нола айламак,
Ишқингни охир этгуси ифшо кўзу кўнгул.
Бозори ишқинг ичраки то кирди, қилмади —
Жуз дарду ғам матоини савдо кўзу кўнгул.
Бўлманг замона шўҳиға мойил, гар ўлсангиз,
Бордур алар агарчи Масиҳо, кўзу кўнгул.
Вобаста айламас бу жаҳон дилрабосиға,
Ҳар кимки бордур оқилу доно, кўзу кўнгул.
Ҳам бўлди ақлу ҳис талабинг ичра бенишон,
Толиб эмас висолинга танҳо кўзу кўнгул.
Комилға дойим ўтрудурур ёр чеҳраси,
Ойнадек чу бўлди мусаффо кўзу кўнгул.

Ул ой этгач юзи устуда намоён кокул,
Субҳу шом айлади ҳолимни паришон кокул.
Тийра дудлиғ оҳим била кундуз кечадек,
Меҳри рухсори уза солғоли жонон кокул.
Абрдин чекдиму хуршид узорига ниқоб,
Орази меҳрини ё қилдиму пинҳон кокул.
Жонимга қасд қилур зулфи, юзига боқсам,
Эрмиш ул ганж уза афъийи ниғаҳбон кокул.
Улғуси гул била сунбул уёлиб помоли,
Сайри боғ этса солиб юзига ҳарён кокул.
Ноз гулзорига сандин етушур зийнату зеб,
Негаким, бор сенга гул оразу райҳон кокул.
Комили зорға арз айламангиз сунбулини,
Ким қилибдур они ошуфтау ҳайрон кокул.

Кўрмамиш сендек жаҳонда ҳеч бир гулзор гул,
Ким санго бордур бадан гул, жабҳа гул, рухсор гул.
Гульузоринг ламъасидин очди гардун боғида,—
Фарқадон гул, қаҳқашон гул, сабъан сайёр гул.
Базм аро гулбарги хандонингга қурбат топғоли —
Май гулу мино гулу ҳам соғару саршор гул.
Бўлди булбулларга гулшан ичра ҳуснинг шавқидин —
Нола гул, афғон гулу илҳон гулу минқор гул.
Гулшани базм ичра ҳар феъл ўлса гар сандин аён.
Ноз гул, рафтор гул, гуфтор гул, атвор гул.
Сайри боғ айларда топдилар қудуминг файзидин —
Сарв гул, шамшод гул, ашжор гул, ҳар хор гул.
Йиғламоқдин гул юзунг ҳажрида қонлиғ ашқдин —
Фош этар хуни жигар гул, дийдан хунбор гул.
Бўлди мутрибларга базминг ичра ҳангоми суруд —
Нохуну музроб гул, мусиқию адвор гул.
Бўлди зоҳидларга ҳусни бемисолинг васфида —
Зикр ила аврод гул, тасбеҳ гул, дастор гул.
Чун сенинг ёдинг қилурлар сокини дайру ҳарам,
Ё самад гул, ё санам гул, сабҳа гул, зуннор гул.
Қилди Комил табъини шаҳ лутфи гулзор, ўйлаким
Маснавий гул, қитъа гул, абёт гул, ашъор гул,

* *
*

Мендин ўтмишдур бу қунлар, оҳким, жонон малул,
Бу жиҳатдин айламиш чиқмай танимдин жон малул,
Жоми васлини нўж этуб, агёр дойим шод эрур,
Ман ичиб тун-кун эрурмен соғари ҳижрон малул.
Рўзу шаб зиндони ғамда йиғларам Яъқубдек,
Бўлғали ман хастасидин ул маҳи Қанъон малул.
Фурқатидин оҳу нолам баски дардомиз эрур,
Айлади бедорларни ҳам ўшул афгон малул.
Бўлдилар бегона борча ошнову ёрлар,
Бўлғали бу бекасидин ул шаҳи хўбон малул.
Ҳайф, юзминг ҳайфким, фазл аҳлини маҳрум этиб,
Маҳрам ўлуб айладилар зумран нодон малул.
Арзи ҳолимни мен эмди кимга айларман баён,
Ул гадо ҳолиға вой ондин эса султон малул.
Бўлмиш оллида рақибу кийнавар ёлғони рост,
Мен нечук бўлмай гар ўлса ростим ёлғон малул.
Гар малул ўлса жаҳон аҳли не ғам Комил манго,
Бўлмаса басдур агар ул сояйи субҳон малул.

* * *

*

Баҳор айёми бўлмиш гулшан ичра, эй санам, келгил,
Улусдин қилғали дай шиддати ранжини кам келгил,
Гули рухсорингу сарви қадингинг орзусида,
Қилур қумрию булбул тун-кун алҳону нағам, келгил.
Баҳоросо насими руҳпарвар эстуруб ҳар ён,
Гул очмоқға чаманлар сайриға ҳар субҳидам келгил.
Басе саркашлик изҳор айламишдур боғ ғро шамшод,
Қилурға қаддин онинг қоматинг оллида ҳам келгил.
Паё-пай нўш айлаб ишратафзо бода субҳу шом,
Кўнгулнинг жомидин маҳв айламакка занги ғам келгил.
Тўшабдур йўлларинг узра хиёбонларға гул баргин,
Қўёрға ушбу пойандоз устиға қадам келгил.
Чаман сайриға келсанг ҳар қачон, эй хўблар шоҳи,
Шугуфа баргидин бошинг уза сочғай дирам, келгил.
Шабоб айёмию гул мавсуми эрмастурур жовид,
Буким фурсат замони, амди онглаб муғтанем келгил,
Руҳи гулгуниргу жоми висолинг ҳажрида дойим —
Бу гулшан ичрадур Комилға сансиз бода сам, келгил.

Бўлмаса гар дуну сифла дўсту гардун, эй кўнгул,
Нега дунни шод этар, донони маҳзун, эй кўнгул. •
Чун фалак нодоннавозу хасм донодур-не суд,
Дониш иқлимида бўлсанг гар Фалотун, эй кўнгул.
Иззат ила неъмат авжида бўлур олиймақом —
Ҳар ким ўлса каж нечукким айн ила нун, эй кўнгул.
Зойил этмак истасанг ўздин мазаллат — қонёъ ўл,
Олмас ул чиркингни мундин ўзга собун, эй кўнгул.
Жавҳари жон ул матоъ эрмаски сотғун олғосен,
Не осиг гар ҳосил этсанг ганжи Қорун, эй кўнгул.
Оқил эрсанг кибру нахват қилма илму жоҳинга,
Бўлди истикборидин иблиси малъун, эй кўнгул.
Ийман ўлма кайдидин, ёру биродарман дебон,
Не жафолар қилмади Юсуфга Шамъун, эй кўнгул.
Даҳрнинг пасту баландидин десанг форуғ бўлай,
Қўйма илгингдин замоне жоми гулгун, эй кўнгул.
Топти шоҳи нуқтадон алтофидин сўз аҳли қадр,
Зоҳир эткил эмди бикру соф мазмун, эй кўнгул.
Бу гулистондин бақо бўйини истаб бўлмағил,
Лола баргидек саропо доғи дилхун, эй кунгул.
Комил эрсанг одат айла сабр ила хомушлиғ,
Гар бор эрса ҳар сўзунг бир дурри макнун, эй кўнгул.

* *
*

То лаъли руҳбахшинг қилди аён табассум,
Улгон баданлар ичра киргузди жон табассум,
Хандон лабинг қошида очмас куларга оғзин,
Ғунча лабида ғўёким бўлди қон табассум.
Ғунча даҳан санамлар лаълингдек айлай олмас,
Роҳатрасон такаллум, беҳжат нишон табассум.
Жон берса элга тонг йўқ анфоси Исавидек,
Қим бор санго сўз ичра, руҳи равон табассум.
Бир ханданг орзуси ўлтурди хўбларни,
Жон бергали аларға қил бир замон табассум.
Солдинг жаҳонға ошуб сўздин, не ҳол бўлғай,
Бўлса такаллумингға гар ҳамъинон табассум.
Билмас кишийи хос шарҳи ҳадиси лаълинг,
Гар қилмади аларға шарҳу баён табассум.
Бир кулмаса тонг эрмас айрилмас ондин асло,
То лаблари ичида тутмиш макон табассум.
Комил қошида қилғил бир зиҳи ила такаллум,
Улган танимға берсун то тоза жон табассум.

То қилди боғ аро ул ғунча даҳон табассум.
Қўнглумдек этти ғунча бағрини қон табассум.
Сирри даҳонинг андоқ мубҳамки, мумкин эрмас —
Билмак чу бўлмас эрса, гар таржимон табассум.
Ташбеҳ этай не янглиғ лаъли лабингға они,
Ким борму ғунчаларда гавҳарфишон табассум.
Ушшоқ чашми гирён мажлисла жом янглиғ,
Мийнодек эгмас эрса лаълинг аён табассум.
Ҳусн аҳли йиғлашурлар маҳфилда шамъ ёнглиғ,
Гар қилмасанг такаллум, гар бир замон табассум.
Кулмакка лабларингдин йўқ майли бу жиҳатдин,
Қим гўйиё аларнинг жисмида жон табассум.
Дур дурри ашёдин зард бу зард чеҳралардин,
Бергумдур этмас эрсанг, гар ройингон табассум.
Йиғлаб бўлурсан охир ер мағрибида пинҳон,
Машириқда неча қилсанг хуршидсон табассум.
Комил шифои дарди жонбахш лабларингдин,
Гавҳарфишон такаллум, мўъжиз баён табассум.

* *
*

Ичкали очдим лабингдин бодаи гулфом фам,
Ваҳки, бўлди қисматим, эй сарви гуландом, дам.
Қоматингнинг нахлидин бар топмоқ айлаб орзу,
Оҳким, қилди қадимни бу хаёли хом хам.
Водийи ҳижронда бўлдум фарқи гирдоби бало,
Йиғламоқдин ашким айлаб меҳнати айём ям.
Васл жомидин майи гулгун ичинг, аҳбобким,
Соғари ҳижрондин этмиш қисматим қуссом сам,
Музтарибдур жон қуши жисм ичра баским айламиш,
Гулшани кўюнг ҳавосидин анга ором рам.
Йиқмағил кўнглум биносин тешаи зулминг била,
Эйки, ҳуснунг қасриға асру истеҳком кам.
Соқнё, сингон сафолинг бирла берсанг дурди хум,
Комил ичмас лолагун май бирла тутса жом Жам.

* * *

Не хуш бўлғай баҳор айёми гулшан ичра субҳу шом,
Навоий мутрибу овози чангу бодан гулфом.
Қилиб ҳам қадларин гулчеҳра соқийлар тутарда май,
Нечукким сарв елдин кўргузуб таъзим ила икром.
Бу янглиғ десаларким, борму бу мавсумда махмуре,
Ки соқийи фалак илгидин ўлғой зору хуношом.
Десам ул жонфизо сўзни эшиткач, йиғлабон бордур —
Гадо, андоқки арбоби карамға кўргузуб ибром.
Сумурсам бир лаболаб жом ул соқилар илгидин,
Менинг комимча бирдам айланиб гардуни нофаржом.
Не янглиғ майки, нўш этмак ҳамону ютмоқ ҳамон ўлғай,
Кўнгулнинг лавҳидин агёри нақшин айлабон итмом.
Жаҳон пасту баландидин хабардор ўлмоғум билкулл,
Муғанний доғи ул ҳолатда чекса нағма зеру бом.
Ман ул гул юзли, фаттон кўзлининг савдойисидурман,
Манга нофеъ эмас гул ёғи бирла равғани бодом.
Қуёшдек бўлсанг олийтахт ҳам андоқ равиш қилғил,
Ки тонгла тутғасен ул навъ олийтахт уза ором.
Шаҳо, аҳли жаҳон сармаст жоми илғифотингдур
Ҳазин Комилға ҳам ул зумра ичра лутф қил бир жом.

* *
*

Оҳим, бир сарви гулрухсора ошиқ бўлмишам,
Бемурувват, қотили хунхора ошиқ бўлмишам.
Олди жоним нозу истиғнову ёлғон ваъдаси,
Бир ситамгар золиму маккора ошиқ бўлмишам.
Оҳу нолам қумрию тўтидин ўтса не ажаб,
Бир сиҳи қомат шакаргуфтора ошиқ бўлмишам.
Сарву гул хасча кўрунмас кўзима, эй боғбон,
Бир юзи гул, қадди хушрафтора ошиқ бўлмишам.
Дўстлар, гаҳ беҳуду, гаҳ хаста ҳол ўлсам не айб,
Кўзлари ҳам масту ҳам бемора ошиқ бўлмишам.
Ҳажрида кўздин тўкарман тун-кун ашки лолагун,
Токи мен ул хилъати гулнора ошиқ бўлмишам.
Ерута олмас шабистоним қуёшинг, эй сипеҳр,
Ул юзи хуршиду пуранвора ошиқ бўлмишам.
Айлама Комил, манго фирдавсу ризвон васфини,
Васл ишратгоҳида дийдора ошиқ бўлмишам,

* *

Айлабон ваъда бу кун бергали ман зорға базм,
Ваҳки, олдаб мани, бердинг бориб ағёрға базм.
Тиғи ҳажринг била кўнглум базе афгор эрди,
Не учун бермадинг ул сийнаси афгорға базм.
Жомдек ҳар неча қон тўкса муяссар бўлмас,
Базми васлинг аро бу дийдаи хунборға базм.
Нақди жон бирла харидори висолингдурман,
Ул матонинг била бергил бу харидорға базм.
Ижтиноб айлама кўб, эй гули раъно, мандин,
Гулни кўрким, берадур гулшан аро хорға базм.
Ўтмайин вақти нишот, айлагил аҳбоб била,
Юрма беҳуда бориб тим ила бозорға базм.
Ишқи поку ўзи Комил билан бўл ҳамсуҳбат,
Бермагил беҳуда ҳар ноқису мурдорға базм.

* *

*

Ёр бу хастаниким зор эди билмиш, билдим,
Ғаму андуҳ била ёр эди билмиш билдим.
Сўрди буким сўрубон лутф ила жонбахш калом,
Жисми зоримники, бемор эди билмиш билдим.
Оз ўлуб сабру шикебим ғами ҳижронидин,
Ранжу меҳнат манго бисёр эди билмиш билдим.
Мугбача тутмас аёқ буки боғир қонидин,
Кўзларим соғари саршор эди билмиш билдим,
Марҳами васлин умид этса тонг эрмас кўнглум,
Тиғи ҳажри билан афгор эди билмиш билдим.
Буки Комил сўзини Рожий этар истеҳсон,
Онда не навъки асрор эди билмиш билдим.

* *

*

Ҳар қачон кулбама фалон жоним,
Келса ўтру, чиқор анга жоним.
Улгудекман фироқидин эмди,
Келмаса бўйнига эрур қоним.
Мўрдек ожиз этди ҳижронинг
Ҳолима раҳм эт, эй Сулаймоним.
Қил юзунг шамъидин чароғонлиғ,
Сенсизин тийрадур шабистоним.
Кечалар чархдек қилурман давр,
Етгали санго меҳри рахшоним.
Васл субҳиға бўлғай эрди бадал,
Ул қуёш келса шочи ҳижроним.
Ҳажридин жамъ ўлур эди кўнглум,
Деса гар: «Қомили паришоним!»

Юзунг фироқидин, эй рашки меҳри рахшоним,
Қаронғудур кеча-кундуз бу байтул-аҳзоним.
Узори шамъини бир кеча ёқ мақомимға,
Фидо қилай анга парвонадек куюб жоним.
Висол субҳида қилсанг юзунгни нурафшон,
Мунаввар ўлғуси ондин бу шоми ҳижроним.
Бўлур кўзумға гул — ўт, сарв — ўқ чаман ичра,
Нединки қадду юзингдур менинг гулистоним,
Юзунг қуёшидин айру гар ўлса юз хуршед,
Мунаввар ўлмоқи мумкин эмас шабистоним.
Борурлар эл ҳама султониға, ситам кўрса,
Ман эмди кимга борай зулм қилса султоним.
Жанобиға нечук айлай ҳавас етушмакни,
Етушмаса анго Қомил баланд афғоним.

Эй лаъли лабинг менинг ҳаётим,
Чашминг доғи боиси мамотим.
Хуршеди узоринг оллида йўқ —
Зарра киби тоқату саботим.
Ишқингга эрурман ўйла побаст,
Ким мумкин эмас яна нажотим.
Бу исмат ила демак хатодур —
Инсон, сени эй малак сифотим.
Саргашгаман ишқ аро фалаквор,
Афғон ила оҳу ҳодисстим.
Ҳажрингда худ ўлмадим ғамингдин,
Кўрсам юзунг ўлтурур уётим.
Холу хати васфини ёзарда,
Хома мижаму кўзум давотим.
То бўлди қаду юзунг манго ком,
Йўқ сарв ила гулга илтифотим.
Хушроқ манго чиқса шоҳлиқдин,
Комил киби қуллуқингда отим,

Ҳилол этманг хаёл, эй дўстлар, бу гунбази гардон,
Ясар эл қатлига ҳар ой боши бир ханжари буррон.
Қуёшдек кимни иқбол авжи узра гар чиқorsa субҳ,
Қилур шом ўлмаин идбор туфроғи аро пинҳон.
Бировни топса дилбар васли жомидин даме сархуш,
Оннинг подошига йиллар берур хунобаи ҳижрон.
Қилур элни жудо бир дамда доно дўст васлидин,
Ҳам айлар аҳли дониш суҳбати бунёдини вайрон.
Булутдек тийралик бўлса шиоринг ўйла олийқадр,
Қилур равшан замир ўлсанг, қуёшдек ер била яқсон.
Киши йўқким эмас мажруҳ хотир зулми тигилин,
Агар олим, вагар жоҳил, агар сойил ва гар султон.
Жаҳон пасту баландидин мушавваш қилма хотирни,
Қилур Юсуф ерин гаҳ Миср иззат тахти, гаҳ зиндон.
Оннинг алтофидин бир лаҳза шод ўлгон бaсе ғoфил,
Оннинг иқболу жоҳиға гурур этган зиҳи нодон.
Не кўрсанг бил онн ҳақдин, гила кўп қилма гардундин.
Ки билсанг бордур ул ҳам сен киби бир банди фармон.
Бақосиз бил бу олам мулки жоҳинким букун — тонгла —
Аён ўлғусидур мазмуни кулли мин алайҳомон.
Жафо ўти била кўб ўртама булбул пару болин,
Ки оҳи қилғуси барбод баргинг, эй гули хандон.
Гар олтун қаср эса жоҳинг, улус ҳолиға раҳм эткил,
Саннингдек неча шоҳаншоҳни ўткарди бу айвон...

Юз шукр топтим ул шаҳи хўбон башоратин,
Абсолнинг нечукки Саломон башоратин.
Йўқ заррача менинг ғамим офати даҳрдин,
Топсам агар ул офати даврон башоратин.
Чун берди субҳ жилвайн рухсори муждасин,
Бу зарра топти меҳри дурахшон башоратин.
Ким мусҳафи рухнинг давомати тиловатин,
Ким қилса топғай ояти Қуръон башоратин.
Раҳм айлаб оҳи сардима қил бир нигоҳи гарм,
То топғум ондин ояти эҳсон башоратин.
Ҳар набзи ношунос муқаллиднинг илгидин,
Қутқор бериб бу хастаға Луқмон башоратин...
Комилни, ёраб, айлама муҳтож ғайринга,
Еткур бу дардмандға дармон башоратин.

Не мушкин хат хиромидин эшитмишдур хабар райхон,
Ки бўлмиштур думоғ ошуфтау осимасар райхон.
Хати мушкину зулфи анбаринингга эрур банда,
Агар бўлсун бинафша, боғ аро сунбул ва гар райхон.
Туну кун сайр этиб арзу самони, кўрмади ҳаргиз,
Хатинг ёнглиғ фалак бўстонидин шамсу қамар райхон.
Жамолинг сафҳаси гар хатти райхондин топар зийнат,
Вале ончи хуш эрмас бу чаманда сарбасар райхон.
Билиб қадри баҳор ўлма хазоннинг ёдидан ғофил,
Ки гулшан қушлари янглиғ чиқарғай болу пар райхон.
Илоҳи то жаҳон гулзорида анбарфишон сунбул.
Топиб нашъу намо, бўлғай ҳамиша сабзу тар райхон.
Ҳамиша ул шаҳаншоҳи Скандар жоҳ умрининг
Гули бўлғай нечукким бу чаманда жилвагар райхон.
Кишиким гулшани ҳуснунг тамошо айламиш дойим,
Билурким, бу гулистон ичра ондиндур асар райхон.
Манго, эй боғбон, арз этмагил райхону сунбулни,
Муаттар айламас Комил машомин эмди ҳар райхон.

* *

*

Юзунг гул, кокулинг сунбул, хатингдур, эй санам, райхон
Бу олам гулшани ичра онингдек битди кам райхон.
Хати сабзинг киби хат ёзмоқ эрмас мумкин ўлса ҳам,
Мидоди наргису гул барги авроқу қалам — райхон.
Жамолинг мусҳафиға зийнатафзо хатти райхоний,
Магар бу сафҳаға ҳуси оятин қилди рақам райхон.
Тут авранги зумуррад гул уза ором гулшанда,
Ғуломи доғдоринг лоладур хайлу ҳашам райхон.
Бу гулзор ичра бутмак мумкин эрмас сабзаву ғунча,
Лабингда хат киби ҳам кўрмади боғи эрам райхон.
Мабодо кишвари ҳуснинг мусаххар айлагай бир кун,
Сипаҳ жамъ айламиш хатдин, кўтармишдур алам райхон.
Тузуб сеторни «Сегоҳ», нўш эт роҳи райхоний,
Шаҳобу боғ аро бир неча кундур мугтанам райхон.
Вужудинг бўстониинг улу райхони бўлсун сабз,
Гулистони жаҳондин токи бўлғунча адам райхон.
Баҳор айёми, Комил, сен ҳам эт гулшан нишиманким,
Қилур гул рафъи ғам дафъи амрозу алам райхон.

То гулшани жамолинг очар гул чаман-чаман,
Зулфи муанбаринг сочар анбар суман-суман.
Ҳар бир шиканға банддурур юз шикаста дил,
То зулфи анбарин санго бўлмиш шикан-шикан.
Ҳар маҳфил ичра чунки бўлурсан сухансарой,
Сочти лабинг такаллуми дурлар Адан-Адан,
Оч зулфи мушкфоминг уқудин бу базм аро,
То сочғай ул ройиҳи мушкин Хўтан-Хўтан.
Мажлислар ичра қилғоли исори мақдаминг,
Жамъ этти шамълар дурри ашкин лаган-лаган.
Гуллар магар хироминг эшитмиш чаман сори,
Ёфроғлари ақиқини йиғмиш Яман-Яман.
То тўйғосен биҳиштнинг алвон таомидин,
Бер очларға мунда таоминг қазан-қазан.
Қомил ишидур оҳу фиғон андалибдек,
То гулшани жамолинг очар гул суман-суман.

* * *

*

Эй рашки пари, шамъинга парвона бўлубман,
Яъни ғами ишқинг била девона бўлубман.
Ҳуснунг кўруб, ўлғоч алами ишқинга мунис,
Тоқат била оромға бегона бўлубман.
Кўргач юзунг атрофинга айлансам ажаб йўқ,
Парвона ман ул шамъи шабистона бўлубман.
Сан ғайр ила мажлис тузубон айш қилурсан,
Ман меҳнати ҳажринг била ҳамхона бўлубман.
Хунобаи ҳижрон ичибон беҳуд эрурман,
То ошиқи зор ул кўзи мастона бўлубман.
Кўрганда мани ор этиб ул навъ қочарсан,
Дегил манга, эй қомати раъно, на бўлубман.
Ҳар неча ниҳон асрасам элдин ғами ишқинг,
Ҳар кўй аро ул сўз била афсона бўлубман.
Ҳар навъ жафонг ўлса қил эмди манго, эй шўх,
Қим ишқинг аро Комили мардона бўлубман.

* *
*

Хирад ишқингда бўлди ул сифат девонаи мажнун,
Ки билмаслар иложин эмди юз Луқмон, минг Афлотун.
Хати мушкинингга ушшоқ бўлди тозадин банда,
Бу хатдин хўрдадонлар топмади озодлиғ мазмун.
Малоҳат гулшанида кўрмади чашми замон сендек.
Юзи насрин, хати мушкин, сўзи рангин, лаби майгун,
Бу бедил қайси бир ҳусну сифотинг айласун тавсиф,
Лабинг шаккар, сўзунг гавҳар, юзунг гулгун, қаддинг мавзун,
Кўзунг оҳу, ўзунг жодую мушкин холларинг ҳинду,
Қадинг сарву хироминг чун тазарву мақдаминг маймун.
Сен ағёр ила ҳар кун масту хандон, мен фироқингда
Кўзум гирён, дилим нолон, қадим вожун, ёшим Жайхун.
Ютарман қон лабинг ҳижронида паймона-паймона,
Дема ким: «Мажлис ичра нўш этарсан бодаи гулгун!»
Балову фитнаи даврон бошим узра қилур жавлон,
Қаду рафторинга то бўлди кўнглум волаву мафтун.
Неча Ширину Лайли кокилинг ағлолиға мағлул,
Занахдонинг чаҳи ичра баса Юсуф эрур масжун.
Кўзу қошинг қалам, қатлимға ёзгон насси қотиъ дур,
Нечук жондин умид айлай кўруб бу сод ила бу нун.
Юзунг хуршедини истаб эрур Комил сиришкафшон,
Тилаб меҳр анжумидин ҳар кеча ул навъким гардун.

* *
*

Сенсизин, эй дилрабо, жаннатда филмон ўлмасун,
Демайин филмонки, бал жисмим аро жон ўлмасун.
Бўлмаса васлинг муяссар, эй пари пайкар манго,
Тўбию кавсар била фирдавсу ризвон ўлмасун.
Лаъли жонбахшинг фироқида манго, эй гулўзор,
Гулшани жаннат ичида оби ҳайвон ўлмасун.
Бу жаҳон гулрухлари бўлсун санго фармонпазир,
Ҳусн иқлимида сендин ўзга султон ўлмасун.
Дўстлар, дойим деманг — «Нечун паришонҳолсен?»
Ҳеч кишининг дилбари кокил паришон ўлмасун.
Ишқ элин қатл этгали чиқмиш дедилар бир пари,
Бир хабар олинг, бизинг ошуби даврон ўлмасун.
Комилосо бодаи васл ила лаб тар бўлмайин,
Ҳеч кимса мубталойи жоми ҳижрон ўлмасун.

Чу бўлди тапимга макон пўстин,
Улук жисмима берди жон пўстин.
Қилиб дафъи дай шиддати офатин,
Манга бўлди дорул-амон пўстин.
Вужудим риёзиға баҳман ели —
Эсар чоғда берди амон пўстин.
Агар жон қушиға қафас тандурур,
Ва лек зрур ошиён пўстин.
Ичи хаззу дебойи қоқим дурур,
Тоши атласу парниён пўстин.
Совуқ қаҳридин ғам емас ким эса —
Анго лутфи шоҳи жаҳон пўстин.
Эсанг оқил, эгнингдин айирмоғил,—
Ҳамиша баҳору хазон пўстин.
Биров қоқма чакманга зору, фалак —
Бировга бериб минг дўкон пўстин.
Бериб ашку дуррин, сариғ юз заррин,
Олибман, эмас ройигон пўстин...

* *

*

Қон кундуз бирён кўзумга лаъли хандон орзу,
Хастадин ўлган баданга тозадин жон орзу. •
Ед этиб гулзори васлинг, йиғларам шому саҳар,
Булбул атхандек чекиб афғон, гулистон орзу.
Ҳам сўзунг эшитмак истар ҳар замон бу кар қулоқ,
Ҳам юзунг кўрмакни айлар чашми ҳайрон орзу.
Дўзахи имроз аро сиҳдат тиларман муддате,
Айлаган ёнглиғ жинон арбоби исён орзу.
Тийрау кардур манго, самъу басар, ҳам пой ланг,
Айлай эмди қайси бир дардимга дармон орзу.
Истабон кўз равшани бирла оёқнинг қувватин,
Бир тараф қайғу мени ўлтурди, бир ён орзу.
Кечаву кундуз қилиб уйқум ҳаром этти мени,
Кўнгли қону бағри бирён, кўзи гирён орзу.
Демангиз дунёу мофиҳо сўзидинким манго,
Жуз тавофи зилли субҳон, байти яздон орзу.
Кавсару замзамга йўқтур эҳтиёжимким, эрур —
Лаълидин қилғон тарашшуҳ оби ҳайвон орзу.

*

Гарчи мен они қилурман суб ила шом орзу,
Айламас ҳаргиз мени ул ёри худком орзу.
Ҳар дам айларман они юз орзу, лек ул мени —
Қилмади ҳеч бир лаёли бирла айём орзу.
Гарчи ёд этмас мени йилларда бирдам, ваҳки йўқ,
Қилмоғон кўнглум они бир вақту ҳангом орзу.
Рўзу шаб ранжурдур ул лаёли майгун ҳажрида,
Айламас бу хаста ҳаргиз жоми гулфом орзу.
Васл жомидин ҳамиша ўзгалар саршор эрур,
Лек, бу махмур этар бир умр бир жом орзу.
Гарчи йўқтур фурқатида сабру оромим, вале, —
Айламас кўнглум замоне сабру ором орзу.
Зулфи пурчинидин ойру кўнглум айлар нолалар,
Ким кўрубдир бир қушеким, айлағай дом орзу.
Дафъ эта олмас садоим равғани бодому гул,
Ким манга ул орази гул, чашми бодом орзу.
Қибру нахват қилма, бўл андоқ мулойимхўйким,
То сени қилсун ҳамиша хос ила ом орзу.
Истасанг мунда ҳаёти сония бўл некном,
Қилма ул ишни ким эткай сени бадном орзу.
Қолмади ҳеч орзу Комилға шаҳ алтофидин,
Жуз тавофи каъбаи мақсадға иҳром орзу.

Хабар тонмиш бу маҳфилда жамолингдин магар кўзгу,
Камол ҳайрат ила ўздин ўлмиш беҳабар кўзгу.
Ўзори оташининг шуъласи боқғоч, ёқор жоним,
Кўрубму ҳеч нозир зоҳир этканни шарар кўзгу.
Юзунг хуршиди зулф остида жаҳангдин намоёндур,
Қуёш рухсориға бўлғон киби шому саҳар кўзгу.
Рухинг миръотини тут зоҳиди худбин кўзидин дур,
Не баҳра топғуси кўрган била ул бeбасар кўзгу.
Тамошойи жамолингдин нетонг ширин калом ўлсам,
Ки тўтиларни дойим сўзлатур ширин шакар кўзгу.
Жамолинг иштиёқидин мудом эрмас эса гирён,
Недин бошдан-оёқ бўлмишдурур бир чашми тар кўзгу.
Юзунг миръоти ҳижронида бўлдум неча кундуз лол,
Сухансанж ўлмоқиға келди тўтининг ҳунар кўзгу.
Рухинг наззораси фикридин ўзга йўқ манго мақсуд,
Кўзумга жилвагар бўлғонда гар хуршид, гар кўзгу.
Бу важҳ ила алар наззораси бордур манго матлуб,
Жамоли безаволингға эрур шамсу қамар кўзгу.
Жамоли жилвасин Комил замиридин тамошо қил,
Ки мазҳарлиқға лойиқ бўлмағой ул юзга ҳар кўзгу.

Лабинг узра хат эрмас нофаи мушки Хўтандур бу,
Эмасдур холи мушкин, нуқтаи нуни даҳандур бу.
Лабини айламас хандон, кўзум то қилмаса гирён,
Магар бозори ишқи ичра ул жинси самандур бу.
Нетонг бўлса кўнгул зулфи гиреҳгириг била мағлул,
Занахдон чоҳи ичра ул асирингга расандур бу.
Кўнгул гар нола қилмас кўрмайин боғи жамолингни,
Ажаб эрмаски, бор ул булбули шайдо чамандур бу.
Гаму дардинг кўнгулдин чиқса гар қайтиб келур филҳол,
Нединким ул мусофирларга маълуми ватандур бу.
Даҳони дуржида жонбахш гуфторин савол этдим,
Деди, ул ҳуққан ёқут эрур, дурри Адандур бу.
Муҳаббат риштасин узгил рақибу ғулвашдинким,
Эрурсан сен паризоду чу девн Аҳрамандур бу.
Фидо жон қилсалар маҳбублар кўргач жамолингни,
Тонг эрмаским, агар парвона, шамъи анжумандур бу.
Тут улфат душману доноға, нодон дўстдин қочғил,
Ки борча дўсту душманларга асру мумтаҳандур бу.
Бўлуб маҳви ҳақиқат, тарки ойини мажоз этгил,
Яқин ойинаси юзига занги ваҳму зандур бу.
Нетонг гирён эса ўз кулбасида Комил, эй Юсуф,
Ҳамиша сенсиз ул Яъқуб эрур, байтул-ҳазандур бу.

* *

*

Очғали отланди то султони Жам иқбол сув,
Бу шарафдин борча мазраъ бўлди молмомол сув. *
Тез келди деб таажжуб қилмангиз ҳар йилгидин,
Шоҳи одил қоршусиға қилди истиқбол сув.
Очғоч-ўқ жори бўлуб келди қанотлиғ қуш киби,
Каф била амвождин гўё чиқорди бол сув.
Зўрларнинг тахтасин сув зўри ўтди синдуруб,
Эл баробар ичди бедаъвову бежанжол сув.
Уйла амвожи талотум бирла жори бўлдиким,
Ёфларни қилди дарё, солмаларни кол сув.
Тўлдуруб олам зироатгоҳини ондин ўтуб,
Дашту саҳроларни қилди, ўйлаким ғарбол сув.
Сувни келтирмоқға саъй этмак баса лозимдуруб,
Бўлмаса тақвию тоат топмас истикмол сув...
Шоҳлар отланса дойим юрти ободон бўлур,
Бор далил ушбу сўзимға қилсанг истидлол сув.
Илтифоти баҳридин бир қатра Комил ичмади,
Очғоли отланди то султони Жам иқбол сув.

* *
*

Чу бўлди оразинга моҳи тоб ойина,
Бу важҳ бирладур олижаноб ойина.
Чун анда бўлди юзу лаълинг акси жилванамо,
Кўрар юзин гул ўзин лаълноб ойина.
Бир ой жамолга муштоқу мунтазир гўё,
Ки субҳу шом қилур фатҳи боб ойина.
Юзунг муқобилига тобу тоқати йўқтур,
Чу жавҳар айлар ўкуш печу тоб ойина.
Қўлунгга олсанг, ўлуб беқарор ўлгусидур,
Ҳамиша акси киби изтироб ойина.
Ҳавас ким этса томошойи ҳусну дийдоринг,
Анго мазоҳири нойиби маноб ойина.
Демаки, ойнани совдур зулол киби,
Ки бўлди тобиши ҳуснунгдин об ойина.
Очиб юзунгни, они қўй даме қўлунгдинким,
Банобаҳ ўлмосун анга ниқоб ойина.
Қаю жамолга ҳайрону вола ўлмишким,
Кўзумдек этмади бир лаҳза хоб ойина.
Замиринг этма мукаддар ҳавойи нафс била,
Губори зангдин ўлғой хароб ойина.
Юзунг қуёшини Комил не янглиғ айлар васф,
Анга туну кун ою офтоб ойина.

Юзу холинг гамидин гар эмастур нотавон лола,
Недин бўлмиш ҳамиша сийна доғу бағри қон лола?
Хижолатманди холу оразинг эрмас эса, нечун —
Қўюб гулшанни, дашту тоғ уза тутмиш макон лола?
Бўёлди қонга гамзанг тири боронидин ул гўё,
Қочиб кўҳсор ғорин англамиш дорул-омон лола.
Туну кун давр этиб, ҳеч кўрмадилар дашту гулшанда,
Юзунгдек сабъаи сайёра бирла осмон лола.
Очиб бу боғ аро устида гуллар сарв ё шамшод,
Бошиға қистурубму ёки ул сарви равон лола.
Қадам қўй сарвнинг боши уза, эй шўҳ, гулшанда,
Ки то билсун сени бир хисрави олиймакон лола.
Чаманда хизмат учун бир оёқда тик туруб шамшод,
Тутар йўлингда наргисдин қўлида шамъдон лола.
Кўнгул доғини кўрсатмак кўзингга мумкин эрмастур,
Агар кўрмак тиларсен, бордурур ондин нишон лола.
Они ҳеч гулға ташбеҳ айламас Комил киши мундин,
Бирин бош узра қўйсанг исми зот айлар аён лола,

* *
*

Эй, лабинг ҳарсатидин қон ғунча,
Сўзунг англар тапиға жон ғунча.
Тили бўлса, қилур эди то субҳ,
Даҳанинг сиррини баён ғунча.
Қачон ўлғай лабу даҳонингдин,
Гул фараҳбахшу дилситон ғунча.
Рўбарулиқға тоби бўлса юзин,
Қилур эрди санга аён ғунча.
Келибон қўй юзунг юзум узра,
То сўрай лабларингни қонғунча.
То бу тўққиз риёзи хизри адо —
Очар анжумдин осмон ғунча.
Очилиб ғунчалар зуҳур этсун,
Изидин неча гулистон ғунча.
Фош этиб умру давлатинг боғи,
Хисраво, беҳисобу, сон ғунча.
Дўстунг гулдек очялиб, Қомил,
Хасминг ўлсун ҳашоси қонғунча,

Магар сирри даҳонинг фаҳм қилмай, бўлди қон ғунча,
Ки гулзор ичра очмас ўзга гуллардек даҳон ғунча.
Такаллум ё табассум чоғи лаълига қараб мандек,
Қулоғ этсун вужудин, истаюб ондин нишон ғунча.
Масихойи лаби анфосидин жон топғуси жисмим,
Нечукким субҳидамдин боғ эрур руҳи равон, ғунча.
Етар жонимга лаъли нуқтасидин роҳату ором,
Мунунгдекким кўрубдур боғ аро ороми жон ғунча.
Чаманда очилиб, бўлғай эди ҳар субҳидам хандон,
Санго йиғлаб дуони айласа вирди забон ғунча.
Улук танларга тоза жон бағишлар лаъли гўёси,
Бу гулбунда бу янглиғ бутмоди мўъжазбаён ғунча.
Бу гулшан ичра хандон бўлмоқ этса орзу гулдек,
Топиб субҳи жамолин, қилсун они имтиҳон ғунча.
Юзунгдур ғунча ва лекин очилғондур тамом, эй гул,
Даҳонинг гулдурур, лекин ҳануз очилмоғон ғунча.
Кўнгул афсурда, Комил, бухл элининг оҳи сардидин,
Ҳамоно кўрди бу гулшан аро боди хазон ғунча.

Мени мажнун бўлубман бир пари ишқиде девона,
Ки ёдидин бўлубдур кўнглум андоқким парихона.
Эрур ул менсизин дойим нишоту айш ила ҳамдам,
Вале мен онсизин тун-кун гаму кулфатга ҳамхона.
Тутор ҳар субҳ элга коса-коса бодаи васлин,
Ичибмен заҳри ҳижрон ҳар кеча паймона-паймона.
Нетонг тушсам ман ул кони малоҳат мажлисидин дур,
Муяссар ўлғаму ҳаргиз гадоға базми шоҳона.
На ҳожат бодаким, ул муғбача масти мудом айлар —
Мени, йўқ, борчани мажлис аро гар кирса мастона.
Чу қилди тийра кулбам, эй саодат ахтари, ҳажринг,
Мунаввар бўлмоқи мумкин эмас, гар келмасанг ёна.
Кўнгулда сирри ишқинг ёширурман халқдин дойим,
Нединким бордурур ул ганжга мадфан бу вайрона.
Манго қил зулму бедодингни бас, эй маҳваши чиний,
Йўқ эрса айларам бир кун қулунгдин арз хоҳона.
Ҳаводис сангсоридин десанг маҳфуз ўлай хумдек,
Бўлуб саршор майдин, қил мақоминг кунжи майхона.
Мулозимпеша бўлма жоҳ учун ҳар бир муханнасга,
Таваккул шоҳроҳиға таку пў айла мардона.
Агар бор эт ва гар йўқ, Комил айрилмас даме сендин,
Ким улдур зарра, сен хуршид, сен шамъу бу парвона.

Ваҳки, билмон, бу кеча ким суғди ишрат ёр ила,
Ким ёрутди кулбасин ул шамъи пур анвор ила.
Қайси булбул гулшани васлидин ўлди комёб,
Ёки бўлди ҳамнишин ул гул не ёнглиғ хор ила.
Топди не Фарҳод онинг Ширкати лабидин чошне,
Ётти ул Лайли нечук Мажнунни дил афгор ила.
Не Сулаймон бармоқиға бўлди ул ҳотам насиб,
Не Масиҳо бўлди мунис ул қўёш рухсор ила.
Кимни ўлтурди бериб ҳардам анга захри игоб,
Кимни тиргузди дамодам соғари саршор ила.
Қайси ошиқ айлабон юз арз, эшитмай, бир жавоб,
Ким такаллум айлади ул Исави гуфтор ила.
Не ҳумоюн бахт анинг ёнбошиға топти мақом,
Кимни шод этди йироқдин ровияти дийдор ила.
Деб эди ўлгунча ишқимни ниҳон тут ғайрдин,
Ваҳ, нечун асрай ниҳон бу дийдаи хунбор ила.
Эмди ён рашк ўтиға, Комил, бу сўзлардин не суд,
Чун ёнингда йўқдурур, билгани они агёр ила.

Манмиш ул дилбар яшил зинпўшлиғ от устина,
Чарх отин кундек солиб мови сақарлот устина.
Юзларингдур ояти раҳмат, вале икки қошинг —
Сунъ килки ёзғон икки мадд ул оёт устина.
Зарра-зарра бўлғуси жисминг ер ичра, эй ҳаким,
Минмакинг не суд ҳикмаг бирла заррот устина?
Бўл тажаррудпеша, қатъ айлаб тааллуқ риштасин,
Гар чиқай десанг Масиҳодек самувот устина.
Фазлдур қилғон сени беқадр, иззат истасанг,
Жамъи нодонлиғни қил фазлу камолот устина.
Не иноят кўз тутай бу чархи душманкомдин,
Ҳукмрон айлар қизилбошларни содот устина.
Шоҳдин, Рожий сўзидин оғаҳ ўлғонлар дегай,
Зам қилоли яна уч мисраъ бу абёт устина.
Шаҳға жаннат ҳулласин ёпғой карими лоязол,
Чунки хилъат ёпти бу ошуфта ҳолот устина.
Комил устига қилур ғамлар ҳужум ул навъким,
Лашкари Саййид Муҳаммадшоҳ қўнғирот устина.

* *
*

Ҳар қачонким базм аро ул чашми фаттон ўйнаса,
Айласун они тамошо ҳар киши жон ўйнаса.
Жон ила кўнглум самоу важд ила раққос ўлур,
Соиди сийминларин айлаб намоеън ўйнаса.
Кўзларимдин оқса гулгун ашк ҳар дам тонг эмас,
Шиша ёнглиғ қилғуси кўнглум тўла қон, ўйнаса.
Ҳар нечаким ақлу ҳушим жамъ этиб қилсам нигоҳ,
Борчасин бир ғамзаси айлар паришон, ўйнаса.
Қўл-оёқим изтироб айлар аён сиймобдек,
Соиду соқийи биллурун айлаб урён ўйнаса.
Рашкдин дерман жамолин кўрмагай ҳар бебасир,
Чангу даф тошқори, ул уй ичра пинҳон ўйнаса.
Гоҳ ўйнаб, гаҳ кўниб, жоним олурда истарам,
Тонггача бир лаҳза тинмай неча майдон ўйнаса.
Топсангиз бир танга, ўлмакдин еманг ғам, дўстлар,
Лаъли бирла жон баҳосин айлар арзон, ўйнаса.
Кўрсанг эрди ишвау нозини онинг, зоҳидо,
Айлар эрдинг зуҳду тақвидин пушаймон, ўйнаса.
Ул пари ўйнар чоги ҳар кимки қилса ижтиноб,
Лозим ул девона не, кулли парихон ўйнаса.
Соқие, Комилни тутғил масту лояъқил мудом,
Қим они йўқса ҳалок айлар фалонжон ўйнаса.

* *

*

Раҳм этиб ҳажрида ҳолимға нигорим бу кеча,
Мажлисиға айлади таклиф ёрим бу кеча.
Восил ўлсам базмиға, сен ҳам паёпай май тутуб,
Соқиб, ёзғил неча йиллиғ хуморим бу кеча.
Уйлэ қил сармасту бепарво мениким, йиғлабон,
Арз этай, суртуб оёқиға узорим бу кеча.
Базм аро гар масту ҳам беихтиёр ўлсам не тонг,
Қим қўлумдин олди ул ой ихтиёрим бу кеча.
Айламанг ғамдин гумонким, гирия шоди эрур,
Жомдек қон тўкса чашми ашкборим бу кеча.
Эй муғанний, олмайин ором туз вазнин сақил,
Токи сокин бўлғай орому қарорим бу кеча.
Бору йўқ нағманг етургил мажлис аҳли самъиға,
Қим фидо созингға айлай йўқу борим бу кеча.
Эй фалак, меҳрингни ботроқ айла Мағрибда ниҳон,
Фурқат ичра ҳаддин ошти интизорим бу кеча.
Гардиши гардуни дундин ғам эмас, Комил, манго,
Чунки лутф этди шаҳи гардунмадорим бу кеча.

Югубон бу замонда қон фузало,
Кулфат ўқиғадур нишон фузало.
Жуҳало зумраси келиб ғолиб,
Бўлди мағлуби нотавон фузало.
Қатнабон сифлалар эшикиға,
Топмас ўлтурғали макон фузало.
Қалам ила китобдин ўзга —
Топмағай ёру ҳамзабон фузало.
Сўзни фаҳм эткали киши топмас,
Не осир, бўлса нуктадон фузало.
Кимга кўрсатса биргина беҳбуд,
Топар ўтруда минг зиён фузало.
Жуҳалоға қилиб мулозимлиқ,
Топмадилар емакка нон фузало.
Майи гулранг ўрниға тайёр —
Кўзлари соғарида қон фузало.

Бўлубон жолиси авранги жаҳолат жуҳало,
Урдилар олам аро кўси жалолат жуҳало.
Нўш этиб ришва майин, етмай улус додиға,
Билмадилар даме ойини адолат жуҳало.
Ҳокими шаръга туз йўл аро бўлмай ҳомий,
Қилдилар роҳи залолатға ҳидоят жуҳало.
Бўлубон ҳомийи арбоби фасоду сирқат,
Жамъ қилдилар ўкуш давлату сарват жуҳало.
Уламога бериб ижройи шариятда шикаст,
Бердилар жоҳилу нодонға ҳимоят жуҳало.
Қилиб ўз раъйича иш амри ҳукуматда мудом,
Қилдилар тарк бaсе фарз ила суннат жуҳало.
Арзу дод амрида аҳкоми шариятни қўюб,
Юругуб ўрниға қавлияту одат жуҳало.
Бўлуб ўз бошларига феъли мусаллат, ёраб,
Бўлмағай бонси манкуби вилоят жуҳало.
Кумало тутса нетонг, вартаи зиллатда мақом,
Топтилар маснади иззатда садорат жуҳало.

* *

*

Санамлар манга кўб ситам қилдило,
Ғам остида қаддимни ҳам қилдило.
Десам бир дам айланг жафонгизни кам,
Яна онинг устига зам қилдило.
Фузун айлабон кунба-кун кулфатим,
Дамодам нишотимни кам қилдило.
Тутуб ўзгаларга шаробан таҳур,
Насибам май ўрнига сам қилдило.
Бўлуб ром агёрға чун ғизол,
Бу бекасни кўрганда рам қилдило.
Талабда қуюндек таку-пў уруб,
Бошим йўлларида қадам қилдило.
Мийҳан тошидин роҳатим қасрини —
Йиқиб, сарбасар мунҳадам қилдило,
Жудо айлабон ёру аҳбобдин,
Мақомимни зиндони ғам қилдило,
Фалак зулми бир ёну, бир ён алар,
Вужудимни гўё адам қилдило.
Кўзум нуқтасига чекиб хатти насх,
Қалам тутгон илгим қалам қилдило.
Карам созини «Рост»у «Ушшоқ»га —
Тузуб зер, Комилға бам қилдило.

Фигонким, ул париваш кулбама бир келмай ўлтурди,
Фироқида нечук эрконин ҳолим билмай ўлтурди.
Жамолидин қилиб ағёр базмин ҳар кеча равшан,
Келиб базминга бир кун, гул киби очилмай ўлтурди.
Неча ул сангдилга айлабон арзу ниёз этдим,
Фигону нолаву зорим кўзига илмай ўлтурди.
Мени йилларда бирдам ёд қилмай, ваҳким, ул қотил,
Рақибни рў сияҳдин бир нафас айрилмай ўлтурди.
Деб эрди бир ниғаҳдин жон берурман жисминга, ваҳким,
Замоне мастлиғдин кўзлари ойилмай ўлтурди.
Эрур пайкони захми шавқидин кўнглум саросар қон,
Они бу новаки дилдўз бирла тилмай ўлтурди.
Неча келмакдин айлар ваъда элдин ёшурун Комил,
Фигонким, ул париваш кулбама бир келмай ўлтурди.

.

Ул қуёш мени, ваҳким, асру зор этиб кетти,
Заррадек дилу жоним беқарор этиб кетти.
Холи анбарин бирла гул узори ҳажрида,
Лола баргидек бағрим доғдор этиб кетти.
Меҳрдек уруж айлаб фурқат осмониға,
Соядек вужудимни хоксор этиб кетти.
Бодаи висолидин айламай мени шодоб,
Талхкому, бад ҳолу, бадхумор этиб кетти.
Ул қуёш бўлуб ҳижрон тийра абрида пинҳон,
Манго рўзи равшанни шоми тор этиб кетти.
Хўблар аро келгач, бўлди хор аро гулдек,
Гулжабин санамларни мисли хор этиб кетти.
Ўзга нозанинларга боқ деманг манга, аҳбоб,
Ишқида мени ул гул устувор этиб кетти.
Мен ҳамеша нўш айлаб орзусида қонлар,
Ваҳ, ул ўзга ушшоқин хор-хор этиб кетти.
—«Борсанг ўлгамен, жоно!»— десам айламай бовар,
Шум рақиб гуфторин эътибор этиб кетти.
Гарчи очилиб гул-гул, айлади, видоъ аммо —
Гунчавор дилтангу дилфигор этиб кетти.
Лутф ила аён айлаб ваъда ёна келмакдин,
Кўзларимни йўлинда интизор этиб кетти.
Ваҳки, бир замон чиқмас субҳу шом ёдимдин,
Нозу жилваларниким, ул нигор этиб кетти.
Гарчи борчани ғамгин қилди, лек Комилни —
Бесаботу бесабру бемадор этиб кетти.

Менинг ўлган танимга бу кеча руҳи равон келди,
Демай руҳи равон, балким ҳаёти жовидон келди.
Ҳаёти тоза топсам тонг эмас файзи қудумидин,
Бошим узра Масиҳо ёнглиғ ул мўъжизбаён келди.
Мақомим рашки гулзори жиён ўлса ажаб эрмас,
Лаби кавсар, юзи гул, қомати сарви равон келди.
Десам ул ҳурваш васфин, пари асру муносибдур,
Нединким кулбам ичра хайли инсондин ниҳон келди.
Мунаввар бўлди ҳажрида қарорғон байтул-аҳзоним,
Чу ул юсуфвашим рухсор очиб, хуршидсен келди.
Риёзи жаннат этмас орзу кўюнгга йўл топғон,
Нединким ишқ элиға кўюнг андоҳким жинон келди.
Дирам ўрниға жону дил нуқудин айлағай исор,
Бировким мажлисе ичра сенингдек дилситон келди.
Жаҳон ошубидин эмди манго йўқ заррача қойғу,
Қуёшдек юз била токим ул ошуби жаҳон келди.
Улук танға эрур жон муждасин берган киби ногаҳ,
Биров гар деса ул жаллод кўзлик жонситон келди.
Нестонг даврон ғамидин эмин ўлса Комили зоринг,
Анго кўйунг ҳарими ўйлаким дорул-амон келди.

* *

*

Юз шукур, кўрдим букун ул моҳилиқони,
Минг лутф ила ёнимдин ўтуб бўлди равони.
Не бор эди ёнимда рақиб аҳлидин осор,
Не маҳрами дамсозу не агёр нишони.
Кўргач мени зорин, боқибон ноз ила ерга,
Ўзига баҳона қилибон шарму ҳаёни.
Чун келди яқин айлабон изҳори тавозеъ,
Ҳолимға нигоҳ айлади лутф ила ниҳони.
Мен кўргач они, беҳуд ўлубман бу сифатким,
Ким кўрса дегай йўқтур онинг жисмида жони.
Ўлган таним ичра яна жон кирди чу ул гул,
Бермакка салом очти лаби руҳфизони.
Юзланса манго айшу нишот эмди ажаб йўқ,
Кўргузди жабини уза осори вафони.
Арз этмасам ул воқифи асрорға тонг йўқ.
Маълум эса ҳолим, нега даркор баёни?
Қаддингки эрур сарв гулистони латофат,
Ҳақ лутфи хазон офатидин сақласун они.
Не навъ санго ошиқи зор ўлмайин, эй шўх!
Кўрдум юзунг ойинасида нури худони.
Жон нақди нисор айларам, эй маҳ, қадамингға,
Кел Қомили маҳзун сори, тарк айла жафони.

* *

*

Муқаввас қошларингким кўргач, ақлим бўлди ҳайрони,
Онинг бўлмоқ тилар жони ҳазиним доғи қурбони.
Ҳаё гулзори ичра сарви озодедурур қаддинг,
Ки кўрса банда бўлғай анго жаннат ҳуру филмони.
Малоҳат буржининг хуршидидур фархунда рухсоринг,
Латофат дуржининг ширин каломинг дурри ғалтони.
Дамодам нўш этиб заҳри фироқинг ўлгудекдурман,
Агар тиргузмаса жонбахш лаълинг оби ҳайвони.
Эрурман зарра ёнглиғ беқарору музтариб аҳвол,
Кўзумға жилвагар бўлғоч юзунг ҳуришиди рахшони.
Мани мажнун ғамингдин ошкоро йиғларам дойим,
Не бўлғой бир табассум айласанг кўрганда пинҳони,
Юрурман соя ёнглиғ, эй қуёш, ҳарён хиром этсанг,
Изингдин қолмайин, айлаб сабаб сайру тамошони.
Нигоҳи марҳаматомизинг этма кам йироқдинким,
Мани маҳжур худ қурбингға етмакнинг йўқ имкони.
Жамолинг шамъиға парвоналиқ истар дилу жоним,
Недур бир кеча бўлсанг бу ҳазин шамъи шабистони.
Илоҳи гулшани ҳусн ичра сарсабз айлагил дойим,
Хазон осибидин солим тутуб ул сарви раънони.
Нетонг, Қомилға олам тобеъи амр ўлсаким, бордур —
Онинг сендек камоли ҳусн иқлимида султони.

Агар ул сарви озодимга эрмассан қул, эй қумри,
Недин бўйнулда бордур борҳо тавқи гул, эй қумри?
Десанг нолам улусни масти мийнойи тараб қилсун,
Қўюб қўрқурни, мийно ёнглиғ этгил қулқул, эй қумри.
Фигонинг элга таъсир этмаса булбул киби — тонг йўқ,
Сенинг алҳонинг ўзга, бошқа лаҳни булбул, эй қумри,
Сенинг сарвинг эрур бир бесамар нахли чаман ичра,
Менинг сарвим эрур гул юзли, зулфи сунбул, эй қумри
Унинг етмас бу сарви сарбаландингнинг қулоғига,
Неча қилғунг бу гулшан ичра тинмай гулгул, эй қумри.
Нечук нисбат берурсан сарвини ул гулўзоримга?
Ки ошиқ бўйнига ул гул солур, бу кокул, эй қумри.
Бу гулшан сарвини паст этгусидур бот хазон боди,
Қуюб яъс ўтига бошдин-оёқинг қил кул, эй қумри.
Ғанимат бил жаҳон гулзорининг фасли баҳорини,
Ичиб, мадҳуш бўл бу фасл аро жоми мул, эй қумри.
Таажжуб қилма, гар булбулдек этса нолалар, Комил,
Юзин май тобидин ул шўх қилмиш гулгун, эй қумри.

* *
*

Санго солди фироқи мотамин не дилбар, эй тўти,
Кийибсан бош-аёқингга либоси ахзар, эй тўти.
Магар, бир оташин рухсор ҳижронда куймишсен?
Эрур бошдин-аёқинг ўйлаким, хокистар, эй тўти.
Тонг эрмас бу гулистон қушлари бўлса санго ошиқ,
Санго шамшод қад гул келди сарви ахзар, эй тўти.
Лаби оби ҳаёти жомидин сармаст бўлмишсен,
Ки сархушсен ҳамиша чун Хизр пайғамбар, эй тўти.
Магар ул оташин рух шамъиға парвона бўлмишсен,
Куюб болу паринг минқоринг ўлмиш ахгар, эй тўти.
Қафас ичра магарким, мунда узлат ихтиёр этдинг,
Мақоминг кеча-кундуз байти бебому дар, эй тўти,
Недин бу гулшан ичра ўзга қушдек қилмоғинг парвоз,
Ким учмоқдин санго гўё шал ўлмиш шаҳпар, эй тўти...

Қурубсан устинга гулшанда ёшил чодар, эй тўти,
Фалакнинг хиймасин андоқки меҳри ховар, эй тўти.
Бу гулшан қушлари парвоз қилса ҳар тараф саф-саф,
Алар бўлмиш сипоҳинг, сен амири лашкар, эй тўти.
Магар, бир нуктадон ишқи каломин айладинг такрор?
Ки бўлдинг борча қушлар ичра фавқу сарвар, эй тўти.
Бўлубсен бир гули раъно гамидин волаву ҳайрон!
Йўқ эрса, не учун гаҳ сабзсан, гаҳ асфар, эй тўти?
Магар, сўрмишдурурсен ул лаби гулбарги хандонин,
Санга минқор чун ёқуту лаъли аҳмар, эй тўти.
Бу гулшан қушлари гар, тобеъинг бўлса ажаб эрмас,
Алар хайлу ҳашам, сен ҳазрати Искандар, эй тўти,
Узунг ул сарви гулрухсорға ташбеҳ қилдингму?
Санго минқор, гулдек қад чу сарви ахзар, эй тўти.
Айирмассен кўзунг миръоти ҳуснидин даме, гўё —
Еринг шаккаристонун, ҳам таоминг шаккар, эй тути.
Висоли шаккаристонин тилаб Комил қилур парвоз,
Ки сен ҳам ургил ондин қолмайин болу пар, эй тўти.

* *
*

Токи меҳринг жисми вайронимдадур жон, эй пари,
Калиби бежон тирик юрмак не имкон, эй пари.
Ҳусн эли бўлса санго борча мусаххар, не ажаб,
Ул паривашларға сендурсан Сулаймон, эй пари.
Сарв ила шамшод ботдилар хижолат лойиға,
Саҳни гулшанда қадинг бўлғоч хиромон, эй пари.
Боғ аро сарви қадингнинг жилвасиға бўлдилар,
Шохлар ҳар барги бир қумрийи нолон, эй пари.
Хаста кўнглум бўлғоли фикру хаёлинг манзили,
Шиша ёнглиғ айладинг они тўла қон, эй пари.
Ошкор кўрмак ўлмас гул юзунг бу боғ аро,
Гулшани жаннатда қил они намоён, эй пари.
Топмадим ҳар неча қилсам ҳам сўроғи манзилинг,
Ишқ даштида тай этдим неча майдон, эй пари.
Басдурур кўнглум кўзи кўрса жамолинг айлагил,
Гавҳари фикру хаёлингға они қон, эй пари.
Энди қилма одатинг келмак ҳамон, кетмак ҳамон,
Ёна бўлсанг Қомили зориниға меҳмон, эй пари.

Агар сарь эмас қоматинг бандаси,
Убудият ичра сарафкандаси.
Хиромингга таъзим этиб не учун,
Бўлур инфиол ила шармандаси.
Санго хўблар заррадек беқарор,
Юзунгдур алар меҳри рахшандаси.
Еқо чоку дил хун этар боғ аро,
Гулу ғунчани лабларинг хандаси.
Каломинг ҳаё конининг гавҳари,
Жулусинг карам тахти зебандаси.
Камоли малоҳат гулистонининг —
Қадинг нахли сарви хьромандаси,
Жабининг сахо буржининг ахтари,
Узоринг вафо меҳри тобандаси.
Хиромингга девона товусдур,
Гувоҳи онинг панбалиғ жандаси.
Бу шукронаға қовма хоҳандани,
Эмассан сен онинг чу хоҳандаси.
Утурдинг чу умринг ййли етмишин,
Не бўлғай они соли ояндаси?
Мулозимлиқ айлар нечук ғайриға,
Ки Көмил эрур бир киши бандаси.

Мустанод	Муаббаъ
Мураббаълар	Тошканд мадҳи
Мухаммаслар	Рубоийлар
Мусаддаелар	Муаммолар
Баҳри тавил	

Илмингга амал айлаву кўб қилма тағофил,
Эй хисрави даврон!
Ҳар ноқису сифла қошида бўлма мулозим,
Ақлинг эса Комил,
Иzzат тиласанг қонъ ўлу айла таваккул,
Эзидга ҳама он. *

Утуб кўб ою йиллар, сўрмадинг ҳоли паришоним,
Итобинг шаддатидин оғзима етмишдуруп жоним.
Недин бир демадинг йилларда, эй камтар санохоним,
Чу Юсуф Миср иззат маснадида моҳи Қанъоним.

Гулистони жаҳонда бўлғали пайдо баҳористон,
Эмасдур ҳеч бир гулшан жамолинг боғидек райён.
Қадингдек йўқ ниҳоле, лабларингдек ғунчайи хандон,
Қади сарви хиромоним, лаби гулбарги хандоним.

Неча йил васли ишратгоҳида масти мудом этдинг,
Кўзу кўнглумни базминг ичра чун миноу жом этдинг.
Недин сўнгра яна ҳижрон аро субҳимни шом этдинг?
Афандим, меҳрибоним, севдугум, жоним, гўзал хоним.

Чиқормасман ҳамиша хотиримдян фикру ёдингни,
Вале, ёд этмадинг ҳеч бу камяна хоназодингни.
Илоҳи ҳосил этсун бахт ила давлат муродингни,
Лабибу нуктадоним, дониш иқлимида султоним.

Маҳалли айшу ишрат бўлсун ушбу қасри хиргоҳинг,
Муяссар бўлсун онда не эса мақсуди дилхоҳинг,
Карими лам язал алтофи бўлсун ёру ҳамроҳинг,
Маҳи байзожабиним, лаблари гулбарги хандоним.

Бўлубман борчаға мағлубу, дуну сифлалар қолиб,
Эрурлар жавру озоримға жону дил била толиб.
Бўлубдур қоматим ҳам зулму бедод остида қолиб,
Мадори пайкарим ҳам нури чашмим, жисм аро жоним.

Эмастур одатим бермак бировға ришвау чорл,
Агар тиғи ситамдин қилса кўксумни юз пора,
Деёлмас арзини жуз ҳақ таолоға бу бечора,
Адолат тахтгоҳи узра соҳиби адлу хоқоним.

Эрурман қонсё ўтса кўжа, ёрма бирла авқотим,
Гар ўлсам қилмоғум изҳор сендин ғайра ҳожатим;
Дуойи давлатингдур ҳақ жанобиға муножотим,
Валийи неъматим, пушту паноҳим, дарда дармоним.

Не кўзда нур бор Комил киби, не жисм аро қувват,
Ки қилсам боргоҳи олий ичра рўзу шаб хизмат.
Не тил бирла қилай ҳоли дилим арз этгали журъат,
Шаҳи донишпаноҳим, илми ҳикмат ичра Луқмоним.

* *

Фалак бедодидин маскан манго кўйи мазаллатдур,
Бу маскан ичра ёру ҳамнишиним ранжу кулфатдур.
Ғаму қайғу ҳужумидин кўнгул бесабру тоқатдур,
Шаҳим, раҳм айлагил ҳолимға, ҳангоми мурувватдур.

Юзи, эй макрамат авжи уза тобанда хуршидим,
Ҳамеша эрди авсофу ҳамиланг вирду тақлидим.
Кўпайса ҳар неча қаҳринг менинг ҳам ортар уммидим,
Шаҳим, раҳм айлагил ҳолимға, ҳангоми мурувватдур.

Сен эрдинг гулшани ишратда андоққи гули хумро,
Ман эрдим онда рангин нуктадин чун булбули гўё.
Гул этмас ҳеч булбул суҳбатидин ору истиғно,
Шаҳим, раҳм айлагил ҳолимға, ҳангоми мурувватдур.

Мени маҳзунинга то бўлди лутфу илтифотинг кам,
Бошимға шаш жиҳатдин жамъ ўлур дарду балоу ғам.
Ҳамеша хотирим бордур паришону тилим абкам,
Шаҳим, раҳм айлагил ҳолимға, ҳангоми мурувватдур.

Сенинг бирла даме сўзлашмасам, сабру қарорим йўқ,
Майи лутфунгдин ўзга жоми саҳбога хуморим йўқ.
Кўнгул асрорини айтушғали бир ғамгусорим йўқ,
Шаҳим, раҳм айлагил ҳолимға, ҳангоми мурувватдур.

Ғамингдин кеча-кундуз ашки олу ранги зард ўлдум,
Қолиб ҳар ким оёқи остида андасққи гард ўлдум,
Туну кун йиғлабон бошдин оёқ андуҳу дард ўлдум,
Шаҳим, раҳм айлагил ҳолимға, ҳангоми мурувватдур.

Такаллум қил десанг, бир тўтийи ширин мақолингман,
Тараннум қил десанг, бир булбули шўрида ҳолингман.
Вафо боғида ўз илгинг билан эккан ниҳолингман,
Шаҳим, раҳм айлагил ҳолимга, ҳангоми мурувватдур.

Жаҳон молидин ўлсун борча дунё дўстлар хушнуд,
Кўзумга ҳақ таоло даҳр молин айласун мардуд,
Манго жуз суҳбатинг дунёу мофиҳо эрур мақсуд,
Шаҳим, раҳм айлагил ҳолимга, ҳангоми мурувватдур.

Киноят сўз эшитиб ҳар сафиҳу паст фитратдин,
Вужудим сув бўлиб оқти кўзумдин бу хижолатдин.
Боқиб кўз учидин Комилни қутқар бу киноятдин,
Шаҳим, раҳм айлагил ҳолимга, ҳангоми мурувватдур.

Доми муҳаббатингга то пойбаст бўлдум,
 Лайли йўлида гўё Мажнунни маст бўлдум,
 Тун-кун уруб таку пў, саҳронишаст бўлдум,
 Бу дашт аро қуюндек бепоу даст бўлдум,
 Ишқинг ўтига гўё оташпараст бўлдум.

Бир маҳваши ситамгар йўқ сен киби жаҳонда,
 Пинҳон ўлурсен улфат гайр ила ҳар маконда,
 Қолмади эмди тоқат ман зору нотавонда,
 Чун боданўш бўлдунг гайр ила гулистонда,
 Ул сарбаланд бўлди, ман ерга паст бўлдум.

Чун мажлис ичра ёйдинг гул ила сунбулингни,
 Яъни узоринг узра шабранг кокулингни,
 Кўрганда нола қилдим ул сунбули гулингни,
 Чунки бу гулистондин қовдинг бу булбулингни,
 Агёр хушдил ўлди, мен дилшикаст бўлдум.

Ҳар кунда кўрмасам гар, хуршиддек узоринг,
 Жону кўнгул бўлурлар чун зарра беқароринг.
 Бўлғонда мастликдин меҳру вафо шиоринг,
 Ҳар мажлис ичра ногаҳ ёд айладинг бу зоринг,
 Ул сўзни чун эшитдим, бебода маст бўлдум...

То айшу ишрат этди душман ҳабиб бирла,
 Гулшан аро нечукким гул андалиб бирла,
 Ҳижронда ишимдур сабру шикеб бирла,
 Ҳамсуҳбат ўлди, ваҳким, дилбар рақиб бирла,
 Дарду гаму балога ман ҳамнишаст бўлдум.

Ҳижрон аро мени кӯб маҳзуну зор қилма,
Иўлунгда кўзларимян ҳам интизор қилма
Ушшоқ аро мени ҳам безътибор қилма,
Ҳамсуҳбат айламакдин Комилни ор қилма,
Гар неку, гар бад ўлсам, рўзи аласт бўлдуи.

* *

*

Бақо даштига ким озимдурурлар жумла хосу ом,
Эмаслар пуюдин бир дам фароғат онда субҳу шом.
Гар уйқу, гар уйғоқлиғ йўқ анго гом урмамоқ ҳангом,
Бақо дашти нечук қатъ ўлмасун, айлаб мурур айём,
Ки ҳар манзил анго бир кундурур, ҳардам анго бир гом.

Бу водий қатъида гар ваҳшу тайру, хоҳ инсу жин,
Агар рокиъ ва гар сожид, агар сойир ва гар сокин.
Замоне йўқки, бўлғайлар бу йўлда пўядин эмин,
Ажойиб қатъ бу манзилда гомедурким, ўрнидин —
Киши тебранмайин ҳам қатъ ўлур, ҳам солинур ноком...

Агарчи бас махуф ул шаҳр ила бу дашти мобайни,
Они қатъ айламак бордур халойиқ бўйнига дайни.
Бу йўлда роҳзанлар кўргузурлар макр ила шайни,
Мусофирким бу йўл оллига тушгой турфатул-айни,
Агар ўз ҳолидин огоҳ эмас бордур бағоят хом.

Бу водий қатъида айлар таку пў борҳо солик,
Замоне кўрмас орому таваққуфни раво солик.
Вале билмаски мундоқ пўядин не муддао солик,
Эрур бу турфаким бундоқ сулуки сайр аро солик,
Эмас ўз ихтиёри бирла не оғозу, не анжом.

Бу муҳлик йўлни қатъ этмакдин ўзга топмайин тадбир,
Туну кун гом урарда қилмадилар лаҳзаи тақсир.
Ажабким онда маълум ўлдилар беҳад жавону пир,
Бу ондин турфарақким, етмайин мақсадға мингдин бир,
Бу йўл қатъида туфроқ ўлдилар, йўл топмайин итмом.

Ҳавоий хоки кўюнг тоқатимни қилди тоқ асру,
Висолинг гулшани жон булбулин бир иштиёқ асру.
Ҳалок этгусидир Комилни андуҳи фироқ асру,
Илоҳи йўл эрур беҳад қатиғ, манзил йироқ асру,
Навобий бирла сен бўлсанг етар мақсадға аввал гом.

Даҳр аро гар ўзни Мансуру Музаффар бўлди тут,
Борча олам мулки тигингдин мусаххар бўлди тут.
Бандаи фармонбаринг хоқону қайсар бўлди тут,
Тахту жоҳинг кишвари мулки Сикандар бўлди тут.
Хизр умри ҳам бу мулк ичра муяссар бўлди тут.

Илми ҳикматда гар ўлсун Бу Али Сино қулунг,
Давлату шавкатда Афридун ила Доро қулунг.
Арсаи оламда ҳеч ким бўлмасун, илло қулунг,
Бўйла ҳашмат топғонингдин сўнгра ҳар адно қулунг.
Жоҳ ила макнатда Қорунча тавонгар бўлди тут.

Шавкатинг овозаси мулки жаҳон ичра тўлуб,
Остонингда салотин бандалик узрин қўюб,
Пойбўсинг давлатин топмоқға гардун ҳам бўлуб,
Поя етти поялиғ тахтингға етти чарх ўлуб,
Тахти пўшинг зийнати тарсеъу ахтар бўлди тут.

Қуллуғингдин тутки, султонларға етсун ибтиҳож,
Хони эҳсонингға Ҳотам зоҳир этсун эҳтиёж.
Чарх тахти маҳфилингда бўлсун анжумдин сирож,
Бўйла тахт узра бўлуб бошинг уза хуршед тож.
Мундоқ олтун тахтингға Биржис гавҳар бўлди тут.

Бу жаҳондин кўси риҳлатни чолиб кетгунгдурур,
Молу жоҳу давлатинг мунда қолиб кетгунгдурур,
Ойта олмон даҳр асбобин олиб кетгунгдурур,
Ҳар неким зикр ўлди охир, чун солиб кетгунгдурур,
Тенг дурур бу барчани — гар бўлмади, гар бўлди, тут.

Тутки, лутф айлаб санго тенгри неча бу даҳрча,
Мамлакат қилсин ато, тенгри неча бу даҳрча?
Берса гар қилма ҳаво тенгри неча бу даҳрча,
Умрга чун йўқ вафо, тенгри неча бу даҳрча,
Ёна халқ айлаб санго ҳукми муқаррар бўлди, тут.

Айлама зоҳир ҳаво бордур дебон табъим салим,
Дониш аврангида гар бўлсанг фалотундек муқим.
Илмдин йўқ суд, агар лутф этмаса фарди алим,
Паст ҳимматлиг била учмоқ не мумкин, эй ҳаким?
Ҳикмат авроқи ики эгнинг уза пар бўлди, тут.

Хушдур эмди манзили мақсад сўроғин айласанг,
Раҳбар ул манзилға тоатнинг чароғин айласанг.
Бу сафар асбобидин кўнглунг фароғин айласанг,
Чун борурсен, авло улким йўл яроғин айласанг,
Қолибон аксар гуноҳинг доғи аксар бўлди, тут.

Галхком ўлмишман асру, топмайин гулфом май,
Бўлмадим бирдам ичиб базмингда ширинком май.
Вақт эрур тутсанг бу махмуригга субҳу шом май,
Деб эдинг соқийки, вақт ўлғоч тутай бир жом май,
Даврдин миръоти авқотим муқаддар бўлди тут.

Эй, сочинг, жон қушлари қайдига маҳкам силсила,
Улғали бу хастанинг ҳажригда етти бир йила.
Ваъдаин васлингни топмай, Комил айлар кўп гила,
Деб эдинг ўлса Навоий тиргузай васлим била,
Билтур ўлгонлар била они баробар бўлди тут.

* * *

*

Гулки, чаман сарирининг келди шаҳи яғонаси,
Барглари боши уза чатр ила шомийнаси.
Шабнами афсари уза гавҳари дона-донаси,
Боғи жаҳонки хушдурур гулшани айшхонаси,
Роҳати жисму жон эрур базми тараб нишонаси.

Зухражабин санамлари чунки қўлига соз олур,
Нағмаси жонни зор этиб, тил ҳаракотдин қолур.
Гоҳ «Баёт»у «Наср» ўқуб, гоҳи «Уфори»син чолур,
Базм эли сабрини олиб, рақсга жонларин солур,
Мутриби хуш навосининг шавқфизо таронаси.

Ким бу ҳамеша истимоъ этти, ҳамеша зор эрур,
Бодаи инбисотининг шавқида беқарор эрур,
Нашъайи руҳбахшига ондин улус хуммор эрур,
Жоми Жам ичра шарбат жон киби хушгубор эрур,
Соғари зарнигор аро соф майи муғонаси.

Кимки бу майкада аро айлади нўши жоми ишқ,
Ҳажр аро талхком ўлуб, бўлмади шоди коми ишқ.
Рамзу нукотдур ҳама бошдин-аёқ каломи ишқ,
Қасди юз очиб айламак элни асири доми ишқ,
Зулфи сиёҳин ўрмаки шўхлари баҳонаси.

Қусну малоҳат аҳлининг ишваю нози шарҳини,
Шиқи беқарорлар ажзу ниёзи шарҳини,
Дарду ғаму малоли кўп, тоқати ози шарҳини,
Ишқ эли жону кўнглининг сўзу гудози шарҳини,
Равшан этарга тилдурур шамълари забонаси.

Жилвау ноз этиб аён меҳр киби жамол ила,
Зарраи беқарор этар халқни бу мисол ила.
Кўрки ҳар узвини онинг ўзгача макру ол ила,
Чеккуси жонни зулфиға лаъли зулолу хол ила,
Домға банд этар ҳамул қушни бу обу донаси.

Мутриби нағмаси ҳама дилкашу дилнавоз эрур,
Гоҳ «Ироқ»у, гоҳ «Ажам», гоҳ «Ҳижоз» соз эрур.
Ҳар дам ниши чу юз тумон шуъбада бирла ноз эрур,
Базми муяссар ўлса гар, чарх қилурга оз эрур —
Бир кечалик нишотиға ер юзининг хазонаси.

Гулшани айшиким эрур гуллари равшану жали,
Ондин эрур ҳазин кўнгул кўзгуси замги сайқали.
Лек сўзумга тут қулоқ, эй фузалонинг афзали,
Даҳр тарабғаҳи басе дилкашу хўб эрур вале,
Ҳайфки, йўқтурур онинг ишрати жовидонаси...

Дардоки йўқ жаҳон элида шармсорлиғ,
Кўрганлар иззатимни менга берди хорлиғ,
Эркан абас элидин дўстдорлиғ,
Яхши кушимда ҳар кишиким қилди ёрлиғ,
Дўнгач замона, айлади душманшиорлиғ.

Улким эди вужуди вафо маъдане бу кун,
Душманга лутфу зулм мангодур фанне бу кун.
Дерким, рақиб сониди кўрмон сани бу кун.
Атфол, этокка тош йиғингизким, мани бу кун —
Девоналикга еткурадур беқарсрлиғ.

Ҳар кимса ўз нигори висоли замонида,
Изаат майини нўш этар ишрат маконида,
Фарёдким, бўлолмадим ағёр сониди,
Итлар азизроқ кўринур халқ ёнида,
Мендинки, кўюнг ичра чекарман бу хорлиғ.

Борсен агарчи давр элига фойиқ, этма рад,
Ушшоқ аро билиб мени ҳам содиқ, этма рад.
Кўргоч юзингни бўлдум агар ошиқ, этма рад,
Мен гарчи суҳбатингга эчон лойиқ, этма рад,
Бу гулшан ичра гул ул эрур бўлса хорлиғ.

Ушшоқни қилурга чу. қилдинг фиғон асир,
Нағмангга бўлди барча эшитмак ҳамон асир,
Не навъ бўлмайин мени бе хонумон асир,
Эй мутриб, ўлди ҳалқаи нағмангга жон асир,
Созингга ёр зулфидин олдингму торлиғ.

Сенсан сарири ҳусн уза шаҳаншах, эй Масиҳ,
Гар хўблар кавокиб эрур, сен — маҳ, эй Масиҳ.
Комилға кўюнг ўлғали манзилға, эй Масиҳ,
Мунисни ғам етурди ҳалокатға, эй Масиҳ,
Мақтулинга даме қила кўр ғамгусорлиғ.

Агар оқил эсанг, эй ким, қилибсан даҳр мулкин жо,
Кўзу кўнглунгни мойил қилма мулк молиға асло.
Назар солма агарчи бордурур гулчеҳралар зебо,
Аруси даҳр юз луъбат ила ўзиға бериб оро,
Жаҳон аҳлин қилур юз ишва бирла ҳусниға шайдо.

Кўруб минг ишва бирла жилвасин ҳар лаҳзау ҳар он,
Жамолиға ўзунгни кўзгу янглиғ айлама ҳайрон.
Бўлур ондин насибанг бир куни юз кулфату армон,
Қарибиға онинг асру кўнгул берган эрур нодон,
Адову нозиға кўз солмоғон бордур баче доно.

Агарчи эл кўзига мушфиқу ғамхораедурким,
Назар зоҳирда қилсанг, бир ғачин бечораедурким,
Вале ҳар ким анга жуфт ўлса, бахти қораедурким,
Фалак золи онингдек турфа бир айёраедурким,
Юзида йўқ ҳаё осоридин бир заррача қатъо.

Аён айлар дамодам турфа ҳусну жилваи рангин,
Юзидин зоҳир айлар ҳар нафас юз минг жафову кин.
Анга эл комиға тутмоқ бало, бал захр эрур ойн,
Бўлур ҳасратда онинг макридин Фарҳод ила Ширин,
Жаҳондин бордилар юз минг ғам ила Вомиқу Узро.

Кишиким тутди то манзил бу кўҳна хокдон ичра,
Тани дард ичра, кўнгли ҳасрату оҳу фиғон ичра.
Назар солдим кутуб авроқида минг дoston ичра,
Онинг жавридин эмин бир киши йўқтур жаҳон ичра,
Жаҳон мулкини токим халқ этибдур қодир ичра.

Агар мард ўлсанг, асло жуфт бўлма чарх золига,
Кўнгулни заррадек маҳв этма хуршиди жамолига.
Вафоси йўқдурур, алданма онинг макру олига,
Бас эмди оқил ўлгон солмайди кўз даҳр молига,
Кириб бир гўшада ҳақга ибодат айламак авло.

Мақоминг Комилосо гар ҳарам бўлсун ва ёхуд дайр, •
Кўнгул хилватсаройига даме киргузма ёди ғайр.
Туну кун гар ватанда сокин ўл в-ар қил сафара сайр,
Худога шукр этиб шаҳ жонибиға қил дуойи хайр,
Қи шояд топгосен, эй Хожа, иззат авжида маъво.

* *
*

Ҳижронда кўп йиғладинг васлида, эй дил, кул букун,
Сол шодлигдин гунбази гардон аро ғул-ғул букун!
Жавру жафо ойинини тарк айлабон билкулл букун,
Базмимга келди ул пари рухсорин айлаб гул букун,
Чектам нетонг ўтлуғ наво, ул навъ ким, булбул букун.

Бу олам ичра топғонинг бошингга дастор айладинг,
Судраб ер узра доманинг, жомангни мурдор айладинг,
Майнўшларнинг бамзиға келмай недин ор айладинг?
Тун бода ичмай, зоҳидо, худбинлик изҳор айладинг,
Бу беадаблик бўйнунга тасбиҳинг этмиш ғул букун.

Кўздин ниҳон то бўлди ул зулфи муанбар, эй кўнгул,
Эрдим димоғ ошуфтаву хотир мукаддар, эй кўнгул.
Билмонки қайдин бўлди бу накбат муяссар, эй кўнгул,
Бўлди машомим мушк иси бирла муаттар, эй кўнгул,
Юз узара ёзмишдур магар ул дилрабо кокул букун.

Бўлса манга ўт боғнинг ҳар аргувони не ажаб,
Сөнчилса ўқдек бағрима сарви равони не ажаб.
Уйқумни қочурса онинг бу достони не ажаб,
Кўнглумға таъсир этмаса булбул фиғони не ажаб,
Ким гуяъзорим илгида мийно қилур қул-қул букун.

Ушшоқи шайдосини шод этмак учун мажлис қуруб,
Ҳижрөнида махмурлар аҳволини бир-бир сўруб.
Хумдек суроҳилар била бода паё-пай келтуруб.
Сармасти саҳбо қилғали чиний аёқлар тўлдуруб,
Аввал ўзи нўш айлабон, тутди манго ҳам мул букун.

Қўрмай жамолин, айлабон гулшанда маъво андалиб,
Гул шавқида кўб айлади беҳуда гавго андалиб.
Ногаҳ гули рухсорини қилғоч тамошо андалиб,
Ул оташин юзни кўруб гулшанда шайдо андалиб,
Ишқи ўтиға ўртаниб бўлмиш вужуди кул букун.

Не суд бўлса салтанат тахти манго оромгоҳ,
Бордур баробар ишқ аро Комил шаҳ ўлсун, гар сипоҳ.
Бу сўзни бовар қилмасанг бордур манинг ҳолим гувоҳ,
Гарчи эрурман толеъи Феруз ила оламға шоҳ,
Лек ул парилар сарвари оллидадурман кул букун.

Эй пари, кел бери, дийдоринга қурбон ўлайин,
Заррадек партави рухсоринга қурбон ўлайин.
Секрат отингни, жилавдоринга қурбон ўлайин,
Нозаниним, қаду рухсоринга қурбон ўлайин.
Сўзлагил, ноз ила гуфторинга қурбон улайин.

Шоми ҳижрон аро уммед этибон субҳи висол,
Юзлануб кўнглума ҳар дам неча минг ранжу малол.
Хўрду хобим ғаму бехудлиғ бўлуб моҳ ила сол,
Эйки, уйқумни ҳаром айлади, қонимни ҳалол,
Ғамзау қотилу хунхоринга қурбон ўлайин.

Эй, юзунг боғи латофат аро гулдин аҳсан,
Айласанг кокули мушкин ила сайри гулшан,
Сени кўрганда дегай нарғису райҳони чаман,
Анбари таркиби зулфингнинг асири бўлуман,
Чашми бад масту ситамкоринга қурбон ўлайин.

Нозанин қад била рухсоринга бўлсанг кокул,
Сарви озод бўлур банда санго шифгаву гул.
Эмди ҳуснунгни кўруб мен нечук ўлмай санго қул,
Қоматинг сарв, юзунг гул доғи зулфунг сунбул.
Эй париваш, гули рухсоринга қурбон ўлайин.

Билди Комилники, йўлида ётур телмурубон,
Лутф ила бу кеча ағёр элидин айрилибон.
Меҳрдек юз била чун кулбама келди кулубон,
Эй Нишотий, аёғи туфроғидин эврлубон,
Мен доғи сен киби дилдоринга қурбон ўлайин.

Мурги руҳим жисм домидин тилаб озодлиғ,
Ҳар нафас ул ҳотил оллида бўлур фарёдлиғ.
Қатл ишида гар ажалға кўргузуб устодлиғ,
Ул санамким, кўзлариға шевадур жаллодлиғ,
Бу ҳазинға кўз учидин бир етурмас шодлиғ.

Ушбу нукта даҳр аро маълуму зоҳирдур баса,
Ранжсиз роҳат фано мулкида нодирдур баса.
Қимки ҳижрон давридин ношод хотирдур баса,
Сўнгроқ ул дилдор рухсориға нозирдур баса,
Қайд ўлуб аввал, сўнгида бўлғуси озодлиғ.

Истасанг кўнглунг муҳаббат нақди кони, эй фасиҳ,
Анжуманда ҳам они топиб ниҳони, эй фасиҳ!
Сайрда тинмай ватанда ҳам замоне, эй фасиҳ,
Қил вужудунгни талаб йўлида фони, эй фасиҳ,
Демагил бир муршид илгидин бўлай иршодлиғ.

Айлабон бу баҳри маввож узра зоҳир изтироб,
Мулк бунёд этмагил сув узра андоқким ҳубоб.
Нега ким таъжил ила буткач иш-ўқ бўлғай хароб,
Оқил эрсанг, коминг истарда аён қилма шитоб,
Ҳар бино кечрак бўлур эрса, бўлур бунёдлиғ.

Бўлсанг оламда фасоҳат аҳлининг сардафтари,
Ҳар сўзунг бўлса балоғат қулзумининг гавҳари.
Комил эрсанг ўзни айлаб кибру давъодин бари,
Рожий ар шогирдинг эрса шеър эли моҳирлари,
Айлабон ноқислиғ этма даъвийи устодлиғ!

Аён қил суратинг, ҳусн аҳли наққошингдин айлансун,
Оғиз оч, ғунча бу лаъли гуҳарпошингдин айлансун!
Тара зулфунгни, сунбул зулфи чирмошянгдин айлансун,
Юзунг очким, қуёш садқанг бўлуб, бошингдин айлансун,
Янги ой юз тавозиъ кўргузуб, қошингдин айлансун.

Бу бедил сори якронинг даме озим қил, эй чобук,
Тану жонум ҳалос айларга ҳажрингдин кел, эй чобук!
Йўқу борим фидойи ўқ ила тошинг бил, эй чобук,
Тану жоним ҳадаф айлаб, ўқу тош отғил, эй чобук,
Биров ўқингдан эврулсун, биров тошингдин айлансун.

Недур бир кун буён меҳру вафони фош этиб келсонг,
Отингга бостуруб жисми низорим бош этиб келсонг,
Демон агёр чашмин ашки гулгун ёш этиб келсонг,
Рақибинг гар эрур хасминг, они йўлдош этиб келсонг,
Санго жон садқа бўлсун доғи йўлдошингдин айлансун.

Қачондин, эй лаби жонбахш икки кўзи қотиллар,
Дилу жоним эди бир боқингдин нимбисмиллар.
Хужум этканда атрофингга борча зору бедиллар,
Боқиб кўз учидин пинҳону фош этдинг тағофуллар,
Йўқу борим ҳама пинҳон ила фошингдин айлансун.

Уётлиғ эрди уч ёшингда ёнги ой ҳилолингдин,
Чаманда сарв по дар гил бўлиб наврас ниҳолингдин.
Жаҳонни ноумед этма руҳи фархунда фолингдин,
Чу ўн сакизга етги ёшинг, ол бурқаъ жамолингдин,
Ки ўн саккиз минг олам ўн саккиз ёшингдин айлансун.

Аларким, баҳраманди хони эҳсонинг бўлуб юз йил,
Демаслар зикри хайрингни ул эҳсондин недур ҳосил.
Дуойи хайринга ҳар мўйини бўлсун десанг бир тил,
Чу бергунг нон ила ош эй Масиҳ сидқ аҳлига бергил!
Нифоқу налват аҳли нон ила ошингдин айлансун.

Тилаб жоми висолинг, айлагай Комил баса тадбир,
Муассир бўлмади ул сангдил кўнглига мингдин бир.
Магар базми висолин ҳақ санго қилмишдурур тақдир,
Ул ой кўнглига қилди Огаҳий оҳу ёшинг таъсир,
Бори жону ҳаётим оҳ ила ёшингдин айлансун.

Қайси фалак буржининг меҳри пур анворисен,
Қайси садаф дуржининг гавҳари шаҳворисен?
Қайси Хўтан оҳуси, нофани тоторисен,
Қайси чаманзорнинг лолаву гулнорисен?
Сўйла манго эй санам, кимни севар ёрисан?

Қоматинга бандадур боғ аро сарви равон,
Лаъли лабинг рашкидин гунча эрур бағри қон.
Чунки чаман саҳнида бўлса юзинг гулфишон,
Ноласин айлар фузун булбули бехонумон,
Сўйла манго эй санам, кимни севар ёрисан?

Ииғлатур ошуқларинг лаъли лабинг хандаси,
Тўбию шамшод эрур сарв қадинг бандаси.
Хусну жамол авжининг меҳри дурахшандаси,
Кўрса маҳи оразинг, бўлғуси шармандаси,
Сўйла манго эй санам, кимни севар ёрисан?

Эй юзи, ҳусну жамол богининг аҳмар гули,
Жон ила кўнглум эрур ушбу гули-г булбули.
Қумрийи нолон эрур сарв қадингнинг қули,
Иўқ эса нечун онинг бўйнида бордур гули.
Сўйла манго эй санам, кимни севар ёрисан?

Сен киби бир дилбаре гулруху сиймин бадан,
Вақти такаллум аро тўтийи шаккар сухан.
Мажлис аро айласанг шуъбадан лаъб фан,
Вола ўлурлар санго аҳли замону заман,
Сўйла манго эй санам, кимни севар ёрисан?

Айшу нашот истабон ғамға дучор ўлмағон,
Меҳринга дил басган зору низор ўлмағон.
Лаъли лабинг шаҳдиға борму хумор ўлмағон,
Даҳр аро йўқтур санга ошиқи зор ўлмағон,
Сўйла манго эй санам, кимни севар ёрисан?

Бир кеча айлаб манго меҳру муҳаббат аён,
Ҳамраҳу йўлдошсиз борча улусдин ниҳон.
Кулбайи аҳзонима бўлсанг агар меҳмон,
Комили маҳзунинга ростин этгил баён,
Сўйла манго эй санам, кимни севар ёрисан?

Сипеҳри ҳусн уза, эй оразинг маҳи тобон,
Қадинг ниҳоли келиб сарви гулшану дил жон.
Нечук бу ғамдин ишим бўлмасун ҳамеша фиғон?
Ҳануз васлинг ила ком топмайин даврон,
Ичурди кўнглима хунобаи ғами ҳижрон.

Русуми меҳру муҳаббатни келтурурға бажо,
Узотғоли бўлубон манзили қадам фарсо.
Енурда ҳар дам этиб асру мушфиқона дуо,
Агарчи лутф ила қилдинг манго видоъ аммо,
Этиб фироқ, мени қилди ер била яксон.

Паривашим, чу жудолиғ сурудини туздинг,
Кўнгулни лашкари андуҳ зулмидин буздинг.
Фироқ илги била васл риштасин уздинг,
Чу сен борурға қошимдин хиром кўргуздинг,
Қилиб видоъ манго тутди йўл сенинг била жон.

Уйим мудом висолинг била эди гулшан,
Замирим орази олинг била эди гулшан.
Кўнгул ҳамеша хаёлинг била эди гулшан,
Кўзим баҳори жамолинг била эди гулшан,
Юзунгдин ўлғоли маҳрум анго етушти хазон.

Кўнгулни қилмади ҳаргиз сипеҳри ахзар хуш,
Юз ончи айлади зор, этти лаҳзайи гар хуш.
Нечук бўлай бу аламдин ман, эй ситамгар, хуш?
Ҳануз бодаи васлингдин ўлмайин сархуш,
Насибим айлади соқийи Фурқатинг қаро қон.

Мурод боби юзумга бурун кушод этти,
Висоли ёрим ила хотиримки шод этти.
Магарки дунлигини чарх сўнгра ёд этти,
Муродима ёнги етканда номурод этти,
Мени мухолифати давр, инқилоби замон.

Қадингни айла хиромон, паривашо, қойтиб,
Келурга Комили зоринг ёнига то қойтиб.
Фироқ ранжин анго кўрмайин. раво қойтиб,
Бу борғонингдин агар келмасанг ёна қойтиб,
Маҳоли Муниси зоринг тирилмагай, эй жон.

Токи бўлди ҳажрға маъво кўнгул, абвоб кўз,
Зоҳир айлар мавжи баҳросо кўнгул, селоб кўз.
Тонг эмас бўлса агар дарз кўнгул, гирдоб кўз.
Ердин айрилғоли шайдо кўнгул, беҳоб кўз,
Ҳар замон зоҳир қилур савдо кўнгил, хуноб кўз.

То кўзу кўнглум ул ой зулфу юзига қилди майл,
Ғам сипоҳи қасд этар жонимға ҳардам хайл-хайл.
Баски йиғлаб ўртанурман ишқ ўтиға явму лайл,
Кўзу кўнглумдин бири куюб, бирисин бузди сайл,
Йўқса нечун бўлди то пайдо кўнгул ноёб кўз.

Ашкпош ўлди кўзум бир лаъли дурбор истабон,
Борди ўздин хаста дил бир чашми бемор истабон.
Урдилар гоми тараддуд баски дилдор истабон,
Кўзу кўнглум баҳру бар сайр этдилар ёр истабон,
Бу сафарда топдилар яғмо кўнгул, ғарқоб кўз.

Зарра ёнглиғ ул қуёш рухсоридин топмай вафо,
Узмиш эрдим кўнглум эмди бўлмайин деб ошно.
Аҳд этиб эрди кўзум зинҳор боқмай деб анго,
Кўрмайин деб кўрди кўз, кўргоч кўнгул қилди ҳаво,
Бўлди зор эткон мени расво кўнгул, қаллоб кўз.

Буки, кўнглумдин алам хайли паришон ўлғуси,
Кўргузуб равшан фараҳдин гавҳарафшон ўлғуси,
Бу нашот осориким Комил намоеън ўлғуси,
Эй Навоий, гўйёким ёр меҳмон бўлғуси,
Ким мураттаб айламиш маъво кўнгул, абвоб кўз.

Зинҳор эл ихтилоти бирла хуррам бўлмангиз,
Меҳнати ҳар дам фузуну роҳати кам бўлмангиз.
Мен киби бори надоматдин қади ҳам бўлмангиз,
Дўстлар, олам элига ёру ҳамдам бўлмангиз,
Ер ила ҳамдам демайким, ошно ҳам бўлмангиз.

Олам аҳлидин вафо осорини қилманг гумон,
Наҳди умрум сарф этиб қилдим аларни имтиҳон,
Узлат истаб аҳли оламдин қочинг бор неча жон,
Ошнолиғ айлабон ўз жонингизга ҳар замон,
Боиси юз минг балову меҳнату ғам бўлмангиз.

Рухпарвар лабларидин истабон нўши ҳаёт,
Урдум ўз жонимга ўз илгим била неши мамот.
Ваъдасида йўқтурур ҳаргиз вафо бирла сабот.
Еб парвашлар фиребин, сўнгра топмай илтифот,
Мен киби девонайн расвойи олам бўлмангиз.

Ердин гар марҳамат етсун ва гар ранжу алам,
Ошиқи содиқ тутар они ҳамеша мугтанам.
Кўрмакимдир васлидин андуҳу ҳижронини кам,
Васли айш омода қилсун халқни, эй дарду ғам,
Сиз бузуқ кўнглумдин ўзга ерга маҳрам бўлмангиз.

Гарчи бу дам хотиримдур дарду меҳнат маъдани,
Жисми зорим юз туман андуҳу кулфат маскани.
Сизни ҳам мендек қилур гул дилраболар пурфани,
Эй висол аҳли ул ойнинг дарди ҳажридин мани —
Кўб кўруб ғамнок, асру шоду хуррам бўлмангиз.

Оҳким ҳар кимга молу жоними қилдим фидо,
Қилди ул яхшилигимга минг ямонлиғ борҳо.
Аҳли оламдин вафо истаб, тамаъ, чекманг жафо,
Эй харобот аҳли йўқ инсонда имкони вафо,
Мастлиғдин дев ўлунг, зинҳор одам бўлмангиз.

Гарчи Комил бўлди фурқатдин алил, эй аҳли васл,
Ҳажр ўтига тушди андоқким Халил, эй аҳли васл,
Лек топти ёр васлига далил, эй аҳли васл,
Гар Навоий ҳажр аро бўлди залил, эй аҳли васл,
Эмди навбат сизгадур, мунча муаззам бўлмангиз.

Ҳарими кўюнго йўл топса ким, тавфи ҳарам қилмас,
Қошинг манзур бўлгон қаддини меҳроба ҳам қилмас.
Қадинг кўргач деёлмон: сарвдин қумрини рам қилмас,
Кўнгул кўргоч юзунгни майла гулзори эрам қилмас,
Не гулзори эрам ёди, гули фирдавс ҳам қилмас.

Ҳабибим то мени ишқида побаст ўлғоним билди,
Не келди кулбама, не ғайрдин бир лаҳза айрилди.
Ниёз айла дегач бу зор, раҳм истаб санго келди,
Чекиб юз ноз ила ханжар юроким поралар қилди,
Киши ўз душманига бу сифат ҳаргиз ситам қилмас.

Кўруб дилдор кўйида бу бедил оҳу зорини,
Таажуб қилмангиз ҳар лаҳза чашми ашкборини,
Бу сувдин қилмасам гар паст гирди раҳгузорини,
Сабо агёра элтур тўтиёлиқға ғуборини,
Сиришким кўйининг туфроғини беҳуда нам қилмас.

Агарчи йиллар ўлсун муниси дамсоз ғамҳоринг,
Бўлуб лутфиға мафтун сарф анго қил йўқ ила боринг.
Бу пандимға қулоқ тут, бўлса гар ақлу хирад ёринг,
Рақибо, қилма нозиш мен кўран ёр ўлса дилдоринг,
Мени шод этмади боре, сени ҳам муҳтарам қилмас.

Эрур Комил қаноат гулшанининг булбули, Ғозий,
Сўзи янглиғ фасоҳат остонининг гули, Ғозий.
Бўлиб ринди харобот аҳлининг камтар қули Ғозий,
Муяссар бўлса сингон косову гулхан кули, Ғозий,
Ҳавоий тахти Доро, орзуйи жоми Жам қилмас,

* *

*

Мангө қилмай ирсолу пайғомлар,
Чаман саҳнида субҳ ила шомлар.
Рақибим била нўш этиб жомлар,
Омб халқдин сабру оромлар,
Дилоромлардур, дилоромлар.

Кўзум гиряси чашми бодомидин,
Кўнгуя қонлигя лаъли гулфомидин.
Муқаядлигим зулфининг домидин,
Манго субҳлар фурқат оломидин,
Қаро шомлардур, қаро шомлар.

Қаро қошларингдур қадим нун қилан,
Қизил юзунг ашқимни гулгун қилан.
Лабингдур юрак бағрими хун қилан,
Мени ишқ даштида Мажнун қилан,
Неку номлардур, неку номлар.

Гулистонда арзи жамол айлагон,
Гулу сарвни поймол айлагон.
Рақиб била базми висол айлагон,
Мани доимо ошуфтаҳол айлагон,
Бу худкомлардур, бу худкомлар.

Бўлуб борча дилдорлар ҳамнишин,
Бори моҳрўю, бори гулжабин,
Чу торқатди зулфин ҳама нозанин,
Кўнгул сайдиға кокули анбарин,
Ажаб домлардур, ажаб домлар.

Бориб, саҳни гулшанда айлаб мақом,
Ичиб ғайр ила бодаи лаълфом.
Ётиб маст гоҳе, гаҳ айлаб хиром,
Менинг субҳу шом эткан уйқум ҳаром,
Гуландомлардур, гуландомлар.

Аён айлагач қошлари ёсини,
Қўёрлар янги ой тамошосини.
Талаб қилғоч ушшоқи шайдосини,
Дедилар кўруб чашми шаҳлосини:
«Не бодомлардур, не бодомлар!..»

Ўқуб аҳли тақво номозу риё,
Тугуб ўзларин Комилу порсо.
Тикиб нася кавсарга кўз борҳо,
Қилиб тарк маъшуқу май дойимо,
Иши хомлардур, иши хомлар.

* *

*

Неча, неча, неча кундин бери жаҳон яксар,
Қаро, қаро, қаро эрди кўзумга шому саҳар.
Букун, букун, букун олам мунаввар ўлди магар,
Қуёш, қуёш, қуёшосо жамолни ул дилбар,
Очиб, очиб, очиб оламни айлади анвар.

Олиб, олиб, олибон бурқабин, очиб дийдор,
Бўлуб, бўлуб, бўлубон поз маркабига савор.
Суруб, суруб, суруб ўткач саманди хушрафтор,
Кўруб, кўруб, кўруб они йироқдин мени зор,
Сочиб, сочиб, сочиб оҳим била жаҳонга шарар.

Оти, оти, оти кейинида елдим андоқ ким,
Қаро, қаро, қаросин кўзга илдим андоқким,
Изи, изи, изидин пўя қилдим андоқким,
Бориб, бориб, бориб ўздин йиқилдим андоқким,
Таним, таним, таним ичра йўқ эрди жондин асар.

Ўлук, ўлук, ўлукосо манго оғиз қурубон,
Ўтиб, ўтиб, ўтиб эрдим йўлида телмурубон.
Бошим, бошим, бошима келди токи от сурубон,
Менинг, менинг, менинг ушбу йиқалмогим кўрубон,
Юруб, юруб, юруб ўлди қошимга лутфовар.

Деди, деди, деди ёш тўкма мисли анжумлар,
Ичи, ичи, ичи қон ўлма ўйлаким хумлар,
Қилиб, қилиб, қилибон бу сифат такаллумлар,
Келиб, келиб, келиб айлаб неча табассумлар,
Сўруб, сўруб, сўруб ўлди талаттуф ила назар,

Манго, манго, манго дойим висоли эрди ҳавас,
Даме, даме, даме йўлида пўям ўлмас бас,
Ётиб, ётиб, ётиб эрди йўлида ўйлаки хас.
Тутуб, тутуб, тутуб илғим деди: «Қўб, эй беғ ис!
Кетиб, кетиб, кетиб ўздин эл ичра бўлма са тар!»

Керак, керак, керак ўлса висол аёғи, деди:
Манго, манго, манго кел, боқма сўлу соғи, деди.
Муни, муни, муни бил илтифот чоғи, деди,
Лабин, лабин, лабин оғзимга қўйди, доғи деди:
Тотиб, тотиб, тотиб айт ушбу тотли, ё шаккар?

Ёниб, ёниб, ёнибон Комил ушбу, сўзлардин,
Кўзунг, кўзунг кўзунгни юм бу маст кўзлардин.
Тамаъ, тамаъ, тамаъ уз ул лола ранг юзлардин,
Уёл, уёл, уёл, эй Рожий, ушбу сўзлардин,
Магар, магар, магар этмишсан ўзга ёва ҳунар.

Сўз дури ноёб эрур, они қилур изҳор тил,
Хусндин не фойда, гар бўлмаса дурбор тил.
Узгалар сўз дегач, ўлди мужиби озор тил,
Базм аро мундоқ, такаллумға чу очти ёр тил,
Ҳуққан ёқутдин сочди дури шаҳвор тил.

Гарчи қотил кўзлари ушшоқигадур жонситон,
Лек жонпарвар каломи бордурур руҳи равон.
Бу жиҳатдин ишқ йўлида мангодур бими жон,
Юз ўлукни тиргузуб, тўгидек айлар хуш баён,
Ул Масиҳ очса қачон сўз дерга шаккарбор тил.

Сўз чоғи алфозининг беҳадду поён лаззатин,
Топғоли кўнглум соғинмас оби ҳайвон лаззатин.
Васф юз минг тил била қилмоқ не имкон лаззатин?
Чун эшиткоч ҳар сўзидин топғомен жон лаззатин,
Ваҳ, бўлур эркон чучук одамға бу миқдор тил.

Ҳажр аро гар минг алам етсун мани беморға,
Тийғи ғам юз захм тегурсун дили афғорға,
Тарки ишқ эт дема ҳаргиз, носихо, мен зорға.
Йўқ, ғамим ишқ ичра ўлмоқдин нечунким ёрға —
Қилғуси ҳардам Масиҳо мўъжизин изҳор тил.

Эйки бир Лайли ғами кўнглинда тутмишдур қарор,
Фош этиб бўлма они девонау Мажнун шиор.
Бўлмасун десанг бу махфи розим элга ошкор,
Ишқ сиррин тилга келтурма кўнгулдин зинҳор,
Ким эмастур ишқ элиға маҳрами асрор тил,

Ҳар неча бўлсун сўзунг мавзуну нутқинг жонфизо,
Аҳли дунё оллида йўқтур анго қадру баҳо.
Улки икки нукта дебдур бордурур бири хато,
Эътибору иззат истар кимсаким, олам аро,
Е керак бисёр зар, йўқ эрса пургуфтор тил.

Комило, нутқунг агарчи гулдурур, беҳор эмас,
Сўз неча ширин эрур, хомушлиғча бор эмас.
Оқил улдур даҳр аро ҳар кимки пургуфтор эмас,
Бўлма маҳзун, Огаҳий, гар тил санго ҳамвор эмас.
Сенда худ гар бўлмаса, хомангда бор ҳамвор тил.

Қилмоқ нстаб туну кун ул бути ағёр ила базм,
Қоши ё кирпики ўқ, ғамзаси хунхор ила базм.
Булбул эткон киби гул фаслида гулзор ила базм,
Бўлди бу кеча муяссар манго дилдор ила базм,
Зарра ғам қолмади кўнглумда, қилиб ёр ила базм.

Базмдин ул кеча ағёр эли берун эрди,
Ҳамдамим ул юзи гул қомати мавзун эрди.
Жон ила шиша лаболаб майи гулгун эрди,
Дам-бадам айшу тараб базм аро афзун эрди,
Чун мукаддар эмас эрди рухи ағёр ила базм.

Иккимиз ўлтурубон соз ила бир маскан аро,
Ғаҳ ичиб бода, ғаҳе гул терибон доман аро.
Манзил эткон киби жон бирла кўнгул бир тан аро,
Тонгғача масту ҳамоғуш эдук гулшач аро,
Эрди жонбахш маю гижжагу сетор ила базм.

Чун мени базми висолида тарабнок этти,
Занги ғамдин кўнгул ойинасини пок этти,
Баски алтоф манго ул бути чолок этти,
Ҳасрат ўтиға ёниб, гар яқо чок этти,
Кўрди чунким қилурам ёри вафодор ила базм.

Чун манго ёр ситамкорлиғ айлар эрди,
Ики қотил кўз хунхорлиғ айлар эрди,
Йиғлабон Қомил анго зорлиғ айлар эрди,
Юз карашма била ғамхорлиғ айлар эрди,
Мисли Ширин, ки қилур Хисравн солор ила базм,

Хизр умри меҳнати охир дамига арзимас,
Васл суру айши ҳижрон мотамига арзимас.
Сози давлат гоҳ зеру, гаҳ бамига арзимас,
Даҳр базму айши андуҳу ғамига арзимас,
Шарбати жонпарвари муҳлик самига арзимас.

Гар бўлуб оромгоҳинг дойим авранги ҳузур,
Нўш қилсанг жоми ишратдин майи айшу сурур.
Оқил эрсанг бу нашоту айшинга қилма ғурур,
Етса даврондин санго гар умрлар сув узра сур,
Бир нафас еткан малолу мотамига арзимас.

Дўстлиғ уммид этиб аҳли жаҳондин ою йил,
Нақди умрунгни вафо йўлида зойеъ қилмоғил.
Ман санго бир нукта ойтай, оқил эрсанг фаҳм қил,
Очса гар юз хуш иборат бирла эл мадҳингга тил,
Бир қабиҳ алфоз ила қилгон дамига арзимас.

Шодлиғ кўргузмагил Қорундек ўлса махзанинг,
Бўлма ғамгин фақр кўйи ичра бўлса маъманинг.
Даҳри фонийнинг йўқу бориға силкиб доманинг,
Тенг тут амволи жаҳон бешу камини ким, онинг —
Инбисоти бешу андуҳи камига арзимас.

Комил эрсанг базм ҳар ноаҳл бирла қўрмаким,
Ҳимматинг илгин тамаъ домониға текурмаким.
Раҳши авқотинг жаҳолат арсасиға сурмаким,
Огаҳий, айш истабон, ғам бошинга келтурмаким,
Даҳр базми айши андуҳу ғамига арзимас.

Токи бир шўхға мен ошиқи дийдор ўлдум,
 Ханжари таъну маломат била афгор ўлдум,
 Кеча-кундуз дили ғамгин, кўзи хунбор ўлдум,
 Ҳар нафас юз туман андуҳға дучор ўлдум,
 Раҳм этинг дўстларим, ҳолима, кўб зор ўлдум,
 Бир сиҳи сарви суманбарға гирифтор ўлдум.

Ё қоши бирла алиф қомати дол этди мени,
 Нукта айтур чоғи ширин сўзи лол этди мени.
 Чунки бир ошиқи бечора хаёл эгди мени,
 Тарки меҳр этдию, маҳруми висол этди мени.
 Раҳм этинг дўстларим, ҳолима, кўб зор ўлдум,
 Бир сиҳи сарви суманбарға гирифтор ўлдум.

Базм аро гоҳ манго зоҳир этиб қаҳру итоб.
 Берубон гаҳ-гаҳи ширин сўзума талх жавоб.
 Гаҳ бериб ноз била лаблари теккан майи ноб,
 Қилди юз навъ карашма била бағримни кабоб.
 Раҳм этинг дўстларим, ҳолима, кўб зор ўлдум,
 Бир сиҳи сарви суманбарға гирифтор ўлдум.

Айб қилманг туну кун тинмаса ёшим оқиши,
 Мени бесабру қарор айлади ўғрин боқиши.
 Бир тараф таъну маломат била элничг чоқиши,
 Бир тараф нозу адолар била жоним ёқиши.
 Раҳм этинг дўстларим, ҳолима кўб зор ўлдум,
 Бир сиҳи сарви суманбарға гирифтор ўлдум.

Ул қуёш ҳажрида йўқ заррадек ором манго,
 Текурур фурқатида субҳ била шом манго,
 Онсизин заҳрдурур бодан гулфом манго,

Васлдин ўзга бу олам аро йўқ ком манго.
Раҳм этинг дўстларим ҳолима, кўб зор ўлдум,
Бир сиҳи сарви суманбарға гирифтор ўлдум.

Кимга ҳолимни десам дардима истаб, чора,
Таъна тийғи била айлаб жигарим сад пора.
Бошима ёғса фалақдин неча сангу хора,
Ишқни тарк эта олмон мани бахти қора.
Раҳм этинг дўстларим, ҳолима, кўб зор ўлдум,
Бир сиҳи сарви суманбарға гирифтор ўлдум.

Ҳар киши мендин ойирса нафасе жононим,
Икки оламда онинг бўйниға бўлғай қоним,
Менинг ул шўхдурур хаста танимда жоним,
Онсизин лаҳза тирик юрмак эмас имконим.
Раҳм этинг дўстларим, ҳолима, кўб зор ўлдум,
Бир сиҳи сарви суманбарға гирифтор ўлдум.

Васлиға етгали ҳар ким манго бўлса ҳомий,
Бўлсун олида камин банда фалақ Баҳроми.
Чархдин ҳосил ўлуб борча муроду коми,
Қўлдасун икки жаҳонда они руҳи Жомий.
Раҳм этинг дўстларим, ҳолима, кўб зор ўлдум,
Бир сиҳи сарви суманбарға гирифтор ўлдум.

Берибон ёраб, анго нусрату хасмиға шикаст,
Қасд қилғонни анго айла ўзунг ер била паст,
То топиб Комил онинг давлатидин қуввати даст,
Бўлмайин ёр висоли майи бирла сармаст.
Раҳм этинг дўстларим, ҳолима, кўб зор ўлдум,
Бир сиҳи сарви суманбарға гирифтор ўлдим.

* *

*

Манго бўлдунг ул вақт ким ошно,
Сенинг бирла бўлғум дебон борҳо,
Неча ваъдалар зоҳир этдинг манго,
Бу дам ким қилиб халқ комин раво,
Қилурсен манго зулм бирла жафо,
Недин аҳдинга айламассен вафо?

Сенинг бирла бўлғум дединг субҳу шом,
Тутай руҳдек жисминг ичра мақом.
Қилай васлдин борҳо шодком,
Неча тундур уйқуни айлаб ҳаром.
Ниҳон айладинг ўзга сори хиром,
Недин аҳдинга айламассен вафо?

Бурун дўстлиғлар аён айладинг,
Бори саргузаштинг баён айладинг.
Узингга мени меҳрибон айладинг,
Недин сўнгра бағримни қон айладинг?
Висолингда элга макон айладинг,
Недин аҳдинга айламассен вафо?

Юзу холинг ўлғоч кўзумдин ниҳон,
Эрур одатим тун-кун этмак фиғон,
Мени қўйма ҳижрон аро жовидон,
Етур лутф этиб васлинга бир замон,
Бу навъ эрдиму ваъданг, эй дилситон,
Недин аҳдинга айламассен вафо?

Туну кун манго ҳамдаму ёр эдинг,
Алам вартасида мададкор эдинг.
Фалакдин жафо етса, ғамхор эдинг,

Рақиб аҳлидин асру безор эдинг.
Вафо ичра собит қадам бор эдинг,
Недин аҳдинга айламассен вафо?

Юзунг меҳри то бўлди пинҳон манго,
Эрур субҳ ила шом яксон манго.
Юзунг бўлмаса гар намоён манго,
Жаҳон боғи андоқки зиндон манго.
Нечук аҳд этиб эрдини эй жон, манго,
Недин аҳдинга айламассен вафо?

Мени айлади қадди шамшод шод,
Неча ҳажр элидин қилай дод-дод.
Жафо қилма Комилга, эй жаврзод,
Анго базми васлингда бергил мурод.
Неким ваъда қилдинг они айла ёд,
Недин аҳдинга айламассен вафо?

Эй кўрмаган ишқ достонин,
 Сайр этмаган ҳусн гулистонин!
 Мендин эшит ушбу сир баёнин:
 Ҳар неча фидоси қилса жонин,
 Бир лаҳзаи тарк этиб фиғонин,
 Булбул кўтарурда ошёнин,
 Гул дедики, «хас каму жаҳон пок».

Хоки дарин айлабон маконинг,
 Қил сарф йўлида молу жонинг.
 Гар ханжари нози тўлса қонинг,
 Ҳар жавриға рози ўлғил онинг.
 Ойирмоғил ондин ошёнинг,
 Булбул кўтарурда ошёнин,
 Гул дедики, «хас каму жаҳон пок».

Бўл меҳру вафо йўлида собир,
 Ҳар навъ жафо етушса шокир.
 Ондин не сифат иш ўлса содир,
 Зинҳор малолат этма зоҳир.
 Кўр булбулу гул ишини, охир.
 Булбул кўтарурда ошёнин,
 Гул дедики, «хас каму жаҳон пок».

Эй, меҳри мунири буржи иқбол,
 В-ей дурри самину дуржи ижлол!
 Гар ёр висоли ичра хушҳол,
 Бўл хоҳ фироқ аро маҳу сол,
 Шод ўлки, санго дейин бу тимсол:

Булбул кўтарурда ошённи,
Гул дедики, «хас каму жаҳон пок».

Дармондаи нафс бўлма чун мол,
Ҳам ҳирсу ҳаво тегида помол.
Қилса неча ёр хори бадҳол,
Текурма онинг ишига ишқол.
Бу сўзга гар истасанг истидлол,
Булбул кўтарурда ошённи,
Гул дедики, «хас каму жаҳон пок».

Эй, масдари кибру мазҳари ноз,
Ҳирс ила ҳавоға бўлма дамсоз.
Шаҳ лутфи кўб ўлсини ва гар оз,
Изҳору маломат айлаб оғоз,
Бу боғдин этма ёна парвоз.
Булбул кўтарурда ошённи,
Гул дедики, «хас каму жаҳон пок».

Ҳар кимники бўлса сабри Комил,
Дойим бўлубон муроди ҳосил.
Осон бўлур анго барча мушкил,
Ҳар навъ жафо етушса, эй дил,
Рози бўлу мундин ўлма ғофил!
Булбул кўтарурда ошённи,
Гул дедики, «хас каму жаҳон пок».

... Бўлди меҳмон жонимиз ҳақ лутфидин бир боғким,
 Мевадору, лолазору, нахлдори Тошканд.
 Вусъату назҳатда рашки жаннатул-маъвудурур,
 Кавсару тасними наҳру жўйбори Тошканд.
 Рўзу шаб сайр айлар онда ҳуру ғилмон ўрниға,—
 Сарв қадду, гулжабину, гулъузори Тошканд.
 Тўбиосо бош чекиб чархи муалло авжиға,
 Орчау ел бирла шамшоду чинори Тошканд.
 Таъму лаззатда эрурлар бир-бирисидин алаз,
 Фуртхолу олма ноки обдори Тошканд.
 Маскаву лимуну шафтолу, ҳусайний, сояки,
 Пиставу бодому анжиру анори Тошканд.
 Буржи мезонда эди маснаднишин шоҳи Хўтан,
 Ҳам баробар эрдилар лайлу наҳори Тошканд,
 Нуру зулмат ўлчолиб тун-кун уфуқ мезонида,
 Тенг эдилар субҳи софу шәми тори Тошканд.
 Сарбасар ашжори заррин баргидин боди хазон,
 Фарш қилғон барча қасри занигори Тошканд.
 Ҳуш ҳаволиқ мунча бўлса онда айёми хазон,
 Ераб, эркандур нечук фасли баҳори Тошканд.
 Гарчи онда боғ ила бўстонға йўқ ҳадду шумор,
 Лек эрур бу боғ чун холи узори Тошканд.
 Олими илми масоҳат дерлар они юз таноб,
 Ҳар бири газ уч минг олти юз шумори Тошканд.
 Ҳар газидур қойималиқ етти қабза шаръда,
 Сўрсангиз дерлар они қозию чори Тошканд.
 Гар гази холи эмас ашжор ила асмордин.
 Сабзозору лолазору марғзори Тошканд.
 Айлабон омода айрон исгагган чоғда қимиз,
 Сув ерига лимуноту хушгувори Тошканд.
 Ҳар киши гар қилса истифсор анинг нонбин,

Мирза Абдулло эрур хизматгузори Тошканд.
Сувлари таъми азубат бобида оби ҳаёт,
Ёзу қиш жоридурур наҳру буҳори Тошканд.
Не ажаб десам аларни манбаи айнулҳаёт,
Борча руҳ афзо зулоли чашмасори Тошканд..
Равшан эткондек сипеҳр айвонини шамъи нужум,
Шабни рӯз айлар чароғони фанори Тошканд.
Тийра кӯзларни қилур равшан тамошоси онинг,
Гўйиё куҳлул-жавоҳирдур ғубори Тошканд..
Лойиқ эрмас они ташбиҳ айламак ҳеч шаҳрга,
Айласа ҳар ерга ташбиҳ ўлғой ори Тошканд..
Мунқасимдур тўрт қисм ила аҳолиси онинг,
Етмишу уч фирқадин юз минг шумори Тошканд.
Бу жиҳатдин тўрт бўлмишдур онинг қозилари,
Жисмда унсур киби ул чорёри Тошканд.
Гарчи унсурдек эсалар ҳам эмас бир-бирга зид,
Иттифоқ ўлмиш ҳама феълу шиори Тошканд..
Ёна бир богеки, Маскавда нечукким Юрма тош,
Ундади бир кеча онда ҳукмдори Тошканд.
Сайр эторлар онда юз минг эркагу, қизу жувон,
Борчаси илму ҳунарда номдори Тошканд.
Олибон илгига ҳар бир нозанин бир даста гул,
Пешқаш айлаб тутуб расму шиори Тошканд.
Ул васила бирла ҳосил айлаган инъомни —
Айлагайлар сарф аҳли рӯзгори Тошканд.
Ҳар кеча косиблар онда ҳар на қилса фойда,
Айлагайлар садқан қашшоқу хори Тошканд.
Ўйла оташбозлиғлар бўлди ул боғ ичраким,
Ёқти афлок анжумин ўтлуғ шарори Тошканд.
Ёна уч йил умр боқи бўлса гар, Комил, санго,
Ёзғил онинг соли таърихин шумори Тошканд.

Бу қўлки эшикида камин бандадурур,
Шойишта иш этмай анго шармандадурур,
Хоки дарини бошимға афсар айла,
Жон жавҳари токим садафи тандадурур.

Жадингға манго маҳрам эканда абу жадд,
Аббу жадди мактабда ўқурди абжад.
Жонбозлиқ сабқат аро бўлмоқға,
Жаддимча жади, ўзумча ўзига не ҳад.

Эй неку бадим санго аён мисли қуёш,
Елғончилиқу ростлиғим ондин фош.
Йиғлатма мени фароқ аро мундин куб,
Кўнглунг эса пўлоду доғи бағринг тош.

Ҳар хизмат аро йўқ эрди мендек бир амин,
Ҳар сўзум эди сенго чу бурҳони мубин.
Топдинг мендин не феъли ношойишта,
Елғон кибидур ҳар неча сўз десам чин.

Камол исмига муаммо.

Киши ўз тенгидан агар бўлса кам,
Етушур анга бениҳоят алам.

Хисрав исмига муаммо

Қадаминг сарв бошига қўюбон,
Айлагил они сарфароз, эй шўх.

Иброҳим исмига муаммо

Анжум эрмас кўрмасам ҳар кеча то моҳим юзин,
Барқи оҳим юз шарар ҳар дам сочар афлокға.

Соқиё, тут манго бир жом тўла бодайи гулфомки, айлаб они ошом, бўлуб маст мудом, айлайн аҳволими эълумки, ман хастайи нокомға бир сарви гуландом, икки наргиси бодом ғами ишқи тушуб субҳ билан шом, онинг васли хаёлида уруб гом, не мандин етуруб бир киши бир қатла паём, анга, не ондин манға пайғом, ўтуб ҳасрату олом била бир неча айём, баногоҳ йўл узра ул кабки хиром учраса, кўргоч они қолмай дилу жонимда, даме сабр ила ором, бера олмайин ул дамда салому ўтуб моҳ тамом, кўзи ғоратғари ислом, неча нозу-карашма била саллонаву мастона хиром айлар эрди. Мен қолибон, фурқатидин жонима ўтлар солибон, ул борибон, ақл ила ҳушим олибонки, яна юзиға боқиб, лутф ила қошини қоқиб, шавқи муҳаббат ўтиға жисми низоримни ёқиб, ҳар сори кўз ёшим оқиб, ҳажрида тун-кун улоқиб, бил-кулл ўлур эрдим анго волаву шайдо...

ИЗОҲЛАР

18-саҳ:

Қопу, қапи-Хоразм шевасида эшик¹

23-саҳ:

Бу газалда ҳарфлар номларидан фойдаланиб, фикр билдирилган. Биринчи сатрда зикр этилган ҳарфларда — «ишқ» сўзи, 2—да «дард», 3—да «Мажнун», 4—да «Лайли», 5—да «Хол», 6—да «ғам», 7—да «лаб», 8—да «Май», 9—да «кўз», 10—да «тийра» («қора»), 11—да «арз», 12—да «жавр», 13—да «вола», 14—да «булбул», 15—да «Ошиқ», 16—да «нола», 17—да «қон», «Қомил», 18—да «раҳм» сўзлари мужассамдир.

24-саҳ:

Паҳлавон — машҳур хоразмлик шоир ва мутафаккир Паҳлавон Маҳмуд (1247—1326).

Мазор — Эрондаги Мозори Шариф шаҳри.

26-саҳ:

Сулаймон — диний ақидага кўра бани Исроил пайғамбарларидан Довуднинг ўғли бўлиб, бутун жониворлар ва ҳайвонлар подшоҳи бўлган.

29-саҳ:

Искандар — Искандар Македоний (милоддан ав. 356—323) — Юнон ҳукмдори.

Доро — (Доро ибн Гиштосп) Аҳамоний (милоддан ав. 521—485).

Баҳром — Сосонийлар сулоласидан бўлган Баҳром Гўр (421—439).

Жам — Жамшид, қадимда Пешдодийлар сулоласидан бўлган шоҳ. У ақли ва заковати билан машҳур бўлган.

37-саҳ:

балабон — катта ногора, рус тилидан барабан тарзида ўтган.

38-саҳ:

Масиҳ аяфоси — Исо нафаси. Диний ривоятга кўра Исо ўз пайғамбарлигининг исботи ўлароқ, нафаси билан ўликларни тириктирган.

далол, ганж — нозли қилиқ, карашма.

44-саҳ:

фарҳанж — фарҳанг, билимлар.

¹ Изоқларни муҳаррир тузган.

ка л и с а — христианлар черкови — калисо.
а ф р а н ж — фаранги, европалик, христиан.
с а р х а н ж — сарҳанг, 500 сипоҳий бошлиғи.

45-саҳ:

с е ж н, с а ж н — зиндон.
с а р о й и с и п а н ж — вақтли, бебақо дунё.
х а ш х о ш — кўкнори.
б а н ж — банг.

53-саҳ:

Б а ҳ р о м — Миррих, Марс сайёраси.
Деманг ўюнчи алар чархдин нузул этган,
Балову фитна аҳли замона ул ики шўх.

Ер солиқжамоли Зухрага ошиқ бўлиб, пастга тушганлар. Унга худонинг муқаддас исмларидан бирини айтиб қўйганлари учун, Чоҳи Бобулда осиладилар. Зухра эса осмонга кўтарилиб, юлдузга айланади. Уни Ноҳид, Венера, фалак мутрибаси, ишқ маъбудаси ҳам дейдилар. Ҳазалда шу икки фаришта ва Зухра ҳақида гап боради.

65-саҳ:

м у ш а й я д — баландлатиб қурилган.

71-саҳ:

с у ҳ о н — ҳолва тури, руста.

96-саҳ:

л а ф ф — ёймоқ, қўшмоқ.

97-саҳ:

м у д о м и, м у д о м а — шароб, май.

99-саҳ:

и с т и р о қ — узунқулоқлик, гап ўғирлаш.

101-саҳ:

з а н г у л а — қўнғироқ.

138-саҳ:

х а т т и р а й ҳ о н и й — ёзув тури. Бунда ҳарф гажаклари райҳон баргларини эслатиб, хушманзара бўлган.

141-саҳ:

Л у қ м о н — ривоят қилинишича, ҳабашистонли қул бўлиб, зийраклиги ва ақли расолиги туфайли хожаси уни озод қилган. Қурьонда ҳам зикр қилинган. Баъзан Эзопа ҳам нисбат берилади.

А ф л о т у н — Платон (милоддан ав. 429—347), қадимий Юнон файласуфи.

А ф л о л — гул, занжир, бандиларга солинадиган ҳалқа.

М а с ж у н — банди.

143-саҳ:

х а з з — кузан мўйнаси.

д е б о — рангли ипак мато.

к а в с а р — жаннат ариги.

144-саҳ:

з а м з а м — Маккадаги чашма.

147-саҳ:

Юсуф, Яъқуб — диний ақидага мувофиқ Юсуф Яъқуб пайгамбарнинг оқил ва гўзал ўгли бўлган. Акалари рашк қилиб, уни қудуққа ташлайдилар. Бир бўрини ушлаб, оталари ҳузурига келтирадилар ва инимизни шу бўри еди, дейдилар. Бўрининг бегуноҳлиги аниқлангунча Яъқуб гаму мотамда юради. Ғазалда шу воқеага ишора қилинади.

148-саҳ:

ё ф — анҳор, катта ариқ.

с о л м а — суғориш шохобчалари.

к о л — боғли ва экинзор ер.

149-саҳ:

м а н о б — ўринбосар.

155-саҳ:

с а қ а р л о т, с а қ л о т у н — қизил ёки мовий тусли юпқа жун мато.

Қизил бошлар — Эрон шоҳи Исмоил (1506—1524) Сафавий замонидан бошлаб, ҳарбий хизматдагилар шу ном билан юритилган. Ҳарбийларнинг аксари туркий халқлардан бўлиб, 12 қобирғали ва учига қизил таёқча ўрнатилган дастор (салла) кийиб юришган. 12 қобирға шиаларнинг 12 имомини, қизил таёқча эса, уларнинг шахид бўлганлари қонини билдирган.

С ай й и д М у ҳ а м м а д ш о ҳ — Хоразм хони (1856—1865). Ғазалда 1858 йили хон зулмига қарши қўзғолон кўтарган Қўнғирот аҳолисига қарши унинг ҳарбий юришига ишора қилинган.

160-саҳ:

ш а р о б а н — таҳур — покловчи шароб.

171-саҳ:

ш е ф т а — ошифта, ошиқ.

181-саҳ:

М а н с у р — Ҳусайн бинни Мансур Ҳаллож.

Шариатга қарши гапирган сўзлари учун 921 й. муллалар фатвоси билан дорга осиб ўлдирилган.

А ф р и д у н — Фаридун, қадимий Эрон шоҳларидан. Адолат ва саховатда афсона бўлиб кетган. Фирдавсий «Шоҳнома»сининг ҳам қаҳрамони.

183-саҳ:

ш о м и ё н а — ётоқ учун мўлжалланган чодир.

190-саҳ:

Феруз — Хоразм хони Муҳаммад Раҳим II нинг адабий та-
халлуси.

191-саҳ:

Нишотий — XVIII асрда яшаган Хоразм шоири.

192-саҳ:

Рожий — XIX асрнинг иккинчи ярми ва XX аср бошларида
яшаб ижод этган истеъдодли Хоразмлик шоир.

194-саҳ:

Огаҳий — шоир Муҳаммад Ризо Огаҳий (1809—1874).

198-саҳ:

Мунис — шоир Мунис Хоразмий (1778—1829).

202-саҳ:

Ғозий — XVIII аср охири ва XIX аср бошларида Қўқонда
яшаб ижод этган шоир.

218-саҳ:

тасним — жаннат булоғи.

219-саҳ:

Ена бир боғеки, Маскавда нечукким Юрма тош. Ундади бир
кеча онда ҳукмдори Тошканд. Юрма тош — шоир Петербургдаги Эр-
митаж боғи (Петровдорец)ни назарда тутаётган бўлиши керак.

МУНДАРИЖА

Жаҳолатга ёв бўлиб	3
Ғазаллар	15
Мустазод	169
Мураббаълар	171
Мухаммаслар	175
Мусаддаслар	209
Мусаббаъ	213
Тошканд мадҳи (парча)	215
Рубойилар	217
Муаммолар	218
Баҳри тавил : :	219
Изоҳлар	220

На узбекском языке

КОМИЛ

ДЕВОН

Редактор *Наим Норқулов*
 Рассом *А. Пономарев*
 Расмлар редактори *А. Кива*
 Техн.редактор *В. Барсукова*
 Корректор *Р. Содиқбекова*

Босмахонага берилди. 24/III—1975 й. Босишга рухсат этилди. 26/IX—1975 й. Формати 70×108¹/₃₂. Босма л. 7,0. Шартли босма л. 9,8. Нашр л. 6,88. Тиражи 25000. P09612. Ғафур Ғулум номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Тошкент. Навоий кўчаси, 30. Шартнома № 223—74.

Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари бўйича давлат комитетининг Тошкент полиграфкомбинатида тайёрланган матрицадан 2-босмахонасида 1-қоғозга босилди, Янги йул, Самарқанд кўчаси, 44. 1975 йил. Заказ № 212. Баҳоси 42 т.